Prof. Dr. Ahmed AKGÜNDÜZ

BELGELER GERÇEKLERİ KONUŞUYOR

4

OSAV

GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ 5. BASKI

Prof. Dr. Ahmed Akgündüz

BELGELER GERÇEKLERİ KONUŞUYOR 4

İstanbul 1997

OSMANLI ARAŞTIRMALARI VAKFI YAYINLARI NO: 22

OSMANLI ARAŞTIRMALARI VAKFI (OSAV)
- Tavşantaşı Sok. Nur Apt. No: 13/9
- P.K. 6 34491 BEYAZID-İSTANBUL Tlf. 0212-517 51 63 Fax. 0212-6388952

ISBN 975 - 7268 - 25- 9
TAKIM 975 - 7268 - 21 - 6

Montaj: Ömer Tok

Baskı: Cihan Matbaası 0212 - 5679375

Cilt: Sezgin Ciltevi 0212 - 516 85 22 - 516 11 63

İSTANBUL, Haziran 1997.

BEŞİNCİ BASKIYI TAKDİM EDERKEN

Değerli Kardeşim Ali Kardıç Bey'in tavsiye ve teşvikleriyle yayınına başladığımız **Belgeler Gerçekleri Konuşuyor** adlı araştırma serimizin **Dördüncü** kitabını, daha evvel **Nil Yayınları** büyük bir başarıyla dört defa basmaya muvaffak oldu. Bu zamana kadar itina ile basıp tevzi etmelerinden dolayı, başta **Şerâfeddin Kocaman** Bey olmak üzere, bütün emeği geçenlere teşekkür etmek istiyorum. Ancak **Osmanlı Araştırmaları Vakfı Mütevelli Heyeti** bize ait bütün eserlerin aynı çatı altında toplanmasını sağlamak için kendilerinden müsaade istediğinde, fevkalade bir nezâketle bu müsaadeyi verdiler ve Vakfımız da serinin beş cildini birden **İlâveli Beşinci Baskıya** hazırlama çalışmalarına hız verdi.

Şu anda elinizde **Belgeler Gerçekleri Konuşuyor** adlı serinin **Dördüncü** kitabının ilâveli ve gözden geçirilmiş beşinci baskısı bulunmaktadır. Osmanlı Araştırmaları Vakfı, belgelerin gerçekleri konuşması ve böylece tabuların yıkılması için, her türlü gayreti göstermeye devam edecektir.

Bu ciltteki **Güneydoğu Meselesi ve çözüm yolları ile alakalı tarihî bir araştırma ve bu meseleye dair Bedîüzzaman'ın elli sene önce sunduğu sağlam reçeteler, 70 senedir müslüman milletimize yanlış tanıtılmaya çalışılan bir dahinin yani Bediüzzaman'ın gerçek şahsiyeti ve vatan ve millet hizmeti için yaptıkları ile Arap dünyasının kılıç zoruyla değil, belki kendi arzu ve istekleriyle Osmanlı Devletine nasıl tabi olduğunu isbat eden tarihî vesikalar**

ve benzeri konular, özellikle takdir edilmiş ve hatta fotokopileri çoğaltılarak dağıtılmıştır. Maksadına uygun hizmete vesile olduğu için de Allah'a şükr ediyoruz.

Bu baskının en güzel şekilde gün yüzüne çıkması için bilgisayarda dizgi tashihlerini yapan oğlum **Emrullah Cuma Akgündüz'e**; baskı işlemlerini takip eden Vakfımızın değerli Müdürü **Mehmed Emin Şahin** Bey'e ve emeği geçen herkese teşekkür eder; bizi bu tür eserleri neşretmeye teşvik eden okuyucularımızın ve kıymetli araştırmacıların gösterdikleri alakanın devamını diler; Yüce Allah'dan muvaffakıyetler niyâz eyleriz.

Temmuz 1997 **Prof. Dr. Ahmed Akgündüz**

Osmanlı Araştırmaları Vakfı Başkanı

IV. CİLDİ TAKDİM EDERKEN

"**Belgeler Gerçekleri Konuşuyor**" adlı serinin IV. Cildini sizlere takdim ederken, daha önceki ciltlere gösterilen yakın alakadan dolayı, teşekkürlerimi de arzetmek istiyorum.

Serinin bu cildinde de birbirinden enteresan yazılarla sizlerle beraber olacağız. Bu yazılar arasında şu anda Devletimizin başına önemli bir problem olarak çıkan doğu ve güneydoğu hâdiselerinin gerçek reçetesi, Cumhuriyet nesli tarafından yanlış tanınan **Bediüzzaman Said Nursi**'nin gerçek şahsiyeti, Avrupalı Devletler tarafından ısrarla ve kasden savunulan, **Osmanlı Devletinin Arap topraklarına zorla girdiği** yalanının belgelerle çürütülmesi ve benzeri önemli konular bulunmaktadır.

Seriyi, okuyucuların takdirlerine bırakırken, bu cildin de en mükemmel şekliyle çıkması için ellerinden geleni esirgemeyen Nil A.Ş. yetkililerine en derin saygılarımı takdim eder; bizi bu hayırlı hizmette muvaffak kıldığından dolayı Yüce Allah'a hamd ederim.

İstanbul, Ekim 1991 Doç. Dr. Ahmed Akgündüz

PROF. DR. AHMET AKGÜNDÜZ

YAZARIN DİLİNDEN KENDİ ÖZGEÇMİŞİ

"12. 02. 1955 yılında Diyarbakır'ın Çüngüş İlçesine bağlı Malkaya Köyünde doğdum. İlk okulu adı geçen köyde bitirdikden sonra Gaziantep İmam-Hatip Lisesinden ve Gaziantep Lisesi Fen Kolundan 1976 ders yılı sonunda mezun oldum. Memuriyet görevi ile beraber yürüttüğüm Erzurum İslâmî İlimler Fakültesini 1980'de ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini de 1982 yılında bitirdim. Mezuniyetimi müte'âkib hemen Kamu Hukuku Bölümünde yüksek lisansa başladım ve yeni açılan Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesinin Hukuk Tarihi Anabilim dalına araştırma görevlisi olarak girdim. 1983'de danışmanım Prof. Dr. Halil Cin'in nezâretinde hazırladığım **"İslâm Ve Osmanlı Hukukunda Kira Akdinin Sona Erme Sebepleri"** adlı yüksek lisans tezimi başarıyla savunarak mastırımı tamamladım.

1986 Eylülünde Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Hukuk Tarihi Yardımcı Doçenti olarak göreve başladım. Daha evvel Dicle Hukuk Fakültesinde ve 1993 yılına kadar da Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Türk Hukuk Tarihi, Hukuk Başlangıcı ve Umumî Hukuk Tarihi derslerini verdim. Bir ara, Dicle Üniversitesi Meslek Yüksek Okulunda Ticâret Hukuku derslerini yürüttüm.

1986 yılının Ekiminde 2547 sayılı Kanunun 38. maddesi gereği ve Başbakanlığın talebi ile İstanbul'da bulunan Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi'nde uzman müşâvir olarak Osmanlı 1986 yılının Ekiminde 2547 sayılı Kanunun 38. maddesi gereği ve Başbakanlığın talebi ile İstanbul'da

bulunan Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi'nde uzman müşâvir olarak Osmanlı Kanunnâmeleri ile alakalı resmen araştırmalar yaptım. 1989 yılının sonuna kadar devam eden bu görevim bitti ve kısa bir aradan sonra Devlet Arşivleri Danışma Kurulu Üyesi olarak aynı vazifeyi sürdürdüm. Bu arada hem fakültedeki derslerimi ve hem de araştırmalarımı birlikte yürüttüm.

Kasım 1986 yılında Arapça'dan ve Nisan 1987 döneminde ise İngilizce'den Doçentlik dil imtihânlarını verdim ve 2.11.1987 tarihinde Hukuk Tarihi Ve İslâm Hukuku Doçenti oldum. 2.11.1992'de beş yıllık fiilî doçentlik sürem doldu.

Bu beş sene içinde yurt dışında ve yurt içinde çok sayıda konferans, sempozyum ve kongrelere katıldım. Osmanlı Kanunnâmeleri araştırması için 1989 yılında İngiltere'de; 1992 yılında Avusturya ve Amerika'da; 1991 yılında Almanya, Hollanda ve Suudi Arabistan'da araştırmalarda bulundum.

15 Eylül 1993 tarihinde Dumlupınar Üniversitesi Bilecik İktisâdî Ve İdârî Bilimler Fakültesine hukuk bilimleri Profesörü olarak atandım ve bir ay sonra da aynı fakültenin dekanlığına tayin edildim. 6.12.1997 tarihinde dekanlık görevim sona erdi ve öğretim üyesi olarak aynı fakültenin kadrosunda hizmet ediyorum. 15 Temmuz 1997 tarihinden itibaren Amerika'nın kendi alanında en büyük üniversitelerinden biri olan Princeton Üniversitesi Yakındoğu Araştırmaları Kürsüsüne Misafir İslam ve Osmanlı Hukuku Profesörü olarak bir yıllığına tayin edildim. Şu anda araştırmalarımı burada yürütmekteyim. Aynı zamanda **Osmanlı Araştırmaları Vakfı** Mütevelli Heyet Başkanıyım.

Yayınlanmış durumda 20 küsur eserimin yanında, 100'e yakın irili ufaklı makalem de bulunmaktadır. Bu arada çok sayıda milli ve beynelmilel sempozyum, panel ve konferanslara katılmış bulunmaktayım. Bu arada başta ATV, HBB,

FLASH TV, TGRT, KANAL 6, KANAL 7, SAMANYOLU ve TRT 2 olmak üzere belgesel programlara katkıda bulundum."

BİLİMSEL YAYINLAR

1- Mukâyeseli İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyâtı, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1986, 1000 Sayfa.

2- İslâm Hukukunda Ve Osmanlı Tatbikâtında Vakıf Müessesesi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988, XXIX+489.

3- Şer'iye Sicilleri, c. I-II, 350'şer Sayfa, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1989 (I. Kısım tek başına ve II. Kısım Hey'et ile).

4- Belgeler Gerçekleri Konuşuyor, I-V, İstanbul 1997, Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

5- Osmanlı Kanunnâmeleri Ve Hukukî Tahlilleri, I-IX Cilt, İstanbul, 1989-1996, Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

6- Türk Hukuk Tarihi, (Prof. Dr. Halil Cin ile Birlikte), Timaş Yayınevi;

-I. Cilt, Kamu Hukuku, İstanbul 1996 OSAV, 400 Sayfa.

-II. Cilt, Özel Hukuk, İstanbul 1996 OSAV, 400 Sayfa.

7- Eski Anayasa Hukukumuz Ve İslâm Anayasası, Timaş Yayınları, İstanbul 1989, 178 Sayfa.

8- İslâm'da İnsan Hakları Beyânnâmesi, OSAV, İstanbul 1997, 142 Sayfa.

9- Umumî Hukuk Tarihi Ders Notları, Konya 1991, 50 Sayfa.

10- Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Neseb-i Âlîsi, Seyyid Osman Hulusi Efendi Vakfı, İstanbul 1995, 256 Sayfa, İkinci Baskı.

11- Kadri Paşa'nın İslâm Eşya Ve Borçlar Hukuku Kodu, Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul 1989 (Belli sayıda özel baskı).

12- Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi Ve Ashâb-ı Kehf (Heyet ile birlikte, Tarsus Sanayi Ve Ticâret Odası Yayınları, 620 Sayfa), İstanbul 1993.

13- Güneydoğu Meselesi Ve Çözüm Yolları, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1996.

14- İslâm Hukukunda Kölelik-Câriyelik Müessesesi Ve Osmanlı'da Harem, İstanbul 1996, OSAV.

15- Tabular Yıkılıyor I, OSAV, İstanbul 1996.

- Tabular Yıkılıyor II, OSAV, İstanbul 1997.

İÇİNDEKİLER

§. 1- DOĞU VE GÜNEYDOĞU HADİSELERİNİN GERÇEK REÇETESİ

I- ÂLEM-İ İSLÂMI İLGİLENDİREN MÜESSİF HADİSELER VE ÇÖZÜM İÇİN TEKLİF EDİLEN BEYHÛDE GÖRÜŞLER

Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizde vuku' bulan ve hem İslâma ve hem de müslüman Türklere ezelden düşman olan dış güçler tarafından desteklenen kukla hâin örgütler tarafından tertiplenen hâdiseler, milletçe hepimizi üzmektedir. Kuru üzüntü fayda vermediğinden, sadece Türk Devletini değil, bütün âlem-i İslâmı ve İslâm milletini de yakından ilgilendiren bu müessif olayların sebeplerini ve çözüm yollarını, aklı başında olan her müslüman elbette ki kendisine dert edinmekte ve üzerinde düşünmektedir.

Bir kısım insanlarımıza göre, bu bölgede yaşayan insanlar, her ne kadar Kürt denilse de aslında Türktürler. O halde, bunlara Türklüklerini hatırlatmakla çözüme kavuşmak mümkündür. Yani hadiseyi sadece bir millet ve kavim hadisesi olarak görmektedirler. Hatta bir kısım iyi niyetli insanlarımızın da, İran ve Irak'taki Kürtlere dahi Türk dersek, bu meselenin halledilebileceğini söylemeleri, bizi şaşırtmaktan da öte, ayrıca acı acı düşündürmektedir. Zira bu tür iddialar, Türkiye Cumhuriyetini bölmeyi hedefleyen hâinlerin ekmeklerine yağ sürmektedir. Böyle bir yaklaşımın faydalı olmadığı ve hâdiseleri daha çok alevlendirdiği, yaşanan olaylardan anlaşılmaktadır.

Bir kısım insanlarımız ise, bu bölgelerin iktisadî açıdan geri kaldığı, fakr u zaruret içinde kalan ve devletin şefkatli elini arkalarında hissetmeyen halkın devlete itaat hissinin de zayıfladığı kanaatindedirler. Bunlara göre, eğer bu bölgeler, iktisadî açıdan kalkındırılırsa, problemler de hal yoluna girecektir. Böyle bir görüşün tek başına çözüm olmadığını da devlet ve millet olarak yaşıyoruz. Memleketin iktisadî açıdan terakkisinin milletin huzur ve saadetinde rolü olduğu elbette inkâr edilemez. Bu husus, bütün siyâset-namelerde ısrarla belirtilmiştir. Ancak birinci ve tek sebeb asla değildir.

Bu ve benzeri fikirler çerçevesinde, doğu bölgelerindeki problemlerin çözüm yolları aranırken, dış düşmanlar da boş durmamakta ve ne acıdır ki, onların tahrik ve tahrip kurşunları tam hedefine ulaşırken, bizim tedbir kalkanlarımız bir türlü yerine oturtulamamaktadır. Yani doğu hâdiselerinin can damarını düşmanlarımız yakalamıştır ve kanayan yarayı kanatmaya ve hatta kangren haline getirmeye gayret göstermektedir.

Yukarıdaki görüşlerin istikametinde alınan tedbirler ise, düşmanların işine yaramaktadır. Düşmanlar, 1300 senedir müslüman yurdu ve 1000 senedir de hem müslüman ve hem de Türk yurdu olan bu bölgedeki insanları, Türkiye Cumhuriyetinin içinde bir azınlık olarak takdim etmekte ve dünyada azınlıklara tanınan haklardan bunların da yararlanmasını değişik mahfillerde savunmaktadır. Halbuki bu vatandaşlar, Türkiye Cumhuriyetinin vatandaşı olarak her hakdan istifade edebilmekte ve batılı düşmanlarımız bunu bildikleri halde, sözkonusu tahriklerine devam etmektedir. Önemle ifade edelim ki, bu tahriklere karşı, söz konusu bölgelerin dağına taşına "**Ne mutlu Türküm diyene**" yazısını yazmakla yahut bölgedeki vatandaşlara "Siz de aslında Türksünüz; ancak bu dili unutmuşsunuz" demekle çare bulunamaz. Çareyi başka şeylerde aramak icabeder ve bu hususda tarihden ders alınması gerekir. Zira Osmanlı Devleti, 350 seneye yakın hâkimiyeti

altında kalan ve son zamanlardaki bazı cüz'î isyanlar dışında fevkalade sükûnetle kendisine itaat eden; seferde ve hazarda i'lây-ı kelimetullah için cihad eden Osmanlı ordusunun gönüllü bölükleri olan bu bölge insanlarına, ne yapmıştır da bu durumunu asırlarca muhafaza edebilmiştir? Neden Osmanlı Devleti'ne savaşsız yani istimâlet ile tabi' olmuşlar? Neden hem Türk hem müslüman olan Karaman Eyaletinde elli çeşit isyan çıktığı halde, 350 seneye yakın hiç isyan etmeden bu bölge insanları Osmanlıya itaat etmişlerdir? Kanaatimize göre, doğu ve güneydoğu meselelerinin çözümünde, bu ve benzeri suallerin cevapları yatmaktadır.

II- ÇÖZÜMÜ KOLAYLAŞTIRACAK ULVÎ HAKİKATLER

Doğu ve Güneydoğu hadiselerini kolaylaştıracak bazı hakikatleri evvela özetle ifade edecek ve sonra da hep birlikte tarihde yaşanan ibretli hadiselere beraber atf-ı nazar eyleyeceğiz.

1- Birinci Hakikat

Biz, yani doğusuyla batısıyla Anadolu'nun bütün bölgelerinde asırlardır beraber yaşayan insanlar, % 99 nisbetinde müslümanlarız. Devletimiz laik olsa da, fert olarak bizler müslümanız. Devletimizin bir zamanlar beynini teşkil eden beyinler, altmış yetmiş senedir aksini iddia etseler de, bizim hissiyatımızı, bizim duygularımızı, bizim arzularımızı, bizim fikirlerimizi, hülasa kalbimizi, aklımızı ve nefsimizi te'siri altında tutan bir unsur vardır ki, o da dindir. İşte biz, her şeyimize hâkim olan dinimize göre, kimin bize kardeş, kimin bize yabancı, kimin bu ülkede asıl vatandaş ve kimin azınlık olduğuna karar veririz.

Batılıların ve İslâm düşmanlarının Doğu ve Güneydoğudaki olayları tahrik için kullandıkları en önemli silah olan azınlık fikrine, en öldürücü darbe, ancak ve ancak din ve İslâmiyetle verilebilir. Zira İslâma göre, dünyada gerçek anlamda iki ayrı vatan vardır;

Birincisi, dar'ül-İslâm yani müslümanların yaşadığı ve hâkim olduğu ülke ki, bu topraklarda birden fazla hâkim müslüman devletin bulunması asla zarar vermez.

İkincisi, gayr-i müslimlerin hâkim olduğu dar'ül-küfr. Bin senedir dar'ül-İslâm olan ve kıyamete kadar da inşaallah öyle kalacak olan Anadolu insanının inancına yani İslâma göre, kardeşi ve hatta babası da olsa, Türk de olsa, Acem de olsa, eğer gayr-i müslim ise, o bu ülkede azınlıktır. Eski tabirle zimmîdir ve İslâm ülkesinin asla asıl vatandaşı ve hâkimi olamaz. Ancak müslüman olan herkes, ister Türk, ister Acem ve ister Arap olsun, bu ülkenin asıl vatandaşıdır. Kavmiyet farklılığı, asla azınlık manasını gündeme getirmez. İşte bu ruhu ve fikri, devlet siyâsetinde ve ahalisinin vicdan-ı âmmesinde hâkim kılan Osmanlı Devletinde müslüman olan herkes, kendisini bu devletin aslî vatandaşı kabul etmekte ve bunun için Türk, Kürt, Arap veya Acem olmak bir mana ifade etmemektedir. Geçenlerde Yugoslavya'nın Banyaluka Üniversitesi'nden gelen dört müslüman ilim adamı ile İstanbul'u dolaşırken, milliyetler mevzuuna sıra gelmiş ve Türklükten-Hırvatlıktan mesele açılmıştı. Bin sene âlem-i İslâmın bayraktarlığını ifa eden Türk Milletine olan takdirlerini ifade etmekle beraber, müşterek olduğumuz çok önemli bir değerden bahsettiler. Ben neyi kasdettiklerini anladıysam da, kendilerinden duymak istedim ve cevap manidardı: "**Siz İslâmın bahadır kahramanı Türklersiniz. Biz de Hırvat veya Arnavuduz. Ancak hepimiz de müslüman ve Osmanlıyız. Osmanlıya ait şerefler, sadece size değil bütün âlem-i İslâma aittir**."

Bu hakikatı teyid eden Muhammed Abdüh'ün şu sözleri de çok manidardır:

"(Osmanlı eğitim sistemi üzerinde dururken diyor:) *Bu kitaplar, bütün Osmanlılara dağıtılacaktır. Yani Osmanlı Araplara Arapça, Osmanlı Türklere Türkçe ve diğer milletten Osmanlılara de kendi lisanlarından takdim edilecektir.*"

Yetişen yeni neslin "*akîdede müslüman ve şahsiyette Osmanlı*" olarak kalmasını müdafaa eden Abdüh, Osmanlı devleti hakkındaki kanaatlerini de şöyle özetlemektedir:

"*Müslümanlardan her kalb sahibi bilir ki, Osmanlı devleti'nin muhafazasına çalışmak, Allah'a ve Peygamberine imandan sonra imanın üçüncü rüknüdür. Zira Osmanlı Devleti, dini tam manasıyla ve bütün gücüyle omuzuna yüklemiş bulunan İslâmın tek güçlü devletidir. Ondan başka dini koruyacak devlet mevcut değildir. Ben, Allah'a hamdolsun, bu akîde üzerindeyim ve inşaallah böyle yaşar ve ölürüm*[1]."

Bu fikrin, Türklüğü unutturduğu ve Osmanlı devletinin çökmesine sebep olduğu şeklindeki itiraz, kesinlikle yerinde değildir. Bu ruhdur ki, milyonlarca kilometrekarelik Osmanlı ülkesinde yaşayan insanları, huzur içinde asırlarca beraber ve gönül huzuru içinde yaşatmıştır. Bu ruhun eksikliğidir ki, doğu ve güney doğudaki bir avuç insan, altmış yıldır şer kuvvetlere alet olmaktan kurtarılamamıştır. Ayrıca mevcut olan birlik ve beraberliğin temelinde de, yine eskiden kalma iman ve İslâm bağı bulunmaktadır. Bu ruhun tesiriyle Osmanlıya bağlanan müslümanlar ve bu arada şarkın imanlı ahalisi, asırlarca İslâma bayraktarlık yapan Türk milletine, İslâmın kahramanı ve müslümanların ağabeyisi olarak bakmışlardır. Bunun bazı müşahhas misallerini biraz sonra tarihî belgeleriyle ortaya koyacağız.

---

[1] Akgündüz, Belgeler Konuşuyor, I/143, 150

Bu hakikatı, Doğu Anadolu'nun bağrından çıkan ve büyük bir İslâm âlimi olan Bedîüzzaman şöyle dile getirmektedir:

"*Allahu Zülcelal Hazretleri Kur'an-ı Kerim'de "Öyle bir kavim getireceğim ki, onlar Allah'ı severler. Allah da onları sever" buyurmuştur. Ben de bu beyân-ı ilahî karşısında düşündüm. Bu kavmin bin yıldan beri âlem-i İslâmın bayraktarlığını yapan Türk Milleti olduğunu anladım. Bu kahraman millete hizmet yerine ve dört yüz elli milyon (o zamanki âlem-i İslâmın nüfusu) kardeş bedeline, bir kaç akılsız kavmiyetçi (bir kısım Kürtçüleri kasdediyor) kimsenin peşinden gitmem*[1]."

Gerçek Türklük ve Türkçülüğün, İslâmın içinde eriyen Türklük olduğunu ifade eden büyük alim, bu manada diğer milletlerin Türklere bakış tarzını da şöyle dile getiriyor:

"İslâmiyet milliyetinden çıkmak istiyen adamları, Türk bilmiyoruz, Türk perdesi altına girmiş Frenk telakki ediyoruz. Çünkü, yüz bin defa Türkçüyüz deyüp dava etseler, ehl-i hakikatı kandıramazlar. Zira fiilleri ve hareketleri, onların davalarını tekzip ediyor ve yalanlıyor[2]*."*

O halde müslüman bir ülkede yaşayan insanlar arasında azınlık-çoğunluk ayırımı asla yapılamaz. Bu ayırım müslümanlar için, ancak gayr-ı müslimler mesela Ermeniler açısından mümkün ve geçerlidir. Asırlarca i'lây-ı kelimetullah uğruna cihadda beraber olmuş müslüman Anadolu halkı için geçerli değildir.

2- İkinci Hakikat

Doğu Anadolu halkı ile Anadolu'nun diğer bölgelerindeki insanları birbirine bağlayan bağ, kuru bir ırkçılık değildir. Zira

---

1 Mürsel, Safa, Devlet Felsefesi, sh. 301

2 Mektûbat, sh. 437.

kuru bir ırkçılık fikri, Avrupa tarafından İslâm âlemini ve özellikle Osmanlı devletini parçalamak için içimize bir Frenk illeti olarak atılmıştır. Bu hastalık ve parçalayıcı fikir, gayet zevkli ve cezbedici olduğundan, bütün tehlikeleri ve zararları ile beraber, her millet az çok bu fikre kapılmışlardır.

Emeviler devrinde İslâm âlemine büyük zarar veren; II. Meşrutiyetin başında kulüpler şeklinde Osmanlıyı bölen ve I. Dünya Harbinde Osmanlıya karşı düşmandan daha tehlikeli bir silah olarak kullanılan ırkçılık fikri, şimdi de, Doğuda İslâm kardeşliğine karşı kullanılmak istenmektedir.

I. Dünya Harbinde ırkçılık illetine tutulup Osmanlıyı yarı yolda bırakanlar, huzur bulamadıkları gibi, bugün de İslâmın en kuvvetli kalesi olan Türk devletini yıkıp yerine kukla devlet kurmak istiyenler de, aynı âkıbete çarpılacaklarından habersiz görülmektedirler.

Evet, Anadolu'nun saf müslümanları ayrı ayrı milletlerden ve kabilelerden olabilirler. Ancak aralarında bin birler adedince birlik bağları vardır. Yaratanları bir, Rezzâkları bir, peygamberleri bir, kıbleleri bir, kitapları bir, vatanları bir... Bu kadar bir birler, kardeşliği, muhabbeti ve birliği iktiza etmektedir. Zaten Kur'an da aynı hakikatı haykırmaktadır:

"*Sizi, tâife tâife, millet millet, kabile kabile yarattık. Ta birbirinizi tanımalısınız. Ve birbirinizdeki sosyal hayata ait münasebetlerinizi bilesiniz ve birbirinize yardım edesiniz. Yoksa, sizi, kabile kabile yaptım ki, yek diğerinize karşı inkâr ile yabanî bakasınız, husumet edesiniz diye değildir*[1]."

3- Üçüncü Hakikat

Biz müslümanlar, indimizde ve yanımızda din ve milliyet, bizzat müttehiddir; bunları birbirinden ayırmak mümkün değil-

---

[1] Kur'an, Hucurât Suresi, Âyet 13.

dir. Aralarında itibarî ve ârızî bir ayrılık var. Belki din, milliyetin hayatı ve ruhudur. Biz şarklılar, garplılar gibi değiliz. İçimizde ve kalbimizde hâkim olan din duygusudur. Kaderin çoğu peygamberleri şarkta göndermesi işaret ediyor ki, şarkı uyandıracak ve terakki ettirecek sadece ve sadece din duygusudur. Asr-ı saadet ve Osmanlı dönemi bunun en bâriz misalidir[1].

Bu üç hakikatı nazara aldığımızda, görülecektir ki, günümüzdeki doğu ve güneydoğu yaralarının merhemi, 400 seneye yakın Osmanlı devleti tarafından gayet mahirce kullanılan mezkûr üç hakikattır. Bu hakikatı bir asır önce gören büyük âlim Bediüzzaman, meseleyi çok açık bir şekilde takdim etmektedir:

"*Sultan Selim'e biat etmişim, onun ittihad-i İslâm'daki fikrini kabul ettim. Zira o, şark vilâyetlerini ikaz etti, onlar da ona biat ettiler. Şimdiki şarklılar, o zamandaki şarklılardır*[2]".

Aynı ikazını Büyük Millet Meclisinin ilk günlerinde davet edildiği Meclis Kürsüsünde de aynen tekrar edegelmiştir. Milletvekillerine yaptığı ikazlardan üçü, özetle şöyledir ve sanki günümüzdeki hadiseleri görerek kaleme alınmıştır:

"*Râbi'an: Bu müslüman milletin cemaatleri, kendisi namazsız da kalsa fâsık da olsa, başlarındakini dindar görmek ister. Hatta, umum Şarkta, bütün memurlara dair en evvel sordukları sual bu imiş: "Acaba namaz kılıyor mu?" derler. Namaz kılarsa mutlak emniyet ederler; kılmazsa, ne kadar muktedir olsa nazarlarında müttehemdir. Bir zaman, Beytüşşebab aşiretlerinde isyan vardı. Ben gittim, sordum: "sebep nedir?". Dediler ki, "Kaymakamımız namaz kılmıyordu, rakı içiyordu. Öyle dinsizlere nasıl itaat edeceğiz?". Halbuki bu sözü söyleyenler de namazsız, hem de eşkiya idiler.*

---

1 Mürsel, Devlet Felsefesi, 285.

2 Said Nursi, Tarihçe-i Hayât

Hâmisen; ... Şarkı ayağa kaldıracak din ve kalbdir, akıl ve felsefe değil. Şarkı intibaha getirdiniz, fıtratına uygun bir cereyan veriniz. Yoksa, gayretiniz ya boşa gider veya muvakkat, sathî kalır.

Sâdisen; Hasmınız ve İslâmiyet düşmanı olan Avrupalılar, dindeki lâkaydlığınızdan pek fazla istifade ettiler ve ediyorlar. Hatta diyebilirim ki, düşmanlarınız kadar İslâma zarar veren, dinde ihmalinizden yararlanan insanlardır. İslâmın maslahatı ve milletin selameti namına, bu ihmalinizden vazgeçmelisiniz. İttihatçılar, bütün gayretlerine rağmen, dinde ihmallerinden dolayı, milletten nefret ve tahkir görmüşlerdir[1]."

Bu hakikatlara, aynı ehemmiyette şimdiki idare ve hususan olağanüstü bölgede vazife yapan devlet yetkililerinin de muhatap olduğu ve ne kadar yaşanan olayları doğru olarak yansıttığı, ehl-i vicdan için inkâr edilemez bir hakikat ve vâkı'adır. Bu ulvî hakikatları kısaca zikrettikten sonra, şark meselesinin gerçek çözümü için bir projektör vazifesi ifa edecek olan tarihî olaylardan bazılarını birlikte mütalaa edelim.

III- ŞARK MESELESİNİN TARİHÎ ESASLARI

Tarih, hataların düzeltilmesi ve düzeltilmediği takdirde tarihde yaşanan benzeri olayların tekerrür edeceğinin bilinmesi açısından seyredilip ibret alınması gereken mühim bir ayinedir. Biz de bu ayinede, doğuda yaşanan olayları seyredelim ve zamanın şeridine takılan bir kısım hâdiseleri tarih sahnesinden aktararak beraber izleyelim. Acaba Doğu ve Güneydoğu, nasıl Osmanlı devleti'nin hâkimiyeti altına girmiştir? Bu hal, ne kadar zaman almıştır? Osmanlı hâkimiyeti altında kaldığı 350 yıllık devrede, herhangi bir huzursuzluk ve

---

[1] Mesnevi-i Nuriye, 90-91.

anarşi olmuş mudur? Olmuşsa sebebi nedir? Olmamışsa, asırlarca bu bölgeleri Osmanlı devletine sadakatle bağlayan bağlar ve yapıştırıcılar nelerdir? Yavuz Sultan Selim, kendi devrindeki şarklıları nasıl ikaz etmiştir ki, o ikazın sonucunda 350 sene itirazsız Osmanlı devletine tâbi' olmuşlardır? Bu soruların cevabını arşiv vesikalarından beraber okuyacağız.

1- Çaldıran Zaferi Ve Getirdikleri

Osmanlı devleti'nin Doğu Anadolu ile alakası, XV. yüzyıla kadar uzanır. Ancak bölgenin Osmanlı devletine ilhakı veya daha doğru bir tabirle iltihakı, 1514'de kazanılan Çaldıran Zaferinden sonradır.

Bilindiği gibi, Şah İsmail, İran'da kısa bir zamanda Safevî Devletini kurmuş ve Doğu'da hem Osmanlı devleti için ve hem de âlem-i İslâmın birlik ve beraberliği için, hem siyasî ve hem de dinî açıdan tehlike arzeder hale gelmiştir. Şehzâde Selim, bu iki yönlü tehlikeyi henüz Trabzon Sancakbeği iken farketmiş ve babasını İstanbul'da ikaz dahi eylemişti. Fakat, II. Bâyezid, tedbir alamamanın yanında, Şi'îlerin tahrikiyle çıkarılan Şahkulı isyanını da önleyememişti. Anadolu'yu Şi'îleştirme hedefini güden ve her gün geçtikçe bu hedefine doğru ilerleyen Şah İsmail, bir türlü durdurulamıyordu. Nihâyet Yavuz Sultan Selim Padişah olunca, şuurlu âlim İbn-i Kemal'in de yerinde ikazlarıyla, hem İslâm birliğini bozan ve hem de Doğu'daki sünnî Kürt ve Türkmen aşiretlerini rahatsız eden Safevî tehlikesini bertaraf etmeye azmetti. Allah'ın yardımıyla 1514 tarihinde kazanılan Çaldıran Zaferi ile, Şah İsmail'in Anadolu üzerindeki siyasî ve dinî emellerine son verildi. Bu mühim zaferin kazanılmasında tamamen sünnî olan ve gazada Yavuz Selim'in yanında yer alan sünnî Kürt ve Türkmen aşiret beylerinin de büyük rolü vardı. Anadolu'nun doğu cephesinin emniyete alınması ve buradaki müslümanların

huzura kavuşturulması için, başta şarkın kapısı demek olan Diyarbekir olmak üzere, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun ve hatta Musul ve Kerkük civarının da Osmanlı devletine katılması gerekiyordu. Bu iş nasıl yapılmalıydı? Kılıçla ve savaş yoluyla bu mümkün değildi. Zira bunlar da hem müslüman ve hem de ehl-i sünnet vel-cemaat idiler. Bununla beraber, bu bölgenin kendi başına kalması, hem mahallî halkın güvenliği açısından tehlikeli ve hem de Osmanlı Devletinin de müslüman bir ülke olması; İslâmın kahramanca müdafaasını yapan böyle bir devlete itaat etmenin siyasî ve hukukî açıdan bir farklılık meydana getirmeyeceği ve hem de İslâm birliğinin teşekkülü gibi gayelerle münferiden hareket etmek lüzümsuzdu. İşte bu hakikatı idrâk eden Kürt ve Türkmen Beyleri, istimâlet ile yani kendi meyil ve arzuları ile, Osmanlı Devleti'ne itaat etmenin zaruretini anlamışlardır. Büyük âlim İdris-i Bitlisî tarafından Padişah'a yapılan telkinler neticesinde, Doğu ve Güneydoğu bölgesinin tamamı, bir iki ay içinde Osmanlı Devletine iltihâk etmişti[1].

Osmanlı Devleti'nin değişmeyen siyasetinin kaynağı ve dayandığı hukukî temeli, İslâmiyetin getirdiği şer'î hükümlerdi. Osmanlı devleti, Kur'an, sünnet, icma' ve kıyas yoluyla vaz' edilen şer'î hükümler yanında, İslâm hukukunun müsaade ettiği ölçüde her mahallin örf ve âdetlerine de hürmet gösteriyordu. Bu sebeple, Osmanlı devletine tâbi' olan bir müslüman beylik, dâhilde ve hâriçte, farklı bir sistemle karşılaşmıyordu. Mesela, Doğudaki Kürt ve Türkmen Aşiretleri, Osmanlı devletine iltihak etmekle bir şey kaybetmemişlerdi; belki kazanmışlardı. İşte Osmanlıya bağlılığın sırrı burada yatıyordu. Daha önce de izah ettiğimiz gibi, Osmanlı devleti sahip olduğu topraklar üzerinde, ırka ve maddî sömürüye dayanan bir

---

[1] Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, II/273; Kodaman, Bayram, Sultan II. Abdülhamid Devri Doğu Anadolu Politikası, Ankara 1987, sh. 10 vd.

ayırıma gitmiyordu. Zira topraklarının dahilinde bulunan her yer dar'ül-İslâm sayılıyor ve bütün müslüman ahali de bu ülkenin aslî vatandaşı kabul ediliyordu. Zaten Osmanlıyı Avrupa'dan ayıran en önemli hususiyet de buydu. Osmanlı topraklarında yaşayan insanların arasında düşünülebilecek en önemli farklılıklar, bazı örf âdetlere münhasırdı. Rengi ve şekli farklı olsa da, bütün müslüman Osmanlı ahalisi, yemede, içmede ve hatta giymede dahi aynı dinin esaslarına tabi' oldukları için, aralarında ihtilafa vesile olacak ciddî bir şey mevcut değildi. Mesela, müslüman Türklerle Kürtler arasında mevcut olan bazı ufak ve önemsiz farklılıklar dışında, aralarında dinî, ahlakî, kültürel ve coğrafî çok büyük a'zamî müşterekler vardı. Bu sebeple de, Doğu Anadolu'nun siyasî, dinî, kültürel ve idarî bütünlüğünü bozmak ve parçalamak maksadıyla içerde ve dışarıda yapılan faaliyetlerin, bölge halkı arasında müessir olması çok zordu[1].

2- Kürt Ve Türkmen Beyleri Teker Teker Osmanlıya İtaat Ediyor

İşte bu müşterek bağları çok iyi idrâk eden mahallî aşiretler, çareyi Osmanlı devletine iltihak etmekte bulmuştu. Bunda Yavuz gibi;

"İhtilâf u tefrika endişesi,

Kûşe-i kabrimde dahi bîkarar eyler beni;

İttihadken savlet-i a'dâyı def'a çaremiz,

İttihad etmezse millet, dağıdar eyler beni..."

diye haykıran şuurlu Osmanlı Padişahının da payı büyüktü. İsterseniz geliniz, şarkın kısa zamanda Osmanlı devleti'ne iltihaklarının belgelerini beraber okuyalım.

---

[1] Kodaman, 8 vd.

Çaldıran Zaferini takib eden 1516 yılında, Yavuz Sultan Selim, kendisine Doğu Anadolu'nun fethedilmesini tavsiye eden meşhur âlim ve tarihçi İdris-i Bitlisî'ye, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin Osmanlı Devletine ilhâkı için vazife veriyordu. Böylesine ehemmiyetli bir zamanda İslâm birliğinin zaruretine inanan başta Bitlis Hâkimi Şerefüddin Bey, Hizan Meliki Emir Davud, Hısn-ı Keyfâ Emiri Eyyubîlerden II. Halil, İmâdiye Hâkimi Sultan Hüseyin olmak üzere 25-30 tane Kürt beyi (ümerây-ı ekrâd), Osmanlı devletine itaat arzularını padişaha iletmişlerdi. Şah İsmail'in Diyarbakır muhasarası için gönderdiği orduyu on bin kişilik İdris-i Bitlisî kumandasındaki gönüllü birliklerle hezimete uğratan aynı beyler, bu hâdiseden önce Şi'îlerin Diyarbekir'i muhasara altına almaları üzerine, Yavuz Sultan Selim'e şu tarihî arîzayı, yardım talep etmek ve Osmanlı Devletine itaat etmeden huzur bulamayacaklarını ifade etmek gayesiyle göndermişlerdi:

A) Kürt Beylerinin Yavuz'a Gönderdikleri Arîza

Molla İdris vasıtasıyla gönderilen bu arîzanın sûretini, Koca Müverrih'in Bedâyi' adlı eserindeki şekliyle aynen nakledíyoruz:

a) Önce sadeleştirilmiş özet metni verelim:

"KÜRT BEYLERİNİN SULTAN SELİM'E GÖNDERDİKLERİ ARİZA"

"Can ü gönülden İslâm Sultanına biat eyledik. İlhâdları zâhir olan Kızılbaşlardan teberri eyledik. Kızılbaşların neşrettiği dalalet ve bid'atleri kaldırdık ve ehl-i sünnet mezhebi ve Şafi'î mezhebini icra eyledik. İslâm Sultanının namı ile şeref bulduk ve hutbelerde dört halifenin ismini yâda başladık. Cihada gayret gösterdik ve İslâm Padişahının yollarını bekledik.

Duyduk ki, Padişah, Zülkadriye Eyaletine gitmiş; bunun üzerine biz de Mevlana İdris-i Bitlisî'yi makamınıza gönderdik. Hepimizin arzusu şudur ki;

Bu muhlis ve size itaat eden bendelere yardım edesiniz. Bizim beldelerimiz Kızılbaş diyarına yakındır, komşudur ve hatta karışıktır. Nice yıllar bu mülhidler, bizim evlerimizi yıkmışlar ve bizimle savaşmışlardır. Sadece İslâm Sultanına muhabbet üzere olduğumuz için, bu inancı saf insanları o zâlimlerin zulümlerinden kurtarmayı merhametinizden bekliyoruz. Sizin inâyetleriniz olmazsa, biz kendi başımıza müstakil olarak bunlara karşı çıkamayız. Zira Kürtler, ayrı ayrı kabile ve aşiret tarzında yaşamaktadırlar. Sadece Allah'ı bir bilip Muhammed ümmeti olduğumuzda ittifak halindeyiz. Diğer hususlarda birbirimize uymamız mümkün değildir. Sünnetullah böyle cârî olmuşdur. Ancak ümitvarız ki, Padişah'dan yardım olursa, Arap ve Acem Irak'ı ile Azerbeycan'dan o zâlimlerin elleri kesilir. Özellikle Diyarbekir ki, İran memleketlerinin fethinin kilidi ve Bayındırhân sultanlarının payıtahtıdır, bir yıldır, Kızılbaş askerlerinin işgali altındadır ve 50.000'den fazla insan öldürmüşlerdir. Eğer padişahın yardımı bu müslümanlara yetişirse, hem uhrevî sevap ve hem de dünyevî faydalar elde edileceği muhakkakdır ve bütün müslümanlar da bundan yararlanacaktır. Bâki ferman yüce dergâhındır."

b) Şimdi de asıl metni zikredelim:

"ARZ-I HAL-İ ÜMERÂ-İ EKRÂD"

"Can ü gönülden Sultân-ı İslâma bî'at eyledik ve Kızılbaş-ı zâhir'ül-ilhaddan teberrî eyledik. Memâlik-i Kürdistan ki, bir aylık yola karîb memleketlerdir, bid'at ve dalâlet-i Kızılbaşı kaldırıp gerü âyîn-i sünnet-i cemâ'at ve mezheb-i Şafi'îyi icra eyledik. ..... Sultan-ı İslâm ile müşerref edüb hutbede çihar-ı

yâr-ı izâmı yâd edüb kudûm-ı mevkib-i hümâyûna intizâr üzere idük ki, ... ü leşker zafer-şi'âr olub meyân-ı meydan-ı cihâdda sa'y ü içtihâd göstere idik. Çünki Sultân-ı İslâmın Alâüddevle memleketine avdetleri mesmû'ımız oldu; müttefik'ül-kelâm olub dâ'î-i devletleri olan Mevlânâ İdris'i rikâb-ı kâmyâblarına gönderdük. Cümlemizin matlûbı budur ki,

Bu muhlis bendelere takviyet ve imdad buyuralar. Zira ki, bizim mesâkin ve bilâdımızın bilâd-ı Kızılbaşa kurb-i civarı vardır; belki muhtelittir. Nice yıllardır ki, bu mülhidler, şimşir-i sitem ile bünyâdımız kazmışdır. On dört sene bizimle azîm cenk ü cidal ederler. Mücerred Sultân-ı İslâma muhabbet üzere olduğumuz içün eğer bu tâife-i pâk-i'tikadı ol zâlimlerin cevr ü sitemlerinden halâs-ı inâyetleri olmazsa, kendümüz istiklâl üzere ol kavme mukâvemete tâkat edemeyüz. Zira ki, Ekrâd-ı mülûk tavâif ve akvâm ve aşâir-i muhtelifâtdır. Allah Te'âlâ'yı bir bilüp Muhammed ümmeti olduğumuzda müttefikleriz. Sâir husûsda birbirlerimize mütâba'at mümkün değildir. Sünnetullâh böyle cârî olmuşdur. Lakin ümidvarız ki, Hüdâvendigâr'dan imdâd olursa, Bilâd-ı Irak-ı Arab ve Acem ve Azerbeycan'dan ol sitemkârların elleri kesilüb intizâ' oluna. Hususan Âmid-i Mahrûse ki, kilid-i fütûh-ı Memâlik-i İran ve pay-ı taht-ı Selâtîn-i Bayındırhânî'dir, şimdi bir yıldır ki, ol şehrin ahalisi Sultân-ı İslâmın merhameti ümidiyle mahsûr-ı leşker-i Kızılbaşdır ve elli binden mütecâviz nüfûs anda helâk olmuşdur. Eğer bu sene de Sultânın nazarı bizim hâlimize olub bu bilâd-ı müslümanîye i'âne ve iğâseleri erişürse, ümiddir ki, mesûbât-ı uhrevî ile envâ'-ı fütûhât ve fevâid-i dünyeviyyeye müsta'kib ve mestetbi' olacaklardır ve cemâhîr-i mü'minân andan müstefîd ve müntefi' olacaklardır. Bâkî ferman Dergâh-ı Mu'allânındır[1]."

---

[1] Koca Müverrih, Bedâyi', c. II. vrk. 452/a-b

Ekrâd Beylerinin Yavuz'a Arzettigi Ariza

اورته سندن پادشاهه عرض اولنندن علاء الدوله قمعی چون
اولنجه سرحد عجم محافظه سیله مقید اولامسز دیو جواب کوندروب
کندولر ذو القدره سفر ایله   عرض حال امراء اکراد
اکراد بکلری بو خبری استماع ایدیجک ملا ادریسه ابرام ایدوب
حالمزی سن بسدده منا له عرض ایتمک ایچون موکب همایونه عزم ایله
و عرض حالمزك مضمونی بو ایدی که جان و کوکلدن سلطان اسلامیه
بیعت ایلدك و قزلباش ظاهر الالحاددن تبرا ایلدك حالا کردستانده
بر آیلق یوله قریب مملکتلردر بدعت و ضلالت قزلباشی قالدروب
کندو آیینمز سنت جماعت و مذهب شافعی یی اجرا ایلدك دوس شاهی
نام شاهی سلطان اسلام ایله مشرف ایدوب خطبه ده جهاد یاد ایلدك

Ekrâd Beylerinin Yavuz'a Arzettiği Ariza

یاد ایدوب قدوم موکب همایونلرینه انتظار اوزره ایدک که بشیر و لشکر
ظفرشعار اولوب میان میدان جهادده سعی و اجتهاد کوستره ایدک
چونکه سلطان اسلام علاء الدوله مملکتنه عودتلری مسموعمز اولدی
شنشنی الکلام اولوب داعی دولتلری اولان مولانا ادریسی
رکاب کامیابلرینه کوندردک جمله مزک مطلوبی بودرکه بو مخلص
بنده لره تقویت و امداد بیوره لر زیرا که بزم ساکن و بلادمزک
بلاد قزلباشه قرب جواری واردر بلکه مختلط در دیاربکر و بغداد
و آذربایجانک وسطنده واقع اولمشدر نتیجه بیلورد که بو ملحدلر
شمدیه دکین ایله بیخ و بنیادمز تاراز اولمشدر اون درت سنه بیز ملکه عظیم
جنک و جدال ایدرلر مجرد سلطان اسلامه محبت اوزره اولدوغمزدر
اکر بو طایفه نک باطل اعتقادی اولنما ملوک جور و ستملرندن خلاص
عنایتلری اولمازسه کندوموز استقلال اوزره اول قومه مقاومته
طاقت ایدمزز زیرا که اکراد ملوک طوایف و اقوام و عشایر مختلفه در
الله تعالی یه بوییلوب محمد امتی اولدوغمزده متعلقمز سایه حضرت
بوبولیده متابعت ممکن دکلدر سنت نبویه بلاد جاری اولمشدر
الکن امید واردر که خداوندکاردن امداد اولورسه بلاد عراق
عرب و عجم و آذربایجاندن اول سمکادلرک اکثری کیلوب
انتزاع اولنه خصوصا آنده محروسه که کلید فتوح ممالک ایرا[ن]

Bu mektûb üzerine Konya Beğlerbeğisi Hüsrev Paşa kumandasında ve İdris-i Bitlisî'nin manevî yardımlarıyla toplanan on bin kişilik gönüllüler ordusu, Şah İsmail'in Diyarbekir'i muhasara altına alan ordularını tarumâr eylemiştir. Bu mektubda, bizzat Kürt Beyleri, Kürt aşiretlerinin sosyal yapısına çok dikkat çekici bir üslupla işaret etmişlerdir. "Ekrâd, muhtelif aşiret ve kabileler halinde yaşarlar. Sadece Allah'ı bir bilip Muhammed ümmeti olduklarında ittifak ederler. Diğer hususlarda birbirlerine uymazlar. Allah'ın kanunu böyle cari olmuşdur" şeklindeki ifade, asırlar sonra XX. asrın İdris-i Bitlisî'si olan Bediüzzaman tarafından özetle şöyle tekrar edilmektedir: (1910'larda Osmanlı Devletine karşı isyan etmek istiyen Kürt aşiret reislerine hitaben diyor:)

"*Altıyüz seneden beri tevhid bayrağını umum âleme karşı yücelten ve millî âdetlerini terkederek ihtiyarlanan bizim şanlı Türk pederlerimize, kuvvet ve cesaretimizi hediye edelim. Ona bedel, onların akıl ve ma'rifetinden istifade edeceğiz ve asaletimizi de göstereceğiz. Elhâsıl, Türkler bizim aklımız, biz onların kuvveti; hep beraber bir iyi insan oluruz. Dik başlılık ve kendi başına hareket yapmayacağız. Bu azmimizle başka milletlere ibret dersi vereceğiz. İyi evlâd böyle olur... İttifakta kuvvet var, ittihadda hayat var, uhuvvette saadet var, hükümete itaate selâmet var. İttihadın sağlam ipine ve muhabbet şeridine sarılmak zaruridir*[1]".

B) İdris-i Bitlisî'nin Yavuz'a Gönderdiği Mektup

Diyarbekir'in Şi'îlerin elinden alınmasından sonra Kürt Beyleri arasındaki gayretlerini sürdüren büyük âlim İdris-i Bitlisî, bu faaliyetlerinin neticesinde kısa zamanda Doğu ve

---

[1] Nutuk (Osm.), sh. 20.

Güneydoğu'daki Kürt ve Türkmen Beylerinin Osmanlı devleti'ne itaatlerini temin eylemişdir. Şimdi İdris-i Bitlisî tarafından Farsça olarak kaleme alınan bu istimâletnâme yani kendi arzu ve istekleriyle Osmanlıya tâbi olma belgesinin Türkçe özetini beraber okuyalım:

"Mülk ve dinin maslahatlarının nizama girmesi, metin Sultanların tedbir ve tedvirine bağlıdır. Şark ve garbda adaletin tesisi, Acem ve Arapların mazlumlarının matlub ve meramların'ın te'mini, İslâm Padişahının adaletine vâbestedir. Diyarbekir mükimlerinden bu muhlis bendeleri arzeder ki;

Bilâd-ı Ekrâd denilen Diyarbekir ve civardaki mazlum müslümanlar, Devlet-i aliyyenizin hizmetine tâliptirler ve devlet ile din düşmanlarının şerlerinden sizin yardım ve merhametlerinizle masûn olmak ümidindedirler. Sizin Dâr'ül-Hilâfe yani İstanbul'a azimet haberiniz duyuldukdan sonra buradaki bir kısım muhlis bendeler, Beylerbeyiniz Bıyıklı Mehmed Paşa'ya arz-ı itaat etmişlerdir. Hem mezkûr Beylerbeyi ve hem de bu hakir vasıtasıyla size bazı maruzâtlarını arzetmek istemektedirler.

Ba'zı insî şeytanların müdâhalesiye Kürt ve Türkmen kabile ve aşiretleri, başlangıçta bir kısım ihtilâf ve ihtilallere ma'rûz kalmışlardır. Ancak Allah'ın lutf u inayetiyle bu menfilikler bertaraf edilmiştir. Ancak düşman durmamakta ve Kürt Beylerini isyana teşvik etmektedir. Bilâd-ı Ekrâd'ın Osmanlı devletine iltihakı, İstanbul'un fethi zaferini tamamlayacak derecede ehemmiyetlidir. Zira bu bölgenin ilhakıyla, bir tarafdan Irak yani Bağdad ve Basra'nın yolları, diğer tarafdan Azerbaycan yolları ve bir diğer tarafdan da Haleb ve Şam yolları açılmış olacaktır.

Allah'ın yardımı pek yakındır.

Bende-i Ahkar ve Çaker-i Efkar İdris[1]".

---

1 Topkapı Sarayı Arşivi, E. 1019.

İdris-i Bitlisî'nin Yavuz'a Mektubu

C) Hizmetleri Karşılığında Yavuz'un İdris-i Bitlisî'ye Verdiği Cevap Ve Taltif

İdris-i Bitlisî vasıtasıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin kısa bir zaman içinde ve hem de yerli beğlerin istek ve arzularıyla Osmanlı Devletine ilhak edildiğinin haberini alan Yavuz Sultan Selim, bu büyük âlimi taltif etmek üzere kendisine bir ferman gönderir. Mektubunun başında Diyarbekir Vilâyetinin sulh ile ve istimâlet yolu ile fethine vesile olduğu için İdris-i Bitlisî'ye teşekkür eder. Sonra da manevi takdirleri yanında ona gönderdiği bazı maddî hediyeleri zikreder. Osmanlı Devletine kendi arzularıyla tâbi olan beylerin ve bunlara bağlı olan sancakların mikdarlarını ve tahrîrî bilgileri hazırlamasını emreder. Diyarbekir Beylerbeyi Bıyıklı Mehmed Paşa'ya beyaz hükm-i şerifler gönderdiğini ve Osmanlı Devletine bundan sonra da tâbi olacak olan bey olursa, gönderilen tuğralı beyaz kâğıdlar kullanılarak onlara berâtlarının yazılmasını emreder. Yani bugünün vilâyetleri ve hatta devletleri, kendi arzu ve istekleriyle ve hem de birer mektup ile Osmanlı devletine bağlanmaktadır. Devlete bağlanan beyler arasında ihtilaf ve ihtilal vuku bulmaması için gereken tedbirlerin alınmasını ve in'âm ve ihsanların da ona göre yapılmasını ister. Mektubun sonuna doğru, Anadolu'yu Şi'îleştirmek istiyen Şah İsmail'in kendisine elçiler gönderdiğini, binbir türlü yağcılıklar yapıp sulh istediğini, ancak onun sözlerine ve islah olduğuna inanılmaması icabetiğini belirterek gerekli tedbirlerin ihmal edilmemesini emretmektedir. Şimdi bu mektubun aslını beraber dinleyelim:

"Sûret-i Menşûr-i Şah bâ Kerem

Umdet'ül-efâdıl kudvetü erbâb'il-fedâil sâlikü mesâlik-i tarikat hâdi-i menâhic-i şerî'at keşşâf'ul-müşkilât'id-dîniyye hallâl'ül-mu'dılât'il-yakîniyye hulâsat'ül-mâi vet-tîn

mukarreb'ül-mülûki ves-selâtîn bürhânu ehl'it-tevhîd vet-takdîs Mevlâna Hakîm'üddin İdris -Edâmellâhu fedâillehû-.

Tevkî'-i refî'-i humâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki, şimdiki halde südde-i sa'âdetime mektubun vâsıl olub senden umulan hüsn-i diyânet ve emânet ve fart-ı sadâkat ve istikâmetin muktezâsınca, Diyarbekir Vilâyetinin feth-i küllîsine bâis olduğun i'lâm olunmuş. Yüzün ağ olsun. İnşâallah'ul-E'azz sâir vilâyetlerin fethine dahi sebeb-i küllî olasın. Benim envâ'-i inâyet-i aliyye-i hüsrevânem senin hakkında mebzûl ve mün'atıfdır. el-Hâletü hâzihî âhir-i Şevvâl-i mübâreke dek vâki' olan ulûfeniz ile 2.000 sikke-i Efrenciye filori ve bir sammur ve bir vaşak ve iki mürabba' sof ve iki çuka ve bunlardan bir sammur ve bir vaşak kürk kaplu soflar dahi ve bir Frengî kemhâ gılâflu müzehheb kılıç in'âm ve irsâl olundu. İnşâallah'ul-Kerim vusûl buldukda sıhhat ve selâmetle alub masârifine sarf eyleyesin. Mukâbele-i hidemât ve mücâzât-ı istikametinde ve ihlâsında envâ'-ı avâtıf-ı celile-i hüsrevâneme sezâvâr olub behre-mend olasın.

Ve Diyarbekir cânibinde size ittiba' edüb gelen beğlerin mukabele-i sadâkat ve ihlâs ve muhâzât-ı hidemât ve ihti-saslarına göre ol vilâyetde tevcîh olunan sancakların ve beğ-lerin ahvâli ve elkâbı ve mekâdîri senin ma'lûmun olduğu ecilden iftihâr'ül-ümerâ'il-izâm zahîr'ül-küberâ'il-fihâm zülkadri vel-ihtiram sâhib'ül-mecdi vel-ihtişâm el-müeyyed bi envâ'-i te'yîdillah'il-Melik'is-Samed Diyarbekir Beylerbeğisi Muhammed -Dâme ikbâlühû-'ya nişan-ı şerifimle mu'anven beyaz ahkâm-ı şerife irsâl olundu. Gerekdir ki, ol cânibde her beğe tevcîh olunan vilâyetin ahvali ne vechile tevcîh olunub ve ol beğlerin elkâbı ve mekâdîri ne üslub ile olmak münasib ise berâtları inşâ olunub yazıveresiz. Mufassalan ol yazılan berevâtın sûretleri ve tımarının mikdarlarını dahi bir sûret defter edüb südde-i sa'âdetüme dahi irsâl edesiz ki, bunda dahi hıfz olunub her husus merkûm ve ma'lûm ola.

Her beğe ne sancak verüldüği ve ne vechile tefvîz olunduğı ve elkâbları nice yazulduğı ve ri'âyetleri ve in'âmları ne vechile olduğı ber sebîl-i tafsîl i'lâm olunub amma bir vechile tertîb ve ta'yîn oluna ki, birbiri arasında olan esas irtibât tezelzül ve tehallül bulmak ihtimali olmaya.

Ve ol berâtlardan gayrı istimâletnâmeler gönderilmek lâzım olan beğler içün dahi nişanlu beyaz kâğıdlar irsâl olundu. Anlar dahi her beğe ne vechile istimâletnâme gönderilmek münasib ise inşâ olunub in'âmlar ile bile irsâl oluna. Ve anlarun mufassalan suretlerinin ve in'âmda ne vechile ri'âyet olundukların ol berevât sûretleri ile bile defter edüb dergah-ı cihân-penâhıma irsâl edesiz ki, her husus bunda dahi mufassal ve meşrûh ma'lûm ola.

Ve bu cânibde olan mühimmât-ı Sultanî murâd-ı şerifim üzere encâma yetişmiştir. İnşâallah'ul-E'azz benim dahi azimetim vaktinde ol cânibe mun'atıf ve munsarıfdır. Ve ol beğlerin hakkında dahi avâtıf-ı aliyye-i hüsrevânem mülâhaza ettüklerinden ziyâdedir.

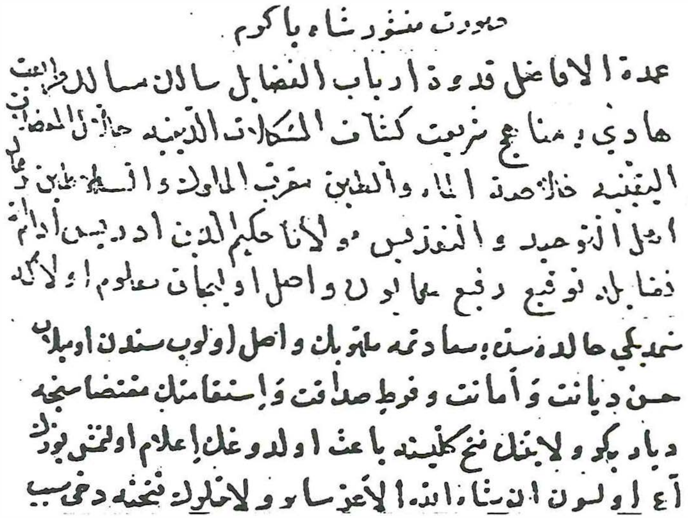
Ve şimdiki halde Erdebil oğlu İsmail-i pür-tadlîl südde-i sa'âdetime Hüseyin Beğ ve Behram Ağa nâm adamların risâlet hizmetine gönderüb takrîren ve tahrîren envâ'-ı ubûdiyyet ve tazarru'lar arz edüb mâbeynde sulh ve ıslâh müyesser olur ise, ol cevabından ne murâd olunursa rızây-ı şerifim üzere kabul sûretin gösterüb envâ'-ı temelluklar eylemiş. Amma anun kelimâtına ve salâhına kat'â i'timad câiz olmaduğı ecilden mezkûrân elçileri Dimetoka Hisarında ve sâir adamlarını Kilidülbahr kalesinde habs ettirdim. Sen dahi gerekdir ki, makhûr-ı mezbûrun umûrunda ahsen-i tedbir ne ise anın tedbirinde olub Devlet-i edeb... Mehâmm ve masâlihinde mücidd ve sâ'î olasın. Min ba'd esnâf-ı asâr-ı cemîlenüz sâih ve lâih ola.

Şöyle bilesin, alâmet-i şerife i'timad kılasın.

Tahriren fî evâsıt-ı şehr-i Şevvâl'il-mükerrem senete ihdâ ve işrîne ve tis'a-mi'ete el-hicriyye

Bi Makam-i Dâr'il-Hilâfe Edirne El-Mahrûse[1]."

Padişah'ın İdris-i Bitlisi'ye Mektubu

---

[1] Koca Müverrih, Bedâyi', II. vrk. 460/a-461/a

Padişah'ın İdris-i Bitlisi'ye Mektubu

كلي اولمش بنم انواع عنايت عليه‌ي خسروانم سنك حقكده
مبذول و مصروف دُر الحالة هذه اخوند ال مباركه دن واقع
اولان عادت قديمه ايله ايلچي بك سكه‌ي اقونجيه قالوردي و بو سمور
و بر وشق و ايكي مربع تيموف و ايكي جوقه و بو نلردن بو سمور و بو وشق
كورك قابلوصو قالدرجي و بر فوتكي كخا غلاملرمز شيب قليج انعام
و ارسال اولندي ان شاء الله الكريم وصول بولدقده صحت و سلامتله
آلوب مصادفكه شرف آليدسن مقابله‌ي خدمات و مجازات اشنا
و اخلاصكرده انواع عواطف جليله‌ي خسروانه سزاوار اولوب منبد
اولمشن و ديار بكر جانبنده سنده اتباع ايدوب كلن بكلرك
مقابله‌ي صداقت و اخلاص و مجازات خدمات و اختصاصلرينه
كوره اولور و لايقلرينه توجيه اولنان سنجاقلرله بكلربكي آجلي
و الغالبي و مقادير سنك معاوتك اولدوغي ابجلدن افتخار
الامراء العظام ظهير الكبراء الفخام ذو القدر و الاحترام
صاحب المجد و الاحتشام المؤيد بانواع تاييد الملك الصمد
ديار بكر بكلربكيسي محمد دام اقباله‌يه نشان شريفلر معنون
بياض احكام شريفه ارسال اولندي كوكدركه اول جانبده
نيو بكر توجيه اولنان و لايتلك احوالي توجهلر توجيه اولنوب
و اول بكلرك الغالبي و مقاديري نه اسلوب ايله اولنمق
مناسب ايسه بو اموري انشا اولنوب يازي و بويرز و منعم
اول باز بلني بو وانك بو دناوري و تمادينك معتد اولوبني دخي

3- Bu Gayretlerin Neticesi Ne Oldu?

Bu gayretlerin neticesinde, yıllar sürecek harplerle elde edilemeyecek zaferlere ulaşıldı. Şark diye adlandırabileceğimiz ve bugün Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Musul ve Kerkük'den itibâren Kuzey Irak ve Haleb'i de içine alan Kuzey Suriye bölgelerinde yaşayan çok sayıda Arap, Türkmen ve Kürt aşiretleri Osmanlı Devletine iltihâk eylemiştir. Bu iltihâklardan ba'zısını beraber görelim:

A) Kürt ve Türkmen beylerinden istimalet ile kendi meyil ve arzuları ile itaat eden 25'den fazla aşiretten ve reislerinden ba'zıları şunlardır:

- Bitlis hâkimi Emir Şerefüddin;
- Hizan meliki Emir Davud;
- Hısn-ı Keyfâ emîri Melik Halik;
- İmadiye hâkimi Sultan Hüseyin;
- Cezire hâkimi Şah Ali Bey;
- Çemişgezek hâkimi Melik Halil;
- Pertek hâkimi Kasım Bey;

-.Ayrıca Suran, Urmiye, Atak, Cizre, Eğil, Garzan, Palu, Siirt, Meyyafarakin, Sason, Sincar, Çermik, Malatya, Urfa, Besni, Harput, Mardin ve benzeri yerlerdeki aşiretler de arka arkaya Osmanlı Devletine iltihâk etmişlerdir[1].

B) Kürt ve Türkmen aşiretleri gibi, güneyde yer alan Arap aşiretleri de yine kendi irâdeleriyle Osmanlı Devletine iltihâk etmişlerdir. Aralarında İbn-i Harkuş, İbn-i Said, Benî İbrahim, Benî Sâyim, Benî Atâ aşiretleri, Safed ve Gazze şeyhleri ile Haleb ileri gelenlerinin bulunduğu seçkin bir temsilciler heye-

---

[1] Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, No: 2362, Vrk. 112/a-113/a; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, II/274 vd.

tinin Yavuz'a takdim ettikleri ve aslı Topkapı Sarayında bulunan şu itâ'at mektubu çok manidardır:

"*Bizler, canlarımız, mallarımız, iyâlimiz ve dinimizin emniyeti için size itaati arzuluyoruz. İslâmı tatbik ve adâleti te'sis için sizin hakimiyetinizi zaruri görüyoruz*[1]."

4- Osmanlı Devleti Doğuda Nasıl Bir İdarî Nizam Tesis Etmişti?

Osmanlı Devletinin idarî yapısının temelini kaza, sancak ve eyâletler teşkil ediyordu. Ancak Osmanlı Devleti, mutlak bir merkeziyetçilikten tamamıyla uzak bir anlayışa sahipti ve idaresi altına aldığı bölge ve cemiyetleri, çeşitli özelliklerine göre farklı idare tarzlarına tabi tutuyordu. Yani eyalet ve sancakların İstanbul'a olan bağlarında ayrı ayrı statüler söz konusuydu. İşte Osmanlı Devleti, Çaldıran Zaferinden sonra Doğu Anadolu'da Diyarbekir merkez kabul edilerek Musul, Bitlis, Mardin ve Harput da dahil olmak üzre bütün Doğu Anadolu'da gayet geniş bir eyâlet meydana getirmişti. Kanunî Süleyman devrinde yeni bir düzenleme yapılarak Van'da ayrı bir eyâlet daha teşkil olundu[2].

Doğu Anadolu'daki sancakları, idare tarzı açısından, her iki eyâlette de, üç ana guruba ayırmak mümkündü. Bunları kısaca özetlemekte yarar görüyoruz.

Birinci gurup, klasik Osmanlı Sancakları şeklindeydi. Yani Osmanlı Devletinin diğer bölgelerinde tatbik edilen idare usulu burada da cari idi. Sancakbeyleri doğrudan merkezden tayin olunurlardı ve herhangi bir imtiyaza sahip değillerdi. Bu sancaklar tımar sistemine dahildi. Diyarbekir ve Van eyaletlerin-

---

1 Topkapı Sarayı Arşivi, No: 11634/26.

2 Kodaman, 12 vd.

deki bu tür sancaklar, umumiyetle aşiret yapısı kuvvetli olmayan yerlerde teşkil edilmiştir. Diyarbekir Eyâletinde merkez Amid, Harput, Hasankeyf, Akçakale, Sincar, Zaho, Ergani ve Çemişkezek sancakları ile Van Eyaletindeki Erciş ve Adilcevaz sancakları, bu tür sancakların başlıca örneklerini teşkil ederler.

İkinci gurup, Yurtluk ve Ocaklık tarzındaki sancaklardır. Fetih esnasında bazı beylere hizmet ve itaatleri karşılığında, devamlı olarak sancak ve has şeklinde tevcih edilmiştir. Bunlara Ekrâd Sancakları da denir. Bunlar klasik Osmanlı sancaklarında farklıdırlar. Zira sancakların idaresi genellikle bölgeye eskiden beri hâkim olagelen nüfuzlu, eski mahallî beyler ve hânedanlara terkedilmiştir. Hayat boyu sancakbeyi olan bu idareciler vefat ettiğinde, yerlerine oğulları veya diğer yakınlardan biri geçmektedir. Devlete ihânet ettikleri takdirde değiştirilebilmektedirler. Seferde Beylerbeyinin hizmetine girmekle mükellefdirler ve bu memleketlere merkezden kadı tayin edilir. Arazileri tımar nizamına tabi'dir. İmtiyazlı sancaklar da diyebileceğimiz bu sancaklardan Diyarbekir Eyaletine bağlı 13 ve Van Eyaletine bağlı olarak da 9 adet mevcut idi. Çermik, Pertek, Kulp, Mihrani, Siirt ve Atak Diyarbekir'e bağlı bu tür sancaklardandırlar. Müküs ve Bargiri de Van'a bağlı bu tür sancaklardandırlar.

Üçüncü gurup ise, Hükümet adı verilen sancaklardır. Bunların idâresi, fetih esnâsında gösterdikleri hizmetlerden dolayı tamamen yerli beylere terkedilmiştir. Sancakbeylerinin tayinine merkezî idare asla karışmaz ve ellerine verilen ahidnâmeler gereğince, bunlar azl ve nasb edilemezler. Aıazisinde tımar nizamı cari değildir. Dahilde tamamen müstakil olan bu bölgeler, hariçte yani askeri ve siyasi alanda bölgedeki Osmanlı beylerbeyine tabidirler. Diyarbekir eyaletinde Hazzo, Cizre, Eğil,Tercil, Palu ve Genç sancakları; Van

Eyaletinde ise, Bitlis, Hizan, Hakkari ve Mahmudi sancakları bu mahiyette Osmanlı Sancaklarıdırlar[1].

Kısaca özetlediğimiz bu sistem, daha ziyade Doğu Anadoluda uygulanagelmiştir.Sebebi bu bölgede daha önce müstakil veya İrana bağlı beylerin fetih esnasında Osmanlı Devletine sadakat göstermeleri ve en önemlisi de, hem itikadî açıdan ve hem de amelî açıdan, Osmanlı Devleti ile aralarında herhangi bir farkın bulunmamasıdar. Başlangıçta hizmet ve sadakat karşılığı verilen bu sancakların durumu, daha sonra ailelerin tasarrufuna bırakılmış ve Tanzimat dönemine yani 1840'lara kadar bu hal aynen devam etmiştir.

5- Doğu Anadolu'nun Teslimiyet Ve İtâ'ati Ne Kadar Devam Etmiştir?

İdris-i Bitlisi ile başlayan şarkdaki beyler ve müslüman halkın hilafet ve saltanata sadakatle bağlılıkları, en azından 1850 yılına kadar yani yaklaşık 330 sene devam etmiştir.Osmanlı devleti, bu yerli ahaliyi müslüman kardeşleri ve bu bölgeleri de da'rül-İslam olan ülkesinin aslî parçası olarak görmüş; buna karşılık yerli müslüman ahali ve beyler de, Osmanlı devletini İslamın bayraktarı bir İslam devleti olarak telakki edip ona itaati kendileri için ibadet saymışlardır. Hatta bu bölgedeki beyler, Batı Anadolu ve Rumelideki hem Türk hem de müslüman olan Ayanlar kadar, Osmanlı Devletinin başına gaile çıkarmamışlardır. Mesela hem Türk hem de Müslüman olan Karaman Eyaletinde Osmanlıya karşı elli çeşit isyan görmek mümkün olduğu halde,330 sene içinde Doğu bölgelerinde ciddi bir isyandan bahsetmek mümkün değildir. Bu dediğimizin müşahhas bir delili, 1630'larda yani şarkın Osmanlı

---

[1] Kodaman, 13 vd.

devletine itaatinden 113 sene sonra kaleme alınan şu fermanlardaki ifadelerdir:

"Hükm-i Hümâyun

... Ümerâ-i Ekrâd, Devlet-i Aliyye'nin sadakat ve istikamet ile hayırhahı olup ecdâd-ı izamım zaman-ı şeriflerinden ilâ hâzel-ân uğur-ı hümayunda enva'-ı hidemât-ı mebrure ve mesa'-i meşkure-i gayr-ı adîdeleri vücuda gelmiş ve zimmet-i himmet-i mülukaneme ri'ayetleri lazım olmağla ba'del-yevm himâyet ve sıyânet olunmaları aksây-ı murâd-ı hümâyûnumdur...[1]".

"..... Siz eben an ced sünniyy'ül-mezheb ve pâk meşreb olub âbâ ve ecdâd-ı âliniz zamanlarında vâki' olan Kızılbaş seferlerinde nice bin müsellah yarar ve namdâr ekrâd-ı zaferkirdâr ile asâkir-i mansûremin önüne düşüp ve icray-ı gayret-i çihar-ı yâr-güzîn içün uğur-ı din-i mübinde can ve başla döğüşüp nice fütûhât-ı cemileye bâis olmuşsunuz...[2]".

Ne zamanki İslâm kardeşliği manası bozulmuş ve Avrupa zındık kâfirleri tarafından bir Frenk illeti olan ırkçılık Osmanlı devletinin içine atılmış, o zaman Doğu'da da ayrılık ve fitne rüzgarları esmeye başlamıştır. Çare, tarihden ibret dersi almaktır ve bu bölgeleri 300 küsur sene Osmanlı Devletine sımsıkı bağlayan sırrı anlamaktır.

---

1 Kanunname-i Sultani Li Aziz Efendi, Harvard, 1985, sh. 133.

2 Kanunname-i Sultani , 133

IV- CEMAL KUTAY'IN MANİDAR TESBİTLERİ VE ASRIMIZDAKİ PROBLEMLER

Değerli tarihçi Cemal Kutay'ın konuyla alakalı bir makalesini buraya aynen dercetmek istiyoruz:

"Lisanımızda öyle tâbirler terkibler var ki, ifade ettikleri hakikatlerin hayat içinde tezahürlerini tesbite ömürler vakfetmeye değer...

Bunlar arasında *hayr-ül halef* tavsif terkibinin muhtevası üzerinde açıklamayı eniştem rahmetli İbrahim Alâeddin Gövsa'dan dinlemişimdir. Edebiyatımızdaki müstesna yerinin hayranlığını sıhriyyetimiz tamamlayan üstad Süleyman Nazif için eserini hazırlıyordu. Mukaddime üstadın babası Diyarbekirli Said Paşa'nın şahsiyeti ile başlıyordu. Ber ceste mısraları arasında:

Müstakim ol, Hazret-i Allah utandırmaz seni...

İlâhi tebşiri cildlere bedel bu büyük Osmanlı vezirinin bıraktığı en büyük miras için İbrahim Alâeddin, şu hükme varmıştı:

"İki hayr-ül halef oğlu Süleyman Nazif ve Faik Ali..."

Belki Mevlâna Celâleddin'in beşer için temennisi buydu:

"- Bir beste ol, arkandan hasretle söylesinler..."

diyordu müstesnâ mutasavvıf... Söylenmeye değer ardda kalanlar arasında, babaların açtıkları hayır yolunda himmet sahibi olabilmiş evlatlar kadar mes'ud ve mebrûk miras olabilir miydi?

1- İki Himmet Sahibi Hemşehri

Şüphesiz ki bu hayr-ül halef'lik için kan sıhriyyeti şart değildi, asıl olan mefkûre idi: Vatan ve insanlık için hayrın ve

doğrunun yolunda gidebilme... Eğer bu intibak, akrabalık, hemşehrilik gibi cedlerimizin "*intibâk-ı müstahsene=güzel uyumlar*" olarak vasıflandırdıkları kucaklaşmalar ile tamamlanırsa, elbette ki, hâfızalarda daha derin ve unutulmaz yerleri olurdu.

Birbirinden tam 440 sene sonra hayata gözlerini kapayan ve ikincisi birincisine heyr'ul-halef İKİ HEMŞEHRİ'DEN OSMANLI DEVRİNİN, SON VAK'A-NÜVİSİ ABDURRAHMAN ŞEREF BEY HOCAMIZIN TESBİTİYLE "İLMİNİ VATANIN SELÂMET VE KUDRETİ İÇİN EMSÂL ADDEDİLECEK KİFÂYET İÇİNDE İZAH VE İSBAT EDEN" ma'rûf müverrih Bitlis'li İdris ile, o'nun mirasının devamı uğruna ömrünü vakfeden hemşehrisi Bedîüzzaman Said Nursi'den....

İkisi de, Bitlis'in Hizan ilçesinde doğmuşlar... İdris'in babası beldesinin zahirî ve bâtınî ilimlerde ma'rûf şahsiyetlerinden Hüsâmeddin Ali El-Bitlisî... NUR BAHŞİ tarikatının kurucusu Muhammed Nurbahşi'nin halifesi... Bu Nurbahşi tarikatının , mefhum olarak ifadesi, ışık bahşeden ve dağıtan ma'nası ile NUR Hareketinin zaman ve mekân içindeki manevî irtibatını, mevzu üzerindeki salâhiyetliler araştırabilirler.

Bitlis'li İdris'in elimizdeki oniki eseri, kendisinin tarih, tasavvuf, edebiyât ve siyâset sahasındaki kıymetinin âbideleri... Bunlar arasında, Osman Gazi'den başlıyarak, sekizinci Osmanlı Hâkânı II. Bâyezid Hân devrini anlatan Fârisî "Heşt-Bihişt=Sekiz Cennet" tarihi, I. Sultan Mahmud'un emriyle Van'lı Abdülbaki Sa'di Efendi tarafından lisanımıza çevrilmiş. Hâlen Hamidiye Kütüphânesinde muhafaza ediliyor.

2- En büyük himmeti

Bitlisli İdris'in BÜYÜK HİMMET'i Osmanlı Hakanı Yavuz Selim'le beraber Anadolu'nun OSMANLI BİRLİ/İ'ne katılma-

sında gösterdiği faaliyet ve eriştiği merhaledir. Öyle ki, Yavuz Selim, fethettiği Kudüs'e O'nu muvakkat Vali olarak bırakmıştır. Osmanlı hizmetinden evvel Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın yanında bulunan Bitlisli İdris, kendisini Şiî hareketine karşı Osmanlı Sünnilerinin safına sokamayınca, İstanbul'a gelmiş ve İkinci Bayezıd'a vaziyeti anlatmış, tedbir istemiştir. Doğu Anadolu'da Osmanlı idaresini tesis oğlu Yavuz'un zaferleri neticesi olunca, fikrin sahibi İdris, yeni hakanın güvenine sahib olmuş ve onun yakından bildiği mıntıkanın Osmanlının bölünmez parçası olması için düşünce ve tavsiyelerinden sonuna kadar istifade etmiştir.

Sadrazamların huzurunda titrediği celâlli Osmanlı Hakanı Yavuz Selim'in kendisine *"Fikr-i vahdetin rehberi=birlik düşüncesinin öncüsü"* dediğini oğlu Ebu Fazl Mehmed Efendi Heşt-Bihişt'in zeylinde yazıyor.

1520'de İstanbul'da ölen Bitlisli İdris, Eyyub Sultan'da bugün, kendi adına anılan İDRİS KÖŞKÜ ve ÇEŞMESİ denilen yerde, karısı Zeyneb Hatun'un yaptırdığı mescidin mezarlığındadır.

3- Osmanlı Milliyetçiliği Fikri ve İkinci Hemşehri

622 sene sürmüş Osmanlı Hakanlığı devrinin, TEK HÂNEDAN idaresinde bu kadar uzun zaman nasıl devam edebilmiş olması, dünya tarihçilerinin üzerinde ısrarla durduğu mevzu olmuştu. Çünkü Osmanlı idaresindeki haşmet devrinde yirmi milyon sekizyüz kırk bin kilometrakareyi, yani İKİ AVRUPA büyüklüğünü aşmış BABİL KULESİ'ni hatırlatacak kadar çeşitli din-dil ırkların bir arada huzur içinde nasıl yaşıyabilmiş olması yolunda bir başka misal yoktu. Zannederim ki en doğru teşhis Leon Kahun'un:

"İslâm dininin bütün insanları kardeş sayan ve bir anadan babadan doğmuşcasına birbirinizi seviniz" diyen beşerî tavsiyesini en iyi kavrıyan Türk milleti olmuştur. Osmanlı devleti, daha çok hıristiyan ve musevîlerin yaşadıkları yerlerdeki fetihlerinden sonra buraların halkına dinlerinde ibâdet hak ve hürriyeti temin edince huzur kolaylıkla temin edilmiştir. Fakat meselâ, İran Şiilerinin nüfuz mıntıkası saydıkları Şarkî Anadolu'da vahdeti ve huzuru temin edebilmek daha zor olmuştur. Bunun için birleştirici fikirlerle bir OSMANLI MİLLİYETÇİLİ/İ terkibi meydana gelmişti. Bu fikir tatbikatta o kadar müsamahakâr ve âdil olmuştur ki, sadece dini Müslüman olanlar değil, Hıristiyan ve Musevîler arasında da bu hak ve hürriyete dayalı siyaseti kabul edenler de çok olmuş ve mes'ud asırlar yaşanmıştır".

Yavuz Selim'den sonra Doğu Anadolu'da milli birlik ve beraberliği bozucu teşebbüsler olmuş, bunlar günümüze kadar süregelmiştir. Bugün, Sıkıyönetim mahkemelerinin önüne çıkarılmış ve adaletin kararını bekleyen üzücü hâdiseler arasında böylesine olanlar, hiç de az değildir.

Ve bu sahada bir tarih muhasebesi, Bitlisli İdris'in açtığı birlik ve beraberlik yolunda, kendisinden tam dört yüz yıl sonra hayata gözlerini kapayan bir hemşehrisini, Bediüzzaman Said Nursi'yi hatırlatıyor: O da, yaşadığı devirde, devlete saygılı, mânevi rabıtayı kâfi bulan huzur ve sükûn hayatının müdafii olmuştu. Fikirlerin buhran ve teşettüte en çok mütemayil olduğu ve böylesinin revaçta bulunduğu nazik anlarda da milli birliği muhafazayı temel akide sayan felsefesinden ayrılmamıştır. Manevi uhuvvetin, milli birliği temin yolunda en sağlam mesned olduğu artık inkâr edilemiyor...

Yahya Kemal'in berceste mıs'raları arasında, kalben hasretini çektiğim tetabukları tahayyül ettikçe hatırladığım güzelim teşhisi şudur:

İnsan alemde hayal ettiği müddetçe yaşar

Gerçekten de öyle...

Şöyle bir güzel himmet hayâle değmez mi idi. Bediüzzaman vakit bulsa idi de, büyük hemşehrisi İdris'in Heşt-Bihişt-Sekiz Cennet'ini o selâhiyetli Farsçası kadar, mükemmel tarih kültürü ile ve bilhassa OSMANLI MİLLİYETÇİLİ/İ heyecanı ile dilimize çevirebilseydi...

Neylesin ki, çileli ömründe elli mumluk bir elektrik ampulunün ışıklandırdığı 2x2=4 metrekarelik bir ODA'da, sarı defter kağıdı ile, yirmidört saatte bir kâse süt veya yoğurt ufalanmış iki dilim ekmek tevazuu içinde beş-on sene sürebilmiş huzur kifayetini bile bulamadı.

Halbuki nasıl adetâ vecd içinde dilimize ve kafamıza kazandırırdı büyük hemşehrisinin kütüphanemizde yeri boş eserlerini...

O'nu seven ve yolunda gidenlerden bir himmet sahibini ümid ederek... "

V- ASRIN İDRİS-İ BİTLİSİ'Sİ BEDİÜZZAMAN, 1955'LERDE TEHLİKEYE DİKKAT ÇEKİYOR VE TEDBİRLERİNİ TEKLİF EDİYOR

Avrupalı tarafından nifak tohumları ekildiğini hisseden Doğu Anadolu bölgesinden çıkmış İslâm âlimleri, tehlikeye zamanında dikkat çekmişler ve çaresini de bizzat göstermişlerdir. Şarktaki cehalet sebebiyle, eğer bu insanlardaki dinî duygular zayıflarsa, ancak anarşist olabileceklerini ve böylesi insanların devletin varlığı için büyük tehlike teşkil edeceklerini gören asrın İdris-i Bitlisî'si Bediüzzaman, ta II. Abdülhamid zamanından beri, bölge halkının dinî ilimlere mücehhez kılınmasını ve bunun temini için de bu bölgede bir üniversite açılmasını ısrarla teklif etmiştir. Bu teklifini Sultan Reşad'a kabul ettiren Bediüzzaman, aynı teklifi birinci BMM'ne yapmış ve

Mustafa Kemal'in de içinde bulunduğu 163 mebusun imzasıyla şarkta bir Medreset'üz-Zehrâ adıyla üniversite açılması kararını çıkarttırmıştır. Bütün bu gayretlerinin asıl sebebi, şarkı asırlarca Osmanlı ordularında gönüllü bölükler haline getiren ruhu tekrar ihya etmektir. 28. 4. 1955 tarihli bir dilekçesiyle de, sanki bugün doğuda ve de körfezde meydana gelen hâdiseleri görürcesine, tedbir alınmazsa ileride devleti çok büyük tehlikelerin beklediğini ve bu tehlikeleri önlemenin tek çaresinin İslâm kardeşliğine sarılmak olduğunu cesaretle ifade etmiştir. Hem o zamanki hükümetin Pakistan-Irak-Türkiye üçlüsü şeklinde gerçekleştirmek istediği Birleşik İslâm Cumhuriyetleri projesini tebrik ve hem de emareleri görülen kürtçülük hareketlerine karşı alınması gereken tedbirleri ihtar mahiyetinde, zamanın Reis-i Cumhuru ve başvekiline çok manidar bir mektup göndermiştir. Yavuz'a İdris-i Bitlisî tarafından gönderilen mektuba, hem gaye ve hem de muhteva itibariyle çok benzeyen bu mektubu arşivlerimizdeki haliyle aynen ve aslından neşrediyor ve bu mektupda denilenlerden sonra bizim diyeceğimiz bir şey olmadığını belirtmek istiyoruz:

"Dahiliye Vekâletine,

Maarif Vekâletine,

Pakistan-Irak ittifakı ve Şark Üniversitesi mevzuunda, İsparta-Beycamii mahallesi, 6/a numarada Said Nursî tarafından Yüksek Cumhurreisliğine sunulup Başvekâlete tevdi olunan mektup suretinin bağlı olarak sunulduğunu saygılarımla arzederim.

Dahiliye ve Maarif Vekâletlerine yazılmıştır.

Başvekil Namına Müsteşar Ahmet Salih Korur ".

"REİS-İ CUMHURA VE BAŞ VEKİLE

Kabir kapısında ve seksen küsur yaşında, bir kaç hastalıkla hasta bulunan ve ölüme kendini yakın gören bir biçare, garib, ihtiyar der ki: Size iki hakikatı beyan ediyorum:

EVVELÂ: Sizlerin Pakistan ve Irak'la gayet muvaffakiyetkârane ittifakını bu millete kemâl-i samimiyetle, sürur ve ferah ile kazanmanızı bütün ruh u canımızla tebrik ediyoruz. Bu ittifakınızı, inşaallah dört yüz milyon İslâmın sulh-ı umumisine ve selâmet-i âmmenin teminine kat'i bir mukaddeme olarak ruhumda hissettim. Ve namaz tesbihatındaki kuvvetli bir ihtar ile bunu size yazmaya mecbur kaldım.

SÂNİYEN: Irkçılık fikri, Emeviler zamanında büyük bir tehlike verdiği, ve hürriyetin başında kulübler suretinde büyük zararı görülmesi ve birinci harb-i umumide yine ırkçılığın istimaliyle mübarek kardeş arapların mücahid Türklere karşı zararı görüldüğü gibi, şimdi de uhuvvet-i islâmiyeye karşı isti'mal edilebilir ve istirahat-ı umumiye düşmanları gizli dinsizler gine o ırkçılıkla büyük zarar vermiye çalışdıklarına emareler görünüyor. Halbuki, menfi hareketle başkasının zararıyla beslenmek, ırkçılığın seciye-i fıtriyesi olduğu halde, evvela başta Türk Milleti dünyanın her tarafında müslüman olduğundan onların ırkçılıkları İslâmiyetle mezc olmuş; kabil-i tefrik değil. Türk, Müslüman demektir. Hatta müslüman olmayan kısmı Türklükten de çıkmışlar. Türk gibi Araplarda da arapcılık ve arap milliyeti İslâmiyetle mecz olmuş ve olmak lâzımdır[1]. Irkçılık bütün bütün bir tehlike-i azimedir. Sizin bu defaki Irak ve Pakistanla pek kıymettar ittifakınız inşaallah bu tehlikeli ırkçılığın zararını def edecek. Ve dört beş milyon ırkçıların yerine dört yüz milyon kardaş müslümanları ve sekiz yüz milyon sulh ve müsalemet-i umumiyeye şiddetle muhtaç

---

[1] Hakiki milliyetleri islâmiyettir, o kâfidir.

hıristiyan ve sair dinler sahiplerinin dostluklarını bu vatan milletine kazandırmaya tam bir vesile olacağına ruhuma kanaat geldiğinden size beyan ediyorum.

SÂLİSEN: Altmış beş sene evvel bir vali bana bir gazete okudu. Bir dinsiz müstemlekât nazırı, KUR'AN'I elinde tutup konfrans vermiş. Demiş ki: "*Bu, İslâmların elinde kaldıkça biz onlara hakiki hâkim olamayız. Tahakkümümüz altında tutamayız. Ya KUR'AN'I sukut ettirmeliyiz veyahut müslümanları ondan soğutmalıyız.*"

İşte bu iki fikirle iki dehşetli ifsat komitesi bu biçare, fedakâr, masum, hamiyetkâr millete zarar vermeğe çalışmışlar. Ben de altmış beş sene evvel bu cereyana karşı KUR'AN-ı Hakim'den istimdat eyledim. Hakikata karşı kısa bir yol, bir de pek büyük bir Darül-fünun-ı İslâmiyye tasavvuru ile altmış beş senedir âhiretimizi kurtarmak ve onun bir faydası olarak hayat-ı dünyeviyyemizi de istibdâd-ı mutlaktan ve dalâletin felâketinden kurtarmağa ve akvam-ı islâmiyyenin mabeynindeki uhuvvetini inkişaf ettirmeğe iki vesileyi bulduk.

İKİNCİ VESİLESİ: Altmışbeş sene evvel Câmi'ül-Ezhere gitmek istiyordum. Âlem-i İslâm'ın medresesidir diye ben de o mübarek medresede bir ders alayım niyet ettim. Fakat kısmet olmadı. Cenab-ı Hak rahmet ile bir fikir ruhuma verdi ki: Câmi'ül-Ezher Afrika'da bir medrese-i umumiye olduğu gibi, Asya Afrika'dan ne kadar büyükse daha büyük bir Dar'ül-fünun, bir İslâm Ünüversitesi Asya'da lâzımdır. TA Kİ: İslâm kavimlerini, meselâ: Arabistan, Hindistan, İran, Kafkas, Türkistan, Kürdistan'daki ayrı ayrı milletleri menfi ırkçılık ifsad etmesin... Hakiki müsbet ve kudsî ve umumî milliyet-i hakikiye olan İSLAMİYET milliyet ile (İNNEMEL MÜ'MİNÛNE İHVETÜN)[1] KUR'AN'IN bir kanun-ı esasisinin tam inkişafına

---

[1] "**Gerçekten mü'minler kardeştirler**" mealindeki bu âyet, Hucurât suresindendir.

mazhar olsun. Ve felsefe fünunu ile ulum-ı diniye birbirleriyle barışsın. Ve Avrupa medeniyeti İslâmiyet hakaiki ile tam müsalaha etsin ve Anadolu'daki ehl-i mekteb ve ehl-i medrese tam birbirine yardımcı olarak ittifak etsin diye vilâyet-i şarkiyenin merkezinde, hem Hindistan, hem Arabistan, hem İran, hem Kafkas, hem Türkistanın ortasında, Medreset'üz-Zehra manâsında Cami'ül-ezher uslûbunda bir dar'ül-fünun, hem mekteb hem medrese olarak bir üniversite için tam elli beş senedir çalışmışım. En evvel bunun kıymetini (Allah Rahmet etsin) Sultan Reşat takdir edip yalnız binasını yapmak için 20.000 altun lira verdiği gibi; sonra ben eski Harb-i Umumi'deki esaretimden döndüğüm vakit Ankara'da, mevcut iki yüz meb'usdan yüz altmış üç meb'usun imzası ile 150.000 lira o zaman paranın kıymetli vaktinde aynı o üniversite için vermeyi kabul ve imza ettiler. Mustafa Kemâl de içinde idi. Demek şimdiki para ile beş milyon liraya yakın bir tahsisat vermekle ta o zamanda böyle kıymettar bir üniversitenin te'sisine her şeyden ziyade ehemmiyet verdiler. Hattâ dinde çok Lâkayt ve garplılaşmak ve an'anâttan tecerrüd etmek taraftarı bulunan bir kısım meb'uslar dahi onu imza ettiler. Yalnız onlardan bir ikisi dediler ki: Biz şimdi ulûm-u an'ana ve ulûm-ı diniyyeden ziyade garplılaşmağa ve medeniyete muhtacız. Ben de cevaben dedim:

Siz farz-ı muhal olarak hiçbir cihette ihtiyaç olmasa da, ekser Enbiya'nın Asya'da, şarkta zuhuru ve ekser hükemanın, feylesofların garpta gelmelerinin delâleti ile Asya'yı hakiki terakki ettirecek fen ve felsefenin tesiratından ziyade, hiss-i dinî olduğu halde, bu fıtrî kanunu nazara almıyarak garplılaşmak namı ile an'ane-i İslâmiye'yi bıraksanız ve Lâdini bir esas yapsanız dahi, dört beş büyük milletlerin merkezinde olan vilâyât-ı şarkiyede millet, vatan selâmeti için dine, islâmiyetin hakaikine katiyyen taraftar olmak size lâzım ve elzemdir. Binler misâllerinden bir küçük misâl size söyliyeceğim: Ben Van'da iken hamiyetli Kürt bir talebeme dedim ki: Türkler

islâmiyete çok hizmet etmişler, sen onlara ne nazarla bakıyorsun? Dedi:

- Ben müslüman bir Türkü fasık bir kardaşıma tercih ediyorum. Belki, babamdan ziyade ona alâkadarım. Çünkü tam imana hizmet ediyorlar. Bir zaman geçti, (Allah rahmet etsin) o talebem ben esarette iken İstanbul'da mektebe girmiş. Esaretten geldikten sonra gördüm. Bazı ırkçı muallimlerden aldığı aksül-amel ile o da Kürtçülük damarı ile başka bir mesleğe girmiş. Bana dedi: ben şimdi gayet fasık, hattâ dinsiz de olsa bir kürdü, salih bir Türke tercih ediyorum. Sonra ben onu birkaç sohbette kurtardım. Tam kanaatı geldiki: Türkler bu millet-i İslâmiyenin kahraman bir ordusudur.

Ey suâl soran meb'uslar: Şarkta[1] beş milyona yakın Kürt var. Yüz milyona yakın İranlı ve Hindliler var. Yetmiş milyon Arap var. Kırk milyon Kafkas var. Acaba birbirine komşu, kardaş ve birbirine muhtaç olan bu kardaşlara bu talebenin Van'daki medreseden aldığı ders-i dîni mi daha lâzım? Veyahut o milletleri kaçıracak ve ırkdaşlarından başka düşünmeyen ve uhuvvet-i islâmiyyeyi tanımayan, sırf ulûm-i felsefeyi okumak ve islâmî ilimleri nazara almamak olan o merhum talebenin ikinci hali mi daha iyidir? Sizden soruyorum.

İşte bu cevabımdan sonra an'ane aleyhinde ve her cihetle garplılaşmak fikrini taşıyanlar kalktılar, imza attılar. İsimlerini söylemiyeceğim. Allah kusurlarını af etsin. Şimdi vefat etmişler.

RÂBİAN: Madem Reis-i Cumhur, gayet mühim mesail-i siyasiyye içinde Şark üniversitesini en ehemmiyetli bir mes'ele yapıp, hattâ harika bir tarzda Altmış milyon liranın o Üniversiteye sarfı için bir kanun çıkarmak derecesinde fevkalâde bir hizmet ile medresenin medar-ı iftiharı ve kendisine büyük bir şeref verdiren bu medrese-i İslâmiyeye eski hocalık hissiyatı

---

2 Şark'tan Kasıt, genel olarak Asya ve doğu bölgeleridir.

ile başlaması, bütün şark hocalarını minnettar etmiş. Ve şimdi orta şarkta sulh-ı umuminin temel taşı ve birinci kal'a olan bu üniversiteyi yine mesâil-i azime-i siyasiye içinde yeniden nazara alması, elbette bu vatana, bu devlete, bu millete, bu azim faydalı hizmeti netice verecek.

Ulûm-i diniyye o Üniversitede esas olacak. Çünkü: Hariçteki kuvvet, tahribat-ı manevîdir: İmansızlıkdır. O manevi tahribata karşı atom bombası ancak manevi cihetinde maneviyattan kuvvet alıp o tahribatı durdurabilir.

Madem ellibeş sene bu mes'eleye bütün hayatını sarf etmiş ve bütün dekâikiyle ve neticeleri ile tetkik etmiş bir adamın bu mes'elede re'yini almak ve fikrini sormak lâzım gelirken Amerika'da, Avrupa'da ve bu mes'eleye dair istişareye kendinizi mecbur bildiğinizden, elbette benim de bu mes'elede söz söylemeğe hakkım var. Hamiyetkâr olan bütün bu millet namına sizden bekliyoruz.

Hasta halimde konuştuğum sözlerimdeki tâbirattan kusura bakmayınız.

Said Nursî [1]".

İşte tarih ve işte yakın mazi... Ders alınırsa, tarih tekerrür etmeyecektir.

---

[1] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, No: 030-63-43-339-6

Bedîüzzaman'ın Mektubu'nun Orijinali (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, No:030-63-43-339-6)

T. C.
BAŞVEKÂLET
ZAT VE YAZI İŞLERİ
UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

HULÂSA :

21766

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Gelen evrakın Tarihi	
Gelen evrakın No.	
Yazan Memur	F.Erkay
Yazı tarihi	28/4/1955
Beyaz eden	
Beyaz tarihi	
Karşılaştıranlar	
Dosya No.	
Gidiş No.	363
Ekleri	1
Sevk tarihi	30-4-955
Kaydeden	

Not :

Dahiliye Vekâletine
Maarif Vekâletine

Pakistan - Irak ittifakı ve Şark Üniversitesi mevzuunda, İsparta-Beycamii mahallesi, 6/A numarada Said Nursî tarafından Yüksek Cumhurreisliğine sunulup Başvekâlete tevdi olunan mektup suretinin bağlı olarak sunulduğunu saygılarımla arzederim.

Dahiliye ve Maarif Vekâletlerine yazılmıştır.

Başvekil Namına
Müsteşar
Ahmet Salih Korur

28.4.955

28.4.955

Bakan 4.

Bedîüzzaman'ın Mektubu'nun Orijinali (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, No:030-63-43-339-6)

REİSİ CUMHURA VE BAŞ VEKİLE

Kebir kapısında ve seksen küsur yaşında, bir kaç hastalıkla hasta bulunan ve ölüme kendini yakın gören ~~bir biçare, garib, ihtiyar der ki: S~~

Size iki hakikatı beyan ediyorum:

Evvelâ: Sizlerin pakistan ve ırakla gayet muvaffakiyetkârane ittifakını bu millete kemali samimiyetle, sürur ve ferah ile kazanmanızı bütün ruhu canımızla tebrik ediyoruz. Bu ittifakınızı, inşaallah dört yüz milyon İslâmın sulhu umumisine ve selâmeti ammenin teminine kat'i bir mukaddeme olarak ruhumda hissettim. Ve namaz tesbihatındaki kuvvetli bir ihtar ile bunu size yazmaya mecbur kaldım.

Otuz kırk senedenberi dünyayı ve siyaseti terk ettiğim halde şiddetli bir alâka ile bu ihtarı kalbimin sebebi: Elli senedenberi ~~...~~ İmanı kurtarmak için gayet kısa bir yolu bulan ve KUR'ANIN bu zamanda bir mucize'i maneviyesi olan Risale'i Nurun Irak ve pakistanda her yerden daha ziyade te'siratı olduğu ve makbul olması hatta aldığımız habere göre mahkemece ~~...~~ tesbit edilen miktarın üç misli Risale'i Nurun talebelerinin o havalide bulunmalarıdır. Bu sır için ahir hayatımda kabir kapısında bu netice'i azimeyi görmek ve beyan etmeye ~~...~~ ruhen mecbur oldum.

SANİYEN: Irkcılık fikri Emeviler zamanında büyük bir tehlike verdiği, ve hüriyetin başında kulübler suretinde büyük zararı görülmesi ve birinci harbi umumide yine ırkcılığın istimalile mübarek kardeş arapların mücahid türklere karşı zararı görüldüğü gibi şimdi de uhuvveti islâmiyeye karşı istimal edilebilir ve istirahatı umumiye düşmanları gizli dinsizler gine o ırkcılıkla büyük zarar vermiye çalışdıklarına emareler görünüyor. Halbu ki: Menfi hareketle başkasının zararıla beslenmek, ırkcılığın seciye'i fıtriyesi olduğu halde evvelâ başda Türk milleti dünyanın her tarafında müslüman olduğundan onların ırkcılıkları İslâmiyetle mezc olmuş; kabili tefrik değil. Türk Müslüman demektir. Hatta müslüman olmayan kısmı türklükten de çıkmışlar. Türk gibi Araplarda da arapcılık ve arap milliyeti İslâmiyetle mezc olmuş ve olmak lâzımdır. Irkcılık bütün bütün bir tehlike'i azimdir. Sizin bu defaki Irak ve pakistanla pek kıymettar ittifakınız inşaallah bu tehlikeli ırkcılığın zararını def edecek. Ve dört beş milyon ırkcıların yerine dört yüz milyon kardeş müslümanları ve sekizyüz milyon sulh ve müsalemeti umumiyeye şiddetle muhtaç hırıstiyan ve sair dinler sahiplerinin dostluklarını bu ~~vatan~~ milletine kazandırmaya tam bir vesile olacağına ruhumca kanaat ~~...~~ geldiğinden size beyan ediyorum.

SALİSEN: Altmış beş sene evvel bir bir vali bana bir gazete okudu. Bir dinsiz müstemlekât nazırı KUR'ANI elinde tutup konfrens vermiş. Demiş ki: (Bu, İslâmların elinde kaldıkça biz onlara hakiki hakim olamayız. Tahakkümümüz altında tutamayız. Ya KUR'ANI sukut ettirmeliyiz veyahut müslümanları ondan soğutmalıyız.

[...] *Hakiki milliyetleri islâmiyettir. O kâfidir.*

Bedîüzzaman'ın Mektubu'nun Orijinali (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, No:030-63-43-339-6)

İşte bu iki fikirle iki dehşetli ifsat komitesi bu biçare, fedakâr, masum, hamiyetkâr millete zarar vermeğe çalışmışlar. Ben de altmışbeş sene evvel bu cereyana karşı KUR'AN-ı Hakimden istimdat eyledim. Hakikata karşı kısa birx yol , bir de pek büyük bir Darül-fünun-u İslâmiyye tesavvuru ile altmışbeş senedir âhiretimizi kurtarmak ve onun bir faydası olarak hayat-ı dünyeviyyemizi de istibdadı mutlaktan ve dalâletin helâketinden kurtarmağa ve akvamı islâmiyenin mabeynindeki uhuvvetini inkişaf ettirmeğe iki vesileyi bulduk.

BİRİNCİ VESİLESİ : Risale'i Nurdur ki: Uhuvveti İmaniyyenin inkişafına kuvveti imaniyye ile hizmet ettiğine kat'i delil: Esaslsiz bir mazlumiyet ve âcizlik haletinde te'lif edilmesi ve şimdi âlemi islâmın ekseri yerlerinde ve Avrupa ve Amerikaya da te'sirini göstermesi ve ihtilâlcılara ve dinsiz felsefeye ve otuz senedenberi dehşetli bir surette maddiyun ve tabiiyyun gibi dinsizlik fikrine karşı galebe çalması ve hiç bir mahkeme ve ehli vukuf dahi onları cerh edememesidir. İNŞALLAH bir zaman da sizin gibi uhuvvet-i islâmiyyenin anahtarını bulan zatlar, bu MUCİZE'İ KUR'ANİYENİN [illegible] cilvesini âlemi islâma işittireceksiniz.

İKİNCİ VESİLESİ : Altmışbeş sene evvel Câmiül-Ezhere gitmek istiyordum. Âlemi islâmın medresesidir diye ben de o mübarek medresede bir ders alayım niyet ettim. Fakat kısmet olmadı. Cenabı HAK Rahmetile bir fikir rubuma verdi ki: Câmiül-Ezher Afrikada bir medresei umumiye olduğu gibi, Asya Afrikadan ne kadar büyükse daha büyük bir Darül-fünun, bir islâm Üniversitesi Asyada lâzımdır. TA Kİ : İslâm kavimlerini, meselâ: Arabistan, Hindistan, İran, Kafkas, Türkistan, kürdistandaki ayrı ayrı milletleri menfi ırkçılık ifsad etmesin.. Hakiki müsbet ve kudsi ve umumi milliyet-i hakikiye olan İSLÂMİYET milliyetile "(İNNEMEL MÜ'MİNUNE İHVETÜN) KUR'ANİ bir kanunu esasisinin tam inkişafına mazhar olsun. Ve felsefe fünunu ile ulumu diniye birbirile barışsın. Ve Avrupa medeniyeti islâmiyet hakaikı ile tam musalaha etsin. Ve Anadoludaki ehli mektep ve ehli medrese tam birbirine yardımcı olarak ittifak etsin. diye vilâyeti şarkiyenin merkezinde, hem Hindistan, hem Arabistan, hem İran, hem Kafkas hem Türkistanın ortasında. Medresetüzzehra namsında camiül-ezher uslûbunda bir darülfünun, hem mektep hem medrese olarak bir üniversite için tam elli beş senedir Risalei nur'un hakaikine çalıştığım gibi ona da çalışmıştım. En evvel bunun kıymetini (Allah Rahmet etsin) Sultan reşat takdir edip yalnız binasını yapmak için 20 000 altun lira verdiği gibi; sonra ben eski harbi umumideki esaretimden döndüğüm vakit Ankarada, mevcut ikiyüz meb'usdan yüzaltmış üç meb'usun imzasile 150 000 lira o zaman paranın kıymetli vaktinde aynı o üniversite için vermeyi kabul ve imza ettiler. Mustafa kemâl de içinde idi. Demek şimdiki para ile beş milyon liraya yakın bir tahsisat vermekle de o zamanda böyle ehemmiyetli bir üniversitenin te'sisine her şeyden ziyade ehemmiyet verdiler. Hattâ dinde çok lâkayıt ve garplılaşmak ve an'anâtten tecerrüd etmek taraftarı bulunan bir kısım meb'uslar dahi onu imza ettiler. Yalnız onlardan bir ikisi dediler ki: Biz şimdi ulûm-u an'ane ve ulûmü diniyyeden ziyade garplılaşmağa ve medeniyete muhtacız. Ben de cevaben dedim :

—Siz farzı muhal olarak hiç bir cihette ihtiyaç olmasa da, ekser Enbiya'nın Asya'da, şarkta zuhuru ve ekser hükümanın, feylesofların garpte gelmelerinin delâletile Asyayı hakiki terakki ettirecek fen ve felsefenin

Bedîüzzaman'ın Mektubu'nun Orijinali (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, No:030-63-43-339-6)

3

-5526
248

tesiratından ziyade hissi dini olduğu halde bu fıtrî kanunu nazara almıyarak garplılaşmak namile an'anei İslâmiyeyi bıraksanız ve Lâdini bir esas yapsanız dahi dört beş büyük milletlerin merkezinde olan vilâyeti şarkiyede millet, vatan selâmeti için dine, islâmiyetin hakikiine kat'iyyen taraftar olmak size lâzım ve elzemdir. Binler misâllerinden bir küçük misâl size söyliyeceğim: Ben Vanda iken hamiyetli kürt bir talebeme dedim ki: Türkler islâmiyete çok hizmet etmişler. Sen onlara ne nazarla bakıyorsun ? Dedi:

— Ben müslüman bir Türkü fasık bir kardaşıma tercih ediyorum. Belki, babamdan ziyade ona alâkedarım. Çünkü tam imana hizmet ediyorlar. Bir zaman geçti, (Allah rahmet etsin) o talebem ben esarette iken İstanbulda mektebe girmiş. Esaretten geldikten sonra gördüm. Bazı ırkçı muallimlerden aldığı aksül'amel ile o da Kürtçülük damarile başka bir mesleğe girmiş. Bana dedi: ben şimdi gayet fasık, hattâ dinsiz de olsa bir kürdü salih bir Türke tercih ediyorum. Sonra ben onu birkaç sohbette kurtardım. Tam kanaatı geldi ki: Türkler bu milleti islâmiyenin kahraman bir ordusudur.

Ey suâl soran meb'uslar: Şarkta beş milyona yakın Kürt var. Yüz milyona yakın İranlı ve Hindliler var. Yetmiş milyon Arap var. Kırk milyon Kafkas var. Acaba birbirine komşu, kardaş ve birbirine muhtaç olan bu kardaşlara bu talebenin Vandaki medreseden aldığı dersi dîni mi daha lâzım ? Veyahut o milletleri kaçıracak ve ırkdaşlarından başka düşünmeyen ve uhuvveti islâmiyyeyi tanımayan, sırf ulûmu felsefeyi okumak ve islâmi ilimleri nazara almamak olan o merhum talebenin ikinci hali mi daha iyidir ? Sizden soruyorum.

İşte bu cevabımdan sonra an'ane aleyhinde ve her cihetle garplilaşmak fikrini taşıyanlar kalktılar, imza attiler. İsimlerini söylemiyeceğim. Allah kusurlarını af etsin. Şimdi vefat etmişler.

RABİAN : Madem Reis-i Cumhur, gayet mühim mesail-i siyasiyye içinde şark Ünüversitesini en ehemmiyetli bir mes'ele yapıp, hattâ harika bir tarzda Altmış milyon liranın o Ünüversiteye sarfı için bir kanun çıkarmak derecesinde fevkalâde bir hizmet ile medresenin medarı iftiharı ve kendisine büyük bir şeref verdiren bu medrese-i İslâmiyeye eski hocalık hissiyatila başlaması, bütün şark hocalarını minnettar etmiş. Ve şimdi Orta şarkta sulh-u umuminin temel taşı ve birinci kal'a olan bu ünüversiteyi yine mesâil-i azime-i siyasiye içinde yeniden nazara alması, elbette bu vatana, bu devlete, bu millete, bu azim faydalı hizmeti netice verecek. Ulûmu diniyye o Ünüversitede esas olacak. Çünkü: Hariçteki kuvvet, tahribatı manevîdir: İmansızlıkladır. O manevi tahribata karşı atom bombası ancak manevi cihetinde maneviyattan kuvvet alıp o tahribatı durdurabilir.

Madem ellibeş sene bu mes'eleye bütün hayatını sarf etmiş ve bütün dekaikile ve neticelerile tetkik etmiş bir adamın bu mes'elede re'yini almak ve fikrini sormak lâzım gelirken Amerika'da, Avrupa'da bu mes'eleye dair istişareye kendinizi mecbur bildiğinizden, elbette benim de bu mes'elede söz söylemeğe hakkım var. Hamiyetkâr olan bütün bu millet namına sizden bekliyoruz.

Hasta halimde konuştuğum sözlerimdeki tâbirattan kusura bakmayınız.

Said Nursî

§. 2- YANLIŞ TANITILMAYA ÇALIŞILAN BİR DAHİ: BEDİÜZZAMAN SAİD NURSİ

1293 Rumi ve 1876 miladî yılında Bitlis'in Hizan kazâsının Nurs Köyünde dünyaya gelen, 22 Mart 1960 tarihinde Urfa'da dar-ı bekâya intikal eden Bedîüzzaman gibi 80 kusur sene dolu bir hayat yaşamış bir dahi ve müceddid hakkında, bu kısa yazı içerisinde doyurucu bir şeyler söylememizi bizden beklememelisiniz. Ancak **"bir şey tamamen elde edilemese de, tamamıyla da terkedilmemeli"** kâidesince, denizden bir katre mesâbesinde, ba'zı hakikatleri burada ifade etmek istiyorum. Söyleyeceklerimizi ana başlıklarıyla özetleyeceğiz:

I- CUMHURİYET NESLİ BEDİÜZZAMAN'I YANLIŞ TANIYOR

Tarih bize gösteriyor ki, başta peygamberler ve onların gerçek mirasçıları olan din adamları olmak üzere, insanlık âlemi, büyük insanların kıymetlerini zamanında tam takdir edememişlerdir.Sonradan ise, bu takdir edememenin cezasını, hem muâsırı olan insanlar ve hem de onların nesilleri çekmişlerdir. Hemen hemen bütün peygamberler, bu hükmümüze müşahhas birer misal olarak verilebileceği gibi, İmam-ı A'zam ve Ahmed bin Hanbel gibi islam âlimleri de, bu acı hükmü teyid eden canlı misallerdendir. Tesbitlerimize göre, asrında tam anlaşılamayan şahsiyetlerin bu asrımızdaki en güzel misali de, bu yazımızın mevzuunu teşkil eden Bediüzzaman Said Nursi'dir. İslami ilimlerdeki dâhiyane

vükûfu, hususan iman hakikatleri mevzuundaki asrın anlayışına uygun harika izahları ve seksen küsür yıllık istikâmetle hak üzerinde devam eden Allah, din ve millet-i islamiye uğrundaki gayret ve mücâhedeleri bütün islam âleminde duyulduğu ve takdir edildiği halde, hâlâ kendi ülkesinde yanlış tanınan veya tanıtılmak istenen bir şahsiyet var; o da Bedîüzzaman. Bu yüz karası hale, Türk ilim adamlarının ve münevver Türk araştırmacılarının çok kısa bir zamanda son vermeleri gerekmektedir; aksi takdirde tarih, gözünü kapayıp gündüzü kendisine gece yapanları çok kötü yargılayacaktır.

Cumhuriyet nesli, Bedîüzzaman'ı yanlış tanımaktadır ve daha doğrusu, senelerdir devletin bütün imkânları ve bukalemun türünden aydınlar kullanılarak, Bedîüzzaman, Cumhuriyet nesline kötü tanıtılmaya çalışılmıştır. Onun mücadelesini tanımayan ve eserlerini okuyup talebelerini görmeyen, câhil veya aydın her cumhuriyet nesli, Bedîüzzaman, Said Nursi veya Risâle-i Nur kelimelerini duyunca, yapılan telkinler sonucu, kürtçü, bölücü, gerici ve devlet düşmanı bir insan ve eser hayaline bir nevi mecbur edilmiştir. İstihbârât teşkilâtımızın bu zat ve eserleri ile alakalı raporlarını; silahlı kuvvetlerimize dağıtılan bölücü faaliyetlerle alakalı bilgilendirici eserlerin konuyla ilgili bölümlerini; 12 Eylül Hareketinden sonra YÖK eliyle bütün üniversitelerimize dağıtılan bölücü örgütler kitabının ilgili başlığını ve de bunların tesirinde fikrini geliştirmiş ilim adamlarımızın sohbetlerini okur yahut mütâla'a ederseniz, Bedîüzzaman'ı sevmemeyi bir ibâdet ve millî vazife telakki edersiniz. Gerçekten ben de mezkûr yerlerde anlatılan Bedîüzzaman'ı asla sevemem. Halbuki nasıl senelerce, dünyaya adâlet tevzi eden ecdadımızı bize barbar ve kızıl sultanlar diye takdim etmişler, öyle de İslam düşmanları, şahsiyetinden ve eserlerinden çok korktukları Bedîüzzaman ve eserlerini de öyle yanlış ve kötü tanıtmışlardır. Ancak güneşin balçıkla sıvanamayacağı hakikatını unutmuşlardır. Ne acıdır ki, son on yıldan önceye kadar güvenlik kuvvetlerimiz de bu

menfî propagandanın tesiri altında kalmıştır. Vatanı için hayatını ortaya koyan bu büyük dahiyi, bir vatan hâini gibi değerlendirmişlerdir.

Meseleyi uzatmamak için sadece bu menfî vasıflardan birisi üzerinde duracağım. Geriye kalanları da, sizin idrâklerinize havale ediyorum. Ne zaman Bedîüzzaman ve onun eserlerinden bahsetseniz, siz, ister Türk olan, ister Arap olun ve isterse de Osmanlı Hânedânından olun, kürtçü damgasını yersiniz. Halbuki dünyada Kürtçülük ve Risâle-i Nur kadar birbirine zıt iki kelime bulunmadığı gibi, Türkiye'deki bölücü kürtçü hâdiselere karşı, Risâle-i Nur'dan daha mükemmel bir panzehir asla bulunamaz. Mevzuyu isterseniz biraz açalım ve bazı müşahhas misaller verelim:

Birincisi: Bir kısım araştırmacılar, Bedîüzzaman'ın Cumhuriyetten önceki yıllarda Said-i Kürdî ünvanını kullandığını da ileri sürerek, onun doğuda bir Kürt devleti kurmak gayesiyle 1918'de tesis edilen *Kürt Te'âli Cemiyeti*nin üyesi olduğunu ve bölücü faaliyetlerde bulunduğunu iddia ediyorlar. Bu iddialarını desteklemek üzere, aynı cemiyetle beraber çalıştığını ileri sürdükleri *Kürt Neşr-i Ma'ârif Cemiyeti* kurucuları arasında Bedîüzzaman'ın da bulunmasını, fevkalade bir demagoji ile serrişte ediyorlar[1]. Bu iddiaları hiçbir esasa dayanmadığını yapılacak kısa bir inceleme hemen ortaya koyacaktır.

Evvela, Osmanlı devleti kavim ve ırk esasına değil, din esasına dayanan bir devletti. Bu sebeple müslüman olmak şartıyla, millet farkı son 20-30 yıl bir tarafa bırakılırsa, ehemmiyet arzetmediğinden, Doğudaki bazı bölgelere Kürdistan Eyâleti yahut Bilâd-ı Ekrâd denilmesi ve orada yetişmiş devlet veya ilim adamlarına da Kürdî lakabının verilmesi, o zatın tanınması için kullanılan resmî bir ifade tarzıydı. Said-i Kürdî

---

[1] Tunaya, Tarık Zafer, Türkiye'de Siyâsî Partiler, İstanbul, 1986, c. II, sh. 186 vd.

lakabı bu mana ile kullanılmış ve ne zamanki Cumhuriyet kurulup bu ifade yanlış anlaşılmaya başlanınca, bizzat Bedîüzzaman bunu Said-i Nursî şeklinde değiştirmiştir. Bununla da yetinmeyip eski eserlerindeki Kürdistan veya bilâd-ı ekrâd ifadelerini dahi vilâyât-ı şarkıyye şeklinde değiştirdiğini neşredilen eserleri ve talebelerinin şahâdetleri isbat etmektedir.

Sâniyen, Kürt Te'âli Cemiyeti ile Kürt Neşr-i Ma'ârif Cemiyeti arasında organik bir bağ yoktur ve maksadları da aynı değildir. Tarık Zafer Tunaya, bu cemiyetin kuruluşunu 1919'da demişse de, neşrettiği belgenin tarih ve kaynağını kaydetmemiştir. Ancak belgeyi, öylesine işlemiştir ki, mütalala edenler, Bedîüzzaman'ı Kürt Te'âli Cemiyeti üyesi zannederler. Halbuki ikisi arasında hiç bir alaka yoktur. Bedîüzzaman, İstanbul'a ilk defa geldiği 1907'lerden beri, şarkta bir dar'ülfünûn açılmasını müdâfa'a ettiği zaten bilinmektedir. Hatta Sultan Reşad'dan bu gaye ile belli bir tahsisat da almıştır[1]. Her ne kadar Kürt Neşr-i Ma'ârif Cemiyetinin ne zaman, hangi gayelerle ve hangi kurucularla tesis edildiği de tam belli değilse de, belli olsa ve Bedîüzzaman da bu cemiyetin kurucuları arasında bulunsa bile, bunda garipsenecek bir cihet yoktur[2]. Zira Bedîüzzaman, şarkta maarifin geliştirilmesi ve bir üniversite açılması için başından beri gayret göstermektedir. Bu cemiyet, Erzurum yahut Bayburt Kültür ve Eğitim Vakfı gibidir.

Sâlisen, Kürt Teâli Cemiyetinin reisi olan Seyyid Abdülkadir'den gelen teklife verdiği şu cevap ise meseleyi kökünden halletmektedir: "*Allah u Zülcelâl Hazretleri Kur'an-ı Kerim'de "Öyle bir kavim getireceğim ki, onlar Allah'ı severler, Allah da onları sever buyurmuştur. Ben de bu beyan-ı ilahî*

---

[1] Şahiner, Necmeddin, Bilinmeyen Taraflarıyla Bedîüzzaman Said Nursi, İstanbul, 1990,sh.154 vd.

[2] Tunaya, II/ 214-215

karşısında düşündüm. Bu kavmin, bin yıldan beri âlem-i islamın bayraktarlığını yapan Türk Milleti olduğunu anladım. Bu kahraman millete hizmet yerine ve 450 milyon (o zamanki islam âleminin nüfusu) kardeş bedeline, birkaç akılsız kavmiyetçi (bir kısım kürtçü) kimsenin peşinden gitmem"[1].

İkincisi: Bedîüzzaman'la alakalı yanlış tesbit ve yorumlardan biri de, onun *Şeyh Said* ile karıştırılması veya en azından Şeyh Said isyanına destek vermiş olduğunun yayılmasıdır. Maalesef gerçekle uzaktan yakından alakası olmayan bu tesbit, güvenlik raporlarına yazıldığı gibi, vatanperver ilim adamlarının zihinlerine de yer etmuş durumdadır. Şeyh Said'in Bedîüzzaman gibi bir dahiyi yanına almak isteyişi doğrudur; ancak bu büyük âlimin mezkûr teklif karşısında takındığı tavır, kasden yanlış aksettirilmiştir. Buyurun, Şeyh Said'e olan cevabını beraber okuyalım: "*Türk Milleti, asırlardan beri islamiyetin bayraktarlığını yapmıştır. Çok veliler yetiştirmiş ve şehitler vermiştir. Böyle bir milletin torunlarına kılıç çekilmez. Biz müslümanız, onlarla kardeşiz, kardeşi kardeşle çarpıştırmayınız. Bu şer'an câiz değildir. Kılıç, haricî düşmana karşı çekilir. Dâhilde kılıç kullanılmaz. Bu zamanda yegâne kurtuluş çaremiz, Kur'an ve iman hakikatlarıyla tenvir ve irşâd etmektir. En büyük düşmanımız olan cehaleti izale etmektir. Teşebbüsünüzden vazgeçiniz. Zira akîm kalır. Bir kaç cani yüzünden binlerce kadın ve erkekler telef olabilir"*[2].

II- BEDÎÜZZAMAN, BÜYÜK BİR İSLAM ÂLİMİ VE ASRIN MÜCEDDİDİDİR

Bedîüzzaman'ın ilmî şahsiyeti de, islam âleminde ve Türkiye dışında bütün dünyada tam olarak takdir edildiği halde,

---

1 Şahiner, 228-229; Mülâkât, sh.38

2 Şahiner, 268 vd.

Türkiye'de özellikle ilim adamları çevresinde yeterince tanınmamıştır. Bunda, yapılan menfî propagandaların tesiri büyüktür. Bir zamanlar, ilâhiyât öğretim üyelerinin Doç. yahut Prof. olabilmeleri için, Bedîüzzaman ve onun 6.000 küsur sayfayı bulan Risâle-i nur adlı eserleri aleyhinde konferans yahut makale bulunması şartı arandığını, hâdiseyi yaşayan hocalarımız anlatmaktadır. Eserlerinin bir çoğu, başta Arapça, İngilizce, Almanca ve Urduca gibi ona yakın lisana tercüme edilen ve hakkında Avrupa'da ve islam âleminde doktora tezleri yapılan bir dahi hakkında, Türk ilim çevresinin bîgâne kalması elbette ki üzücüdür.

Bedîüzzaman'ın kelâmda müceddid, mu'asırları arasında mümtâz bir yeri olan müfessir, yüzlerce hadisi, senedleriyle birlikte nakledecek kadar muhaddis ve kısaca akranlarının fevkınde bir islam âlimi ve dahi olduğunda, dost ve düşmanları ittifak halindedirler. Gerçekten Bedîüzzaman'ın, islamî ilimlerin temelini teşkil eden ve içlerinde "*Mirkât*" gibi islam nazarî hukukuna ait usul-ı fıkıh metni; islam felsefesi ve kelâm hakkında Adududdin El-Îcî tarafından kaleme alınmış müstesna bir eser olan "*Mevâkıf*"; Mantık ilminin özeti demek olan "*Süllem*" ve benzeri 90 çeşit kitabı hâfızasına aldığı, bunları üç ayda bir evrad gibi tekrar ettiği ve Arap Dilinin en mükemmel lügati olan "Kamus"u "Sin" harfine kadar kelimesi kelimesine ezberlediği, çok iyi bilinen ilmî cihetlerindendir. Bu kesbî gayrete bir de Allah'ın ihsânı demek olan muhâkeme, zekâ ve vehbî diğer vasıflar eklenince, mu'âsırları tarafından "*Bedîüzzaman*" yani zamanın eşsiz bir allâmesi ünvanıyla vasıflandırılmaması için hiç bir sebep kalmamıştır.

Bedîüzzaman'ın diğer islam âlimlerinden en ayırıcı özelliği, asırlarca islam âlimleri arasında ihtilâf vesilesi olmuş ve bir türlü halledilememiş bir kısım itikadî meseleleri, asrımızın insanının anlayışına uygun olarak farklı bir metodla izah edebilmesidir. Buna ilim ve san'at asrı olan asrımızdaki bir kısım felsefî meseleleri de eklerseniz, Bedîüzzaman gibi bir allâme-

ye ve Risâle-i Nur gibi bir Kur'an tefsirine olan ihtiyacı daha iyi takdir edersiniz.

Burada bir tesbitimi belirtmek istiyorum: Asrımızın mümtaz âlim ve müfessirlerinden olan *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır*'ın *Hak Dini Kur'an Dili* adlı eserini mütâla'a ettim. O büyük allâmenin, bütün ilmî vukufuna ve aklî dirayetine rağmen, 21 meselede son sözü söyleyemediğini ve söylese dahi ancak islamî ilimler alanında belli bir mertebeye ulaşmış insanların ona muhatap olabileceğini gördüm. Bu meselelerin, ruhun mahiyeti ve isbatı, kader meselesi, haşrin isbatı, mi'racın cesedle mi ruhla mı gerçekleştiği meselesi, Allah'ın isbatı ve benzeri itikada ait meseleler olduğunu sadece hatırlatmakla yetiniyorum.

Halbuki Bedîüzzaman, ölümden sonra tekrar dirilmek demek olan haşir meselesini, İbn-i Sina gibi bir dahinin "Haşir aklî metodlarla anlaşılabilecek bir mesele değildir; nasıl nakledildiyse öyle iman ederiz" demesine rağmen, 10. Söz adını verdiği eserde öylesine izah ve isbat etmiştir ki, neticede "*Bu eserimi idrâk ve iz'anla iki defa mütâla'a et; eğer haşir meselesini iki kere iki dört eder derecesinde anlamazsan, gel iki parmağını gözüme sok*" hükmünü, okuyanın vicdanı tefessuh etmemek şartıyla, bir tahdis-i nimet olarak ilan etmektedir[1].

Eski kelamcıların ancak büyük âlimleri muhatap alarak müstakil kitaplarda halletmeye çalıştığı; mesela Sa'deddin Teftezânî'nin Telvîhât başlığı altında 40 küsur sayfada izah edebildiği Kader ve Cüz'î irade meselesini, 5-10 sayfa içinde ve hem de herkesin anlayabildiği şekilde izah edebilmesi, zikredilmesi gereken mühim yönlerindendir[2]. Hatta bir zamanlar Pakistan Maarif Nazırlığı yapan Ali Ekber Şah, kader meselesi ile alakalı bir meselesini, 40 sene dolaştığı islam

---

1 Said Nursi, Sözler, 10. Söz

2 Said Nursi, Sözler, 26. Söz, Kader Risâlesi.

âleminde halledemediği halde, Bedîüzzaman'la yaptığı 40 dakikalık sohbet neticesinde hallettiğini, Türkiye'den ayrıldıkdan sonra uğradığı Mısır'da Cumhuriyet Gazetesinde bir makale halinde neşretmiştir.

Özellikle materyalizmin tek hedef haline getirdiği Allah'ı inkâr hareketleri karşısında, asrın idrâkine uygun tarzda tevhid yani Allah'ın varlığı ve birliği hakkındaki Kur'an âyetlerini fevkalade bir şekilde tefsir etmesi ve vicdanı tefessuh etmişlerin dışında akıl ve idrâk sahibi herkese Allah'ın varlığını isbat etmesi, yine zikredilmesi gereken misallerdendir. Kâinatın varlığını tabiata ve sebeplere veren zihniyeti tabiat risâlesiyle altüst eden Bedîüzzaman, 30. Söz ile felsefenin dinsiz kesimini susturmuş; 22. Söz ile de gerçek tevhid inancının esaslarını bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermiştir. Geçenlerde elime geçen Allah maddesi ile alakalı bir Ansiklopedi maddesinde, Bedîüzzaman'ın fevkalade izahlarından habersiz gibi görünen bir ilim adamımızın, Allah maddesini hicrî 5. asırdaki bir mü'mini muhatap kabul ederek kaleme almış olması ve bir üniversite gencinin de, bana göstererek, "hocam, böyle bir ansiklopedide, Allah inancı asrımızın insanı da göz önüne alınarak yazılamaz mıydı?" diye sorması, Risâle-i Nur gibi bir Kur'an tefsirinden istifade etmemekte direnen ilim adamlarımızın acı hallerini gözlerimin önünde canlandırmıştır. Yeni neslin bîgâne kalmamasını ümit ediyorum.

Siz, misal olarak zikrettiğimiz bu üç meseleye, mi'râcın mahiyeti ve isbâtını, arş-ı a'zam, kab-ı kavseyn gibi islamî ıstılahların gerçek ve ma'kul manalarını; Kur'an'ın mu'cize olduğunun isbatını; meleklerin ve ruh aleminin isbatını ve kısaca asrımızda gündeme gelen yahut itiraz edelin iman ve islam hakikatlarına dair her türlü izahı da ekleyebilirsiniz. Ve bu denilenlerin isbatı için 6000 sayfayı bulan Risâle-i Nur'u mütala'a edebilirsiniz.

III- SOSYAL VE SİYASİ HAYATA AİT İSLAMIN YÜCE DÜSTURLARINI İZAH ETMİŞTİR

Bedîüzzaman, sadece nazariyat insanı değil, aynı zamanda üç devir görmüş yani mutlâkıyet, meşrutiyet ve cumhuriyeti yaşamış bir tatbikat adamıdır. Kendi şahsî ubûdiyetini asla ihmâl etmediği gibi, başta Osmanlı Devleti ve daha sonra da Türkiye olmak üzere, bütün âlem-i İslamda ve hatta tüm dünyada meydana gelen siyasî ve sosyal hâdiseleri de islamın ulvî düsturlarına göre değerlendiren ve tesbitini islama göre yapan nâdide bir dava adamıdır. Zaman, hep onu haklı çıkarmış ve aksi fikirde olanları utandırmıştır. Şimdi tesbitlerinden bir iki misal verelim:

Birincisi, Bedîüzzaman, sadece Osmanlı Devleti ve Türkiye'de değil, bütün âlem-i islamda, islama hizmet için müsbet hareketi müdafa'a eden nâdide şahsiyetlerdendir. Ona göre, Türkiye dar-ı islamdır ve islam diyarı olan bir beldede, imana ve islama hizmet, ancak müsbet hareketle ve dahilî emniyet ve âsâyişi asla zedelemeden, bilakis teyid etmekle mümkündür. Son mektubundaki şu ifadeler, gerçekten enteresandır (özetle şöyle diyor):

"Bizim vazifemiz, müsbet hareket etmektir. Menfî hareket değildir. Allah rızasını düşünerek sırf iman hizmetini yapmaktır, Allah'ın vazifesine karışmamaktır. Bizler asâyişi nuhafazayı netice veren müsbet iman hizmeti içinde, her bir sıkıntıya karşı sabırla, şükürle mükellefiz. ...Mesleğimizde kuvvet var, fakat bu kuvvet, asayişi muhafaza etmek içindir. Kur'an'ın vaz' ettiği bu düstur ile, "Bir cani yüzünden, onun kardeşi, hânedanı, çoluk-çocuğu mes'ul olamaz". Bunun içindir ki, bütün hayatımda bütün kuvvetimle asayişi muhafazaya çalışmışım. Bu kuvvet dahile karşı değil, ancak haricî tecavüze karşı kullanılabilir. Manevî cihadın en büyük şartı da, vazife-i ilahiyyeye karışmamaktır ki, bizim vazifemiz hizmettir;

netice Cenab-ı Hakk'a aittir; biz vazifemizi yapmakla mecbur ve mükellefiz. Haricî tecavüzlere karşı kuvvetle mukabele edilir. Çünki düşmanın malı, çoluk-çocuğu ganimet hükmüne geçer. Dâhilde ise öyle değildir. Dâhildeki hareket, müsbet bir şekilde menvî tahribata karşı menevî ihlâs sırrı ile hareket etmektir"[1]. Bedîüzzaman'ı pasiflikle suçlayanlar, netice itibariyle onu takdir etmek mecburiyetinde kalmışlardır. 28 sene hapishaneden hapishaneye sürüldüğü ve defalarca merkezden görevli hâkimler tarafından haksız ithâmlarla yargılandığı halde, bırakınız devlete karşı cephe almayı, kendisini asılsız iddialarla idam talebiyle yargılayan savcıya beddua dahi etmemiştir. Bilindiği gibi, iki çeşit hareket vardır: *Birincisi*, rüzgarın hareketine benzer, gürültüsü-patırdısı çoktur, ancak müsbet ve faydalı bir neticesi yoktur. *İkincisi* ise, güneşin hareketidir ve sessiz sedasız gelir ise de, meyveleri ve faydaları nihayetsizdir. İşte Bedîüzzaman manevî bir güneş olan islamiyeti temsil ettiğinden, ikinci tarz hareketi tercih etmiştir. Elini kelepçelemeye gelen güvenlik görevlisine dahi, kelepçede san'at var deyip ona iman dersi vermeye çalışmıştır. Neticeleri bugün ortadadır. Zira imanın karşısında küfrün beli kırılmıştır.

İkincisi, Bedîüzzaman, müslüman fertler ve cemâ'atler arasında birlik ve beraberliği sağlamak için ihlâs ve uhuvvet düsturları adı altında bütün cihânı birbirine bağlayacak islamın ulvî düsturlarını fevkalade mahâretle izah etmiştir. Ehl-i imanın çeşitli cema'atler halinde olmasını, bir ordudaki farklı bölük ve taburlara yahut bir çarşıdaki çeşitli mağazalarla veyahut da Kur'an bahçesinde dikilmiş farklı güllere ve meyve ağaçlarına benzeten Bedîüzzaman, bu kardeşlik halinin muhafazası için hayatı boyunca gayret göstermiştir. 80 yıllık bir uzun ömür boyunca asla taviz vermediği bu düsturlardan bazılarını size de hatırlatmak istiyorum:

---

[1] Emirdağ Lâhikası, II, sh. 213-214

İkisi de müslüman ve ikisi de hak yolda olan ve hatta veliyullah olduğu bilinen iki ehl-i imanın nasıl birbirine düştüklerini izah için, şu hakikatı hatırlatmıştır: "*Ehl-i velâyet, gaybî olan şeyleri, bildirilmezse bilmezler. En büyük bir veli dahi, hasmının hakiki halini bilmedikleri için, haksız olarak mübâreze etmesini, cennetle müjdelenen aşere-i mübeşşere denilen sahabenin arasındaki muharebe gösteriyor. Demek iki veli, iki ehl-i hakikat, birbirini inkâr etmekle makamlarından sukut etmezler... Bu sırra binâen "... öfkelerin yutanlar ve insanlardan sâdır olan kusurları af edenler..." mealindeki âyette mevcut olan uluvv-i cenâb düsturuna ittibâ etmek; avâm-ı mümimînin şeyhlerine karşı olan hüsn-i zanlarını kırmamakla imanlarını sarsılmadan muhafaza etmek; ehl-i imanı haksız itirazlara karşı haklı, fakat zararlı mukabele ve hiddetlerinden kurtarmak ve din düşmanlarının iki hak grubun arasındaki husumetten istifade ederek, birinin silahıyla, itirazıyla ötekini cerhetmek ve ötekinin delilleriyle berikini çürütüp, ikisini de yere vurmak ve çürütmekten şiddetle kaçınmak icabetmektedir... Kısaca bu asırda ehl-i iman olan herkes kendini ma'zur biliyor ve ondan nizâ' çıkıyor. Müslümanların nizâ'ından ehl-i hak zarar ediyor ve ehl-i dalalet istifade ediyor*"[1].

Uhuvvet düturları adı altında şunları tesbit ediyor:

"*Sen mesleğini ve fikirlerini hak bildiğin vakit, "Mesleğim haktır veya daha güzeldir", demeye hakkın var. Fakat "Yalnız hak ve güzel olan, benim mesleğimdir", demeye hakkın yoktur.*

Her söylediğin hak olsun. Fakat, her hakkı söylemeye senin hakkın yoktur. Her dediğin doğru olmalı. Fakat, her doğruyu demek doğru değildir"[2].

---

[1] Kastasonu Lâhikası, 144

[2] Mektûbât, Uhuvvet Risâlesi.

IV- İSTİKBALE AİT TESBİT VE GÖRÜŞLERİNİ ZAMAN VE HADİSELER TASDİK ETMİŞTİR

Bedîüzzaman, sadece bir din âlimi değil, aynı zamanda bir mütefekkir ve dahidir. Doğrudan doğruya Kur'an'dan alarak Risâle-i Nur adlı eserlerde muhtaçlara sunduğu hakikatler, sadece mazi ve hali değil, istikbali de aydınlatmıştır denilebilir. 20. asrın islamiyet açısından meş'um olan suratı, onun ümidlerini ye'se çevirememiştir. En sıkıntılı günlede dahi, herkes me'yûs iken o ümidini arttırarak devam ettirmiştir. "*Ümitvar olunuz! Şu istikbal inkılâbâtı içinde en yüksek gür sada, islamın sadası olacaktır*" diyerek haykırırken, âlem-i islamla alakalı hep müjdeli haberler vermiştir. Devletin yaptığı hayatî hatalarda ise, acı da olsa, en yüksek makam seviyesinde yetkilileri ikaz etmeyi de bir millî ve dinî görev addetmiştir. İşte bu iki hale birer misal vererek tebliğimizi bitirelim:

Birincisi; Amerikalı ilmî verilere dayanarak tesbitlerde bulunan mütefekkirler ve siyaset adamları dahi Rusya'nın yıkılışına ve komunizmin çöküşüne ihtimal dahi vermezken, Bedîüzzaman, komunizmin çökeceğini ve buna dayanan Rusya'nın yıkılacağını, 1910'da gittiği Tiflis'de Rus Polisine söylemiştir: Tiflis'deki Şeyh San'an tepesine çıkıp çevreyi seyreden Bedîüzzaman'a Rus polisi sorar:

— Niye böyle dikkat ediyorsun?

Bedîüzzaman: Medresemin planını çözüyorum. (Hatta talebesi Mustafa Sungur'a sen medresemin temellerini atacaksın diye sonradan müjdelemiştir).

Rus Polisi: Nerelisin?

Bedîüzzaman: Bitlis'liyim.

Rus Polisi: Bu Tiflis'dir?

Bedîüzzaman: Bitlis, Tiflis birbirinin kardeşidir. (Gerçekten 1990 yılında kardeş şehir ilan edilmiştir).

Rus Polisi: Ne demek?

Bedîüzzaman: Asya'da birbiri arkasında üç nur inkişafa başlıyor. Sizde biribiri üstünde üç zulmet inkişafa başlayacaktır. Şu istibdat perdesi yırtılacak, ben de gelip burada medresemi yapacağım. (Gerçekten Çarlığın yakılışı birinci zulmet, komunizmin gelişi ikinci zulmet ve komunizmin çöküp Rusya'nın yıkılışı da üçüncü zulmetin inkişafıdır).

Rus Polisi: Heyhât! Şaşarım senin ümidine!

Bedîüzzaman: Ben de şaşarım senin aklına! Bu kışın devamına ihtimal verebilir misin? Her kışın bir baharı, her gecenin bir nehârı vardır.

Rus Polisi: İslam parça parça olmuş?

Bedîüzzaman: Tahsile gitmişler. İşte Hindistan, islamın kabiliyetli bir velededir; İngiliz mekteb-i idadisinde çalışıyor (Bilindiği gibi kısa zamanda ve diplomatik yolla istiklaline kavuşmuş ve Pakistan doğmuştur). Mısır, islamın zeki bir mahdumudur; İngiliz mekteb-i mülkiyesinden ders alıyor (Bilindiği gibi o zaman işgal altında olan Mısır İngiliz istilasından diplomatik yolla kurtulmuştur). Kafkas ve Türkistan, islamın iki bahadır oğullarıdır. Rus mekteb-i harbiyesinde talim ediyorlar... (Açıkça bunların istiklalini az da olsa silah zoruyla alacağı belirtiliyor). Yahu şu asilzade evlad, diplomalarını aldıkdan sonra, her biri bir kıt'anın başına geçecektir"[1]. Gerçekten o günler gelmiştir ve yakında Rusya'da bir düzine müslüman Türk devleti doğacaktır.

İkincisi; Doğu ve Güneydoğu meselesinde devlet adamlarına, hem Cumhuriyetin başında Millet Meclisinde irad ettiği nutkunda ve hem de 1955'de Başbakan Adnan Menderes ve

---

[1] Tarihçe-i Hayat, sh.72-73

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a gönderdiği mektupta, çarenin tarihde aranması gerektiğini ve asırlarca bu bölgeleri Osmanlı Devletine bağlayan bağın islam kardeşliği olduğunu, Türklerin islamın kahraman bayraktarı olmaları sebebiyle diğer müslüman milletler tarafından hürmet gördüğünü ısrarla belirtmiştir. Bir ifadesinde "Sultan Selim'e biat etmişim, onun ittihad-ı İslam'daki fikrini kabul ettim. Zira o, şark vilâyetlerini ikaz etti, onlar da ona biat ettiler. Şimdiki şarklılar, o zamandaki şarklılardır"[1] diyerek İdris-i Bitlisî tarafından bütün Doğunun kendi istek ve arzularıyla Osmanlı Devletine itaat ettiğini ve bu itaat halinin tam 341 sene isyansız devam ettiğini ifadeye çalışmıştır. II. Meşrutiyet'ten sonra isyan eden bazı şarktaki aşiret reislerine de, Cemal Kutay'ın ifadesiyle asrımızın İdris-i Bitlisî'si olarak şu tarihî dersi vermiştir: "*600 seneden beri tevhid bayrağını umum âleme karşı yücelten bizim şanlı Türk pederlerimize, kuvvet ve cesaretimizi hediye edelim. Ona bedel, onların akıl ve ma'rifetinden istifade edeceğiz ve asâletimizi de göstereceğiz. Elhâsıl Türkler bizim aklımız, biz onların kuvvetiyiz; hep beraber iyi bir insan oluruz*"[2]. 28. 4. 1955 tarihli dilekçesiyle de, sanki bugün doğuda meydana gelen hadiseleri görürcesine, tedbir alınmazsa ileride devleti çok büyük tehlikelerin beklediğini ve bu tehlikeleri önlemenin tek çaresinin islam kardeşliğine sarılıp asırlarca bu bölge insanlarını Osmanlı ordularında gönüllü bölükler haline getiren ve Osmanlı Devletine itaati ibâdet telakki ettiren ruhu ihyâ etmek olduğunu açıkça ihtar etmiştir[3].

Netice olarak, birbirine benzeyen ağaçları yekdiğerinden ayıran meyveleridir. Yirmisekiz sene hapis hayatı çilesini çektikten ve seksen sene dopdolu bir hayat yaşadıktan sonra,

---

[1] Tarihçe-i Hayat, sh.64-65

[2] Nutuk, (Osmanlıca), sh.20

[3] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivş, NO: 030-63-43-339-6

bundan 30 sene evvel ebediyyete intikal eden Bedîüzzaman ağacının meyveleri ortadadır. Rahmetli Osman Yüksel'in tabiriyle "şimdi Türkiye'de, her teşekkülün, vatanını seven her kesin, önünde hürmetle durması lâzım gelen bir kuvvet vardır: Said Nursi ve talebeleri"[1].

---

1 Tarihçe-i Hayat, sh. 618

§. 3- ARAP MEMLEKETLERİ, OSMANLI DEVLETİNE İLTİHAK MI ETMİŞLERDİR YOKSA İLHAK MI EDİLMİŞLERDİR?

I- ARAPLARLA MÜSLÜMAN TÜRKLER ARASINA SOKULMAK İSTENEN NİFAK TOHUMLARI

İslamın iki bahâdır kahraman milleti olan Araplar ve Türkler arasında, sun'î bir ihtilâf çıkararak İslam zaferlerini gölgeleme gayretleri, Avrupalılar tarafından XVII. asırdan beri sürdürülegelen fesâd faaliyetlerinin başında gelmektedir. Maalesef bu fesâd faaliyetlerinin acı meyveleri, I. Dünya Harbi'nde görülmüş ve bir çok müslüman millet, kahraman ağabeyi olan Türkleri arkadan vurmuşlardır. Gerçekten Hindistanlılar, paralı veya parasız İngiliz askerleri olarak ve düşman zannederek, gerçekte manevî pederi olan Türkleri öldürmüşler; şimdi başında oturmuş ağlıyorlar; zira babasız kaldıkları her hallerinden belli oluyor. İşte Araplar, yanlışlıkla ve düşmanın tahrikleriyle kahraman kardeşi Türkleri arkadan vurarak öldürüp hayretlerinden ağlamayı da bilmiyorlar. İşte Afrikalı bir kısım müslümanlar, tanımadan kurşun sıktıkları birâderlerinin başında şimdi vâveylâ ediyorlar. Kısaca âlem-i islam, İslamın bin yıllık bayraktarı olan oğlunu gafletle bilmeyerek öldürülmesine yardım etti. Şimdi anneler gibi saçlarını çekip ah u fizâr ediyor. Kısaca Osmanlı Devleti, yakalarından ellerini çekti çekeli, hiç bir İslam ülkesinin iki yakası, yaklaşık bir asırdır, bir türlü bir araya gelmiyor[1].

---

[1] Bediüzzaman, Sünûhât, Rü'yânın Zeyli

Bu fesât faaliyetlerini hâlâ devam ettiğini, 1985 baharında doktora tezim ile alakalı araştırmalarda bulunmak üzere gittiğim Kuveyt'de de müşâhede ettim. Osmanlı Devletinin Arap ülkelerini işgal ettiklerini (işgal etmek demek olan "ihtilâl" kelimesini, 1990 baharında gittiğim Suudi Arabistan'da da maalesef yetkililerin ağzından duyma acısını tattım) ve kendilerini sömürdüğünü müdafaa eden bir kısım serseri mayınlara orada da rastladım. Daha da ötesi, dikkatinizi çekerek belirteyim. Arapça öğretmek üzere açılan Lisan Okullarında okutulan ve ancak Amerikalı ve Kanadalı ilim adamları tarafından hazırlanan Arapça Gramerinde de "Osmanlı işgal etti" "Osman sömürdü" gibi cümlelerin, başka misal yokmuş gibi kâideleri açıklayan misaller olarak zikredildiğini esefle okudum ve gördüm.

Böyle bir durumda değerli araştırmacı Prof. Dr. Muhammed Harb gibi meseleye vâkıf insanların bu fesâd şebekelerini durdurmaları gerektiğine kanaat getirdim ve bu vazifeyi ifaya çalıştıklarını da yazdıkları makaleleri okuyarak anladım. Muhammed Harb "*El-Osmâniyyûn*" adlı değerli eserinde haklı olarak şu soruları soruyor? Araplar Osmanlı hâkimiyetini nasıl karşılamışlardır? Buna mukâvemet etmişler midir? Nasıl bakmışlardır? Sevinmişler mi yoksa nefret mi etmişlerdir? Sömürgeci mi yoksa kurtarıcı nazarıyla mı bakmışlardır?

Kuzey Afrika veya bir diğer adıyla *Mağrib* yani Batı Arap Aleminin Yavuz'a ve Kanunî'ye mektuplar göndererek, Osmanlı Devleti'nin şemsiyesi altına girmeyi can ü gönülden istediklerini ve hatta Osmanlı Devleti'nin bir eyâleti olmayı teklif ettiklerini biz, daha önceki bir makalemizde belgeleriyle isbat etmiştik[1]. Muhammed Harb de aynı şekilde değerlendirme yapıyor ve değerli ilim adamı Dr. Abdülcelil Et-

---

[1] Belgeler Gerçekleri Konuşuyor, II, 17 vd.

Temîmî'nin konuyla ilgili bir araştırmasından iktibaslar yapıyor. Ortadoğudaki Araplar açısından ise, bu sualleri şöyle cevaplıyor:

"Evet! Doğudaki Araplar da tıpkı Mağrib'dekiler gibi, Osmanlı Devleti'ni davet etmişler ve onlara merhaba demişlerdir. Bu durum, Mısır fethinden kısa zaman öncesinden değil, belki çok daha evvel başlamıştır. Özellikle Mısır'daki müslüman ahali, İslam'ı tatbik eden kuvvetli bir devlete tabi' olmayı başından beri istemektedir. Ortadoğudaki Araplar, tıpkı Mağribliler gibi, Osmanlı Devleti'ni, kendilerini Memlüklü devletinin zulmünden kurtaran bir kurtarıcı olarak görmüşlerdir.

Abdullah bin Rıdvan "*Tarih-i Mısır*" adlı eserinde, Mısır âlimlerinin, Mısır'a gelen Osmanlı sefiriyle gizliden gizliye görüştüklerini ve ona Sultan Gavri'nin şer'-i şerife muhâlif hareket ettiğini şikâyet ettiklerini ve kendilerinin Osmanlı sultanının Mısır'ı fethetmesini beklediklerini ifâde eylediklerini kaydetmektedir[1]. Suriye bölgesi de Mısır'dan farklı değildir. Mısır'dan yola çıkarak Şam'a gelen ve oradan da Haleb'e varan Kansu Gavri'nin Haleb girişinde, çocukların "*Yüce Allah sana yardım eylesin ey Sultan Selim*" sesleriyle şaşkına döndüğünü tarihçiler kaydetmektedir[2].

II- HALEP İLERİ GELENLERİNİN YAVUZ'A GÖNDERDİKLERİ MEKTUP

Burada Halep âlimleri, kadıları ve halkın ileri gelenleri tarafından kaleme alınan ve Yavuz Sultan Selim'e takdim edilen bir Arîza yani dilekçeyi de aslına uygun olarak takdim etmek

---

[1] Bu eser, Bâyezid Kütüphanesi, Yazma No: 4971'de bulunmaktadır.

[2] Muhammed Harb, El-Osmâniyyûn, Beyrut 1989, sh. 168-171.

ve bu dediklerimizi belgelendirmek istiyoruz. Muhammed Harb tarafından özeti Arapçaya tercüme edilen bu belgenin aslı, Topkapı Sarayı'nda bulunmaktadır. Gerçekten Halep'de âlimler, kadılar, a'yânlar, eşrâf ve ileri gelenler bir araya gelmişler ve kendi durumlarını aralarında tartışmışlardır. Neticede dört mezhebin kadısının ve şehrin ileri gelenlerinin, bütün halka vekâleten bir arîza yazmalarını ve arîzada Osmanlı Sultanı Selim'e hitâben istediklerini dile getirmelerini kararlaştırmışlardır. Alınan kararlara göre, Suriye halkı Memlûklu zulmünden bıkmıştır. Memlûklu idarecileri şer'-i şerife muhâlefet etmektedirler. Sultan Selim, Memlûklu saltanatına son vermek isterse, Suriye halkı kendisine hoş geldiniz demeye hazırdır. Kendisini karşılamak üzere Anteb'e kadar gelecektir. Bununla da yetinilmeyerek Yavuz'dan güvenilir bir vezirini kendilerine idareci olarak göndermesi istenecektir.

Önce mektubun aslını zikredelim ve sonra da özet olarak sadeleştirelim:

1- Mektubun Aslı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm

İlâ Mevlânâ Sultân-Azze Nasruhû

Kıssat'ul-abîd ehl-i Haleb Abdül-fakir Seydi Ramazan ve Seydi İbrahim ibnân Saruhan, Abdül-fakir Ebül-Bekâ İbn-i Şıhne El-Kâdî Şafi'î, Abdül-fakir Şemsüddin El-Celâlî El-Kâdî Hanefî, Abdül-fakir Kâdî Cemâlüddin Yusuf El-Kâdî Hanbelî, Kadî Muhammed El-Mâlikî, Abdül-fakir Muhammed bin Bayram, Abdül-fakir Ali bin Ömer, Abdül-fakir İbn-i Şînî, Abdül-fakir İbn-i Kaşşân, Abdül-fakir İbn-i Hucce, Abdül-fakir İbn-i Receb, Abdül-fakir İbn-i Salih, Abdül-fakir İbn-i Saffâh, Abdül-fakir İbn-i Boyacı, Abdül-fakir İbn-i Halil Beg, Abdül-fakir İbn-i Satî, Abdül-fakir Cemâlüddin, Abdül-fakir İbn-i Nefs, Abdül-fakir İbn-i Kasvan;

Cemî'ul-ekâbir vel-a'yân vel-eşrâf Ehl-i Haleb el-abîd Mevlânâ Sultan -Azze nasruhû- cümlesi tâi' muhtâr, mutî', münkâddır. Cemî'isinin izniyle bu varaka ketb olunub Hazret-i Âlî'ye irsâl olundu. Haleb cemâ'ati kullarınuz Sultân Hazretlerinden ahd ü emân taleb eylediler ki, canlarına ve mallarına ve ehl ü ıyâllerine emân taleb içün. Siz fikr etmenüz, buyurursanuz Çerkez dutalum elünüze verelüm yahud kulum devletlü Hüdâvendigâr Ayntâb'a kadem basduğı vakit cemî'-i ehl-i Haleb kullarınuz karşu gelür. İn kâne Türkmân önce gelmezse. Bizi Çerkez elinden kurtarma, hemân kâfir elinden kurtarmaktır. Sultânıma şöyle ma'lûm ola, şerî'at aslâ yürümez. Hâs kendüler üstüne her nesne ki, beğenürler, eğer maldan eğer ıyâlden hemân malın alurlar, kimesnenin hayfı alınmaz. Her biri bir sultândur. Bizden yaya istediler, her üç evden bir muti' olmaduk. Bundan adâvet edüb Sultân'a çıkdılar.

Hüdâvendigarın devletlü başı içün bizi Türkmân elinde yesîr eylemeye. Önce Devletlü Hüdâvendigârunla bir yarar vezir gele ki, bizüm ehl-i iyâlimiz emânda ola, kerem eyleyesiz, bir i'timâd ettüğünüz adam gönderesiz, sırran gelüb bunda bizimle buluşa, ahd ü emân eyleye ki, abîdânın gönlü mutmain ola.

Sallallâhu alâ seyyidinâ Muhammed ve âlihî ecma'în.

El-Abd'ül-Kâdi Bi Haleb

Şemsüddin Cemâlüddin"[1].

2 - Mektubun Kısa Özeti

"Mevlânâ Sultanımıza,

Biz Haleb'in ileri gelen âlimleri, eşraf ve a'yânıyız. Bütün Halep ahalisinin izniyle size bu mektubu ve arîzayı yazıyoruz.

---

[1] Topkapı Sarayı Arşivi, No: E-11634.

Haleb ahalisi Sultan'a itâatkâr, kendi arzumuzla emirlerine hazırız ve bağlıyız. Ahalinin izniyle bu mektup yazılarak hazretlerine gönderildi. Haleb ahalisi, Sultanlarından ahd ü emân talep eyledik ki, canlarımız, mallarımız ve ehl ü iyâllerimiz mahfûz kalsın. Siz isterseniz, Memlûklüleri yakalar sizin elinize veririz. Sultanım Anteb'e geldiklerinde Haleb ahalisi sizi orada karşılamaya hazırdır. Eğer Memlûklüler önce davranırsa, ne olur, biz onların elinde esir olarak bırakmayın. Onların elinden kurtarmak kâfir elinden kurtarmak gibidir. Sultanım bile ki, şerî'at asla uygulanmaz, malımızdan ve iyâlimizden dilediklerini zulmen alırlar. Kimse hesap soramaz. Her biri ayrı bir sultan gibidir. Bizden asker istediler, vermedik, bizi Sultanlarına şikâyet ettiler.

Sultanımızın devletlü başı için, bizi Memlûklüler elinde esir bırakma. Güvenilir bir vezirini bize gönder. Gizli gelsin, bizim başımıza geçsin ve bizi kurtarsın.

Halep Kadısı

Şemseddin Cemâleddin"

Mazide İslamın iki bahadır kahramanı Araplar ve Türkler, elele vererek, Kur'an'ın sadâsını aktâr-ı âlemde en yüksek gür sadalarıyla herkese duyurmaya çalışmışlardır. "*İnşaallah yine, Araplar, ümitsizliği bırakıp, İslamiyetin kahraman ordusu olan Türklerle hakiki bir tesânüd ve ittifak ile elele verip, Kur'an'ın bayrağını dünyanın her tarafında ilan edeceklerdir*"[1].

---

[1] Bediüzzaman, Tarihçe-i Hayat, 93-94 (Hutbe-i Şâmiye'den)

Halep İleri Gelenlerinin Yavuz'a Gönderdikleri Mektup

بسم الله الرحمن الرحيم

الى مولانا

سلطان

عز نصره

§. 4- OSMANLI PADİŞAHLARININ HAKKINDA BİR İSLAM HUKUKÇUSUNUN YERİNDE TESBİTLERİ

I- OSMANLI PADİŞAHLARI VE TAHSİSAT KABİLİNDEN VAKIFLAR MÜNAKAŞASI

Bilen bilmeyen herkes, Osmanlı padişahları ve onların tasarrufları hakkında konuşmaktadırlar. Halbuki inceleyenler çok iyi öğrenmişlerdir ve inceleyecek olanlar da çok iyi öğreneceklerdir ki, Osmanlı padişahları, bırakınız, bütün İslam hukukçularının ittifak ettiği şer'î bir meselede, ihtilaflı olan içtihâdî bir meselede dahi İslam hukukçularından fetva ve müsâ'ade almadan hiç bir tasarruf yapmamaya gayret göstermişlerdir. Şahsî hayatlarındaki bazı günahları ile, İslama ve onun hükümlerine karşı olan onların samimiyetlerini birbirine karıştırmamak icab etmektedir. Herhalde Osmanlı padişahlarının masum olduklarını iddia eden kimse yoktur. Şimdi ihtilaflı olan bir şer'î meseleyi önce özetleyecek, sonra da Osmanlı padişahlarının bu mesele karşısındaki tutumları hakkında, Mısırlı büyük Hanefi Hukukçusu ve Mecelle'nin kaynaklarından olan *El-Eşbâh Ven-Nezâir*'in şerhini yazan *Hamevî*'nin beyânlarını aktaracağız.

Osmanlı padişahları, hastahaneler, mescitler, köprüler, âlimler, kadılar ve benzeri kamu yararı bulunan âmme hizmetlerini İslam hukukuçularından aldıkları fetvalara dayanarak, devlete ait bir kısım gelirleri bu tip hayır cihetlerine vakıf adıyla tahsis ederek yürütmüşlerdir. İslam hukukuna göre haracî arazi denen bir arazi çeşidinin gelirleri, *beyt'ül-mal'il-harâc* adıyla anılan bütçe faslında toplanır. Bu fonda toplanan

gelirler, biraz önce saydığımız kamu hizmetlerine harcanır. Ancak eğitim hizmetleri, sağlık hizmetleri ve sosyal hizmetler gibi hayır cihetlerinden olan bu kamu hizmetlerine, İslamın emrine rağmen iktidardaki idareciler tarafından söz konusu gelirler harcanmazsa veya suiistimal edilirse, bu hizmetler nasıl yürüyecektir? İşte bu sorunun cevabı, Eyyubilerin değerli devlet adamlarından Nureddin Eş-Şehid ve Selahaddin Eyyûbî tarafından, İslam hukukçularına dayanılarak bulunmuştur. Buna göre, haracî arazi denen arazi çeşitlerinin devlet hazinesine ait olan gelirleri, daha sonraki iktidarlar tarafından maksadından saptırılmaması için, devletin devam ve bekâsının sebebi olan hastahane, medrese ve benzeri hayır hizmetlerine, vakıf adıyla tahsis edilebilecektir. Sadece devlet reisinin veya onun izniyle diğer yetkililerin yapabileceği bu vakıf tahsisler sayesinde, mezkûr kamu hizmetleri, kesilmeden ve iktidar değişikliklerinden etkilenmeden devam edecektir[1].

İşte Osmanlı padişahları da, özellikle yeni fethedilen arazileri mîrî arazi ilan etmişlerdir. Mîrî arazi bir manada, mahiyet itibariyle haracî arazi demektir. Bu arazilerden devlete ait olan gelirleri, tahsisat kabilinden vakıflar adıyla hayır hizmetlerine tahsis etmişlerdir. Dünyanın ilk üniversitelerinden olan Fâtih Ünivesitesi'nin gelir kaynakları bu çeşit vakıflar olduğu gibi, Muhteşem Kanûnî'nin Süleymaniye Üniversitesi'nin gelirlerinin çoğu da bu çeşit vakıflardır.

II- HAMEVÎ'NİN OSMANLI PADİŞAHLARI İLE ALAKALI ÖNEMLİ TESBİTİ

Zenbilli Ali Efendi başta olmak üzere, bazı İslam hukukçuları bu çeşit vakıfların meşrûiyet dayanağı hakkında

---

[1] Akgündüz, Ahmet, Vakıf Müessesi, 438 vd.

tartışmalar yapmaya başlayınca, bunlara Büyük Hanefi Hukukçusu *Seyyid Ahmed Hamevî* de katılmıştır. II. Selim devrinde Mısır'da yaşayan bu âlimin, Osmanlı padişahlarının önemli tasarruflarından olan bu vakıflar hakkında yazmış olduğu *"El-Es'ilet'ül-Hanefiyye Bil-Ecvibet'il-Hameviyye"*[1] adlı eserinde bakınız neler diyor:

"Şafiî hukukçusu İbn-i Ebi Asrûn, tahsisat kabilinden vakıflara fetva vermiştir. Buna zamanındaki Malikî, Hanbelî ve Hanefî hukukçuları da muvafakat etmiştir. Bunun üzerine Eyyubî devlet adamı Nureddin Eş-Şehîd, beytülmala ait araziden bir çoğunu, Şam'da hayır cihetlerine vakıf yoluyla tahsis etmiştir. Selahaddin Eyyubî de, Kudüs, Şam ve Mısır'da bu tür çok vakıflar yapmışlardır. Bunlara daha sonra gelen Türk ve Çerkez Sultanları tabi olmuşlardır. Nihâyet saltanat ve devlet, ZAMANIN EN ÂDİL HÜKÜMDARLARI OLAN OSMANLI PADİŞAHLARINA geçmiştir. OSMANLI PADİŞAHLARI, EHL-İ KEŞİF VE İRFANIN KİTAPLARINDA SAHABEDEN SONRA EN ÂDİL HÜKÜMLARDARLAR olarak vasıflandırılmışlardır.

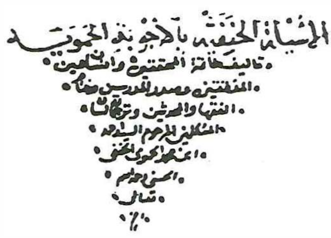
Daha sonra Sultanımızın dedesi Yavuz Selim, Mısır'ı fethetmiş ve Hz. Yusuf'un koltuğuna oturmuştur. Beytülmallara ve gelir durumlarına nazar eylemiş ve beytülmala ait gelirlerin üçte ikisinin cami, medrese ve tekye gibi hayır cihetlerine yukarda bahsedilen yolla vakfedildiğini görmüştür. Devlet hazinesine üçte biri kalmış durumdadır. Bazı vezirleri, hazineye ait malların üçte birinin hayır cihetlerine vakıf olmasını çok görmüş ve bir kısım İslam hukukçularının görüşleri istikâmetinde bunların iptal edilmesi fikrini ileri sürmüşlerdir. Böyle bir teklifi reddetmekle kalmayan Yavuz Sultan Selim, onları ayıpladığı gibi görevlerinden de uzaklaştırmış ve şu tarihî cevabını yapıştırmıştır: *"Bunlar, bizden öncekilerin yaptıkları*

---

[1] Tek nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, No: 1152, Vrk. 129/a-131/b.

hayrattır. Bizden öncekilerin hayratını azaltmak değil, çoğaltmak bize yakışır"[1].

Hamevî'nin Risâlesinden Bir Sayfa

1 Süleymaniye, Esad Efendi, No: 1152, Vrk. 131/a.

§. 5- KUVEYT MESELESİNİN TARİHİ

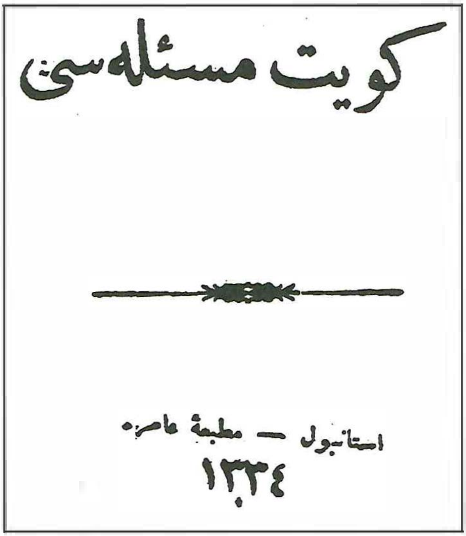
I - KONUNUN TAKDİMİ

Kuveyt veya daha geniş bir ifadeyle Körfez krizi meselesinde çok şeyler yazıldı ve çizildi. Ancak Kuveyt krizini hazırlayan tarihî olaylar üzerinde fazla durulduğu söylenemez. Acaba Kuveyt Osmanlı Devleti'nden neden koptu? Veya nasıl ve kimler tarafından koparıldı? Bir müslüman ülkenin bir diğer müslüman ülke tarafından hem de İslama muhâlif bir tarzda işgalinin altında yatan sebepler nelerdir? Böylesine müessif bir hadisenin vukûu için kadere fetva verdirten hadiseler nelerdir? Bunlar ve benzeri soruların cevaplarını daha iyi anlayabilmemiz için, tarihe göz atmamız icabetmektedir. Çünkü tarihte oynanan oyunların, şimdi de aynen tekrarlandığını ve Batı'nın tarih boyu gösterdiği çirkin ve çifte standartlı yüzünü tekrar göstermeye başladığını, verilen demeçlerden ve Batılı gazetelerin manşetlerinden anlıyoruz.

Şunu önemle belirtelim ki, Osmanlı Devleti, yıkılmaya yüz tuttuğu son günlerinde bile, hem şimdiki Türk hâriciyesine ve hem de Kuveyt ve benzeri meseleyle uzaktan yakından alakalı islam ülkelerinin hâriciyelerine kıyaslanırsa, fevkalade başarılı sayılabilecek politikalar izlemiştir. O âciz dönemlerinde dahi, İslamın ve müslüman Türkün ezeli düşmanı olan İngilizlerin oyununu en azından sezmiş ve gücü yetmese dahi fikren karşı koymaya çalışmıştır. Bu gayretlerinin başında Kuveyt hâdisesinin tarihî seyri ve İngilizlerin hâin emellerini bütün açıklığıyla ortaya koyan "*Kuveyt Meselesi*" adlı kitapçığın hazırlanmasıdır. Bizim bu makalemize temel teşkil edecek olan kitapçığın benzerlerinin Bahreyn,Umman, Katar ve benzeri Batılı devletlerin oyuncağı olan devletler hakkında da

hazırlandığını görüyoruz. Bu kitapçıklarda belirtilen hususlar, bugün dünyanın gözleri önünde aynen cereyan etmektedir. İbret olsun diye bu konuda bazı tafsilatlı hususları açıklamaya çalışacağız.

1334/1914 Tarihinde Hazırlanan Kuveyt Meselesi Kitapçığı

كويت مسئله سى

استانبول — مطبعهٔ عامره

١٣٣٤

Kuveyt, Basra Körfezi'nin kuzeyinde Şatt'ül-arap yani Dicle ile Fırat'ın birleşmesinden meydana gelen dev nehrin denize döküldüğü yerin birkaç kilometre güneyinde yer alan 30 km. genişliğinde bir Körfez'in sahilinden ibarettir. Toplam alanı 5.000 km^2 dir ve kuzeyden güneye sadece 300 km u-zunluğa sahiptir. Ancak fevkalade muhafazalı ve girişi kolay olan Kuveyt limanının çok eskilerden beri gemilerin barınma-sına gayet elverişli birtakım yerleri vardır. Bu limanın, Akdeniz ile Basra Körfezi'ni birleştirecek ve bu suretle Avrupa ile Asya arasında Süveyş Kanalı'ndan daha hızlı ve kolay bir geçiş

sağlayabilecek olan bir demiryolunun tabiî ve tek uygun son istasyonu olduğunu da unutmamak gerekir. Bütün bunlardan öte, Kuveyt'in bir petrol cenneti olması, bu küçücük kara parçasının, koca bir dünyayı karıştırmasına sebep olan avantajlarının başında gelmektedir. Kısaca, dünya ekonomisi, nakliyeciliği, askerî stratejisi vesâire açısından, Kuveyt bir düğüm noktasıdır.

II - KUVEYT'İN KISA TARİHÇESİ

Kuveyt kasabasının kuruluşu hakkında mevsuk bilgiye sahip değiliz. Ancak 633 miladî yılında Halid bin Velid'in kumandası altındaki İslam orduları tarafından müslüman bir ülke haline getirildiğini ve asırlarca müslümanların elinde kaldığını biliyoruz. Kuveyt, Bağdat'taki Abbasî hilafetinin inkırazından sonra bir ara İranlıların hâkimiyeti altına girmiş ve nihayet 1628 yılında ve Sultan IV. Murad'ın saltanatı zamanında, müslüman Türkler Bağdat şehri ile Fırat vadisini tasarrufları altına alınca yavaş yavaş Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altına girmiştir. Bir kısım tarihi bilmeyen bazı kesânın iddialarının tersine, Kuveyt Osmanlı Devleti'nin önce Bağdat ve sonra da Basra eyâletinin bir karyesi yani köyü durumundadır. Kuveyt-'te yaşayan Arap kabileleri, özellikle XIII. asrın başlarında Kuveyt'i İranlıların elinden tamamen kurtarmışlar ve sonra da siyasî ve dinî açıdan tamamen Osmanlıların hâkimiyetini kabul etmişlerdir[1].

Kuveyt ahalisi, çoğunlukla dedeleri Hicaz tarafından XIV. ve XV. asırlarda buraya göz etmiş bulunan Kıtır aşiretinin bir kısmı ile daha önce buraya gelip yerleşmiş olan Sabah ailesinden teşekkül etmektedir. Tamamı müslüman olan bu ahalinin genelde Şafiî mezhebine bağlı olduklarını görüyoruz.

---

[1] Kuveyt Meselesi, İstanbul, Matabaa-i Amire, 1334, sh. 3.

Kuveyt'in idaresinde asırlarca hâkim olan esasları ise şöyle özetleyebiliriz: İdare usulleri, tâbi oldukları Osmanlı Devleti gibi, tamamen şer'î hükümlere dayalı ve bağlıdır. Uleması, kadıları, hâkimleri ve hatta müderrisleri kendi içlerinden tayin edilmektedir. Kuveyt'in jeopolitik durumu da nazara alınırsa, bunların başlangıçtan beri, hâriçde Osmanlı Devleti'ne bağlı ancak dahilde müstakil cumhuriyet şeklinde idare edilen bir cemiyet olduğu görülür. O halde Osmanlı Devleti'ne bağlılık, Kuveyt'in dış güvenliğini korumaktan başka bir gaye gütmemektedir. İngilizler, bu bağlılığı, yaptıkları propagandalarla, sanki bir sömürü ve tahakküm gibi göstermişler ve maalesef yerli idarecileri kandırmışlardır. Halbuki İngilizlerin 80 senede Kuveyt'ten sömürdüklerinin, milyonda birini Osmanlı Devleti'nin 300 sene içinde onların tabiriyle sömürdüğünü, insaf sahibi hiçbir yerli idareci şu anda da iddia edemez. Zaten Osmanlı hakimiyet zamanlarında, Kuveyt'in kumdan ve tuzlu deniz suyundan başka sömürülecek bir şeyi de yoktur.

Bunların ziraat edecek yerleri mevcut değildir. Sadece deniz ticareti yapmaktadırlar. Küçüklü büyüklü 2000'i mütecaviz gemileri bulunmaktadır. Bahreyn ve Amman sularında inci avıyla ve büyük gemileri de Hindistan ve Zengibar taraflarında deniz ticaretiyle meşguldür.

Batılılardan ilk defa Kuveyt'in ticarî ve askerî ehemmiyetini anlayan Portekizliler, XVI. yüzyılda buraya yerleşmeye çalışmışlar ise de buna muvaffak olamamışlardır. İranlıların 1776 tarihinde Basra'yı bir ara ele geçirmeleri ve bu sebeple ticaret yolunun Basra'dan Kuveyt'e kayması üzerine, sinsi İngilizler, 1793 yılında ticarî temsilciliklerini Basra'dan Kuveyt'e nakletmişlerdir. Vahhabîlerin tecavüz niyetlerine karşı Kuveyt'i koruma iddiası ile 1805'te burayı himayesi altına aldığını iddia eden İngiltere, bu teşebbüsünün arkasını getirmemiştir. O tarihten itibaren Osmanlı Devleti'nin aleyhine propagandalar başlatan İngiliz Hükûmeti, bir ara, bölge halkını, Osmanlı Devleti'nden yüz çevirecek kadar başarıya ulaş-

mıştır. Osmanlı Devleti'nin bütün aleyhindeki telkinlere rağmen, hilâfet kuvveti ile tekrar buralarda nüfuzunu tesis ettiğini ve 1829 tarihinde Kuveyt şeyhinin Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetini kabul ettiğini açıkladığını görüyoruz. Hatta yabancıların oyunlarını hisseden o zamanın Kuveyt şeyhi, Osmanlı Devleti'nin Bağdat eyaletine sıkı bir bağ ile bağlandığı gibi, gemilerin Osmanlı bayrağı çekerek, belli bir tahsisat karşılığında Basra limanını korumayı dahi taahhüd eylemiştir. O zamanın şuûrlu yerli halkının akıllı davranışları sebebiyle orada bulunan İngiliz ticarî temsilcisi ve daha doğrusu ajanı, halkın kendisine aldırmaması sebebiyle Kuveyt'i terketmek zorunda kalmıştır[1].

1869/1870'lerde Bağdat Valisi olan Midhat Paşa'nın Kuveyt'le alakalı verdiği malumat çok enteresandır. Kuveyt, daha önceki vali olan Nâmık Paşa zamanında Osmanlı Devleti'nin Basra eyaletine tam olarak bağlanılmak ve böylece bu küçük arazi parçası ve mühim liman Osmanlı Devleti'nin himayesine alınmak istenir. Kuveytliler, uzun yıllardan beri her çeşit vergiden muaf bir şekilde yaşamaya alıştıklarından, vergi ve benzeri mükellefiyetlerden kaçınırlar ve bu isteğe muvafakat etmezler.

---

[1] Kuveyt Meselesi, 3-4; İslam Ansiklopedisi, Kuveyt Maddesi.

Belge 2: Kuveyt Meselesi Adlı Kitapta Kuveyt'in Tarihçesi

« كويت مسئله‌سی »

III - MİDHAT PAŞA'NIN TEŞEBBÜSÜ

Kuveyt'in bu şekilde idaresinin mümkün olmadığını; ilerde yabancıların himayesine girmelerinin an meselesi olduğunu ve bunun da Basra bölgesi itibariyle çok büyük mülkî ve siyasî mahzurlar doğuracağını ısrarla müdafaa eden Osmanlı Dev-

leti, Midhat Paşa'nın valiliği zamanında tekrar teşebbüslere girişir.

Bağdat valisi Midhat Paşa, Kuveyt ileri gelenlerini Basra'ya davet eder. Mevkilerinin muhataralı ve tehlikeli olduğunu; başıboş kaldıkları takdirde ecnebi bir istilaya maruz kalacaklarını ve bu sebeple vergi ve benzeri mükellefiyetler olmadan sadece dış görünüş itibariyle de olsa Osmanlı Devleti'ne tâbiyyetin lüzumunu ısrarla anlatır. Vergi muafiyetleri senedle teyid edilir ve kendi rızalarıyla Basra'ya bağlanırlar.

Bu andlaşmaya göre, Abdullah Es-Sabah, Kuveyt Kaymakamıdır; kadılar, müftüler ve benzeri memurlar vazifelerine devam edeceklerdir. İdare aynen kalmakla beraber Osmanlı Devleti'ne bağlılıkları sağlanmıştır. Hatta Abdullah Es-Sabah, Osmanlı Devleti'nin Necid'e düzenlediği sefere kendi askerlerinin başında katılmış ve Osmanlı saflarında çarpışmıştır. Bu sefer neticesinde El-Hasâ fethedilerek Necid adıyla Bağdat vilayetine bağlanmıştır. Daha önceleri, bazan kendilerine has bayrağı, bazan da, yabancıların tecavüzünden masûn kalamadıklarından İngiliz yahut Felemenk bayrağı çeken Kuveyt gemileri, bu andlaşma üzerine gemilerindeki ecnebi bandıralarını terketmiş ve yerlerine Osmanlı Sancağı çekmişlerdir. Bununla birlikte, Kuveyt şeyhi, Osmanlı Devleti'ne sadece hârici açıdan bağlı olduklarını ve kendilerinin dahilde müstakil bir devlet olarak kalacaklarını iddia etmekten bir türlü vazgeçmemiştir. Bakalım bu iddia kendilerinin başına ne çoraplar örecektir[1].

Daha sonra da belirteceğimiz gibi bugün de böyle bir çözüme ihtiyaç vardır. Yani Haliç'teki köy tarzındaki küçük devletler, devlet olarak varlıklarını sürdürmeliler; ancak Birleşik İslam Devletleri tarzında bağlanacakları bir blok tarafından,

---

[1] Midhat Paşa, Hayat-ı Siyasiyesi, Hidemâtı..., İstanbul 1325, sh .102 vd.; Kuveyt Meselesi, 4.

dış müdahalelerden muhafaza edilmelidirler. Amerikalıların ve İngilizlerin gayesi, bu ittifakı önlemektir. Zira onlar, bu ittifakın neticesinin İslam âleminin maddî ve manevî açıdan zirveye yükselmesi ve İsrail denilen terör şebekesinin ortadan kalkması demek olduğunu bizden iyi bilmektedirler.

IV - KUVEYT, PROBLEMLER DİYARI OLUYOR

1890'lara kadar huzur içinde ve Osmanlı Devleti'ne bağlı olarak yaşayan Kuveyt, Arabistan ve bütün bölgeyi içine alan bir İngiliz oyununa âlet olunca, huzur adası olmaktan çıkıp bir problemler diyarı olmaya başlıyor. Mesele nasıl başlamış ve günümüze kadar nasıl devam etmiştir? Şimdi isterseniz bunu görelim:

XIX. asrın sonuna doğru Arabistan'daki İngiliz oyunlarının neticesi ortaya çıkan ihtilaflar ve Osmanlı düşmanlığı, zamanla Kuveyt'i de tesir altına almaya başlamıştır. Arabistan'daki emirlik kavgalarında iki aile gündemdedir: Birincisi, Riyad Emiri Abdurrahman bin Su'ûd ve diğeri de Muhammed bir Reşid'in temsil ettiği gruplar idi. Muhammed bin Reşid, Su'ûd ailesine 1891'de galip gelerek reisleri olan Abdurrahman bin Su'ûd'un kaçmasına sebep olmuştu. Abdurrahman ise, önce İstanbul'a sonra da o tarihlerde Kuveyt Emiri olan Mübârek Es-Sabah'ın yanına gitmişti.

V - KUVEYTLİLER İNGİLİZLERİN OYUNUNA GELİYOR

Osmanlı Devleti'ne dikbaşlılık etmekten çekinmeyen Mübârek, yanında bulunan Su'ûdluların ve İngilizlerin de tesiriyle, önce 1895'de Muhammed bin Reşid ile çatışmaya girmiş ve o 1897'de zehirlenerek öldürülünce halefi Abdülaziz'le mücadeleye devam etmiştir. Bu arada İngilizlerle Osmanlı Devleti'-

ne karşı gizli ittifaklar kurmayı da ihmal etmeyen Sabah ailesi, Kuveyt Kaymakamı unvanına sahip olmasına rağmen, Osmanlı Devleti'nin Basra valilerinin emirlerine itaat etmemeye başlamıştır. Gayeleri bellidir: İngiliz himayesine girmek ve maddî bazı menfaatleri temin eylemek. İngilizler, önceleri Sabah ailesinin tekliflerini reddetmişler ve Osmanlı Devleti ile olan münasebetlerini bozmak istememişlerdir. Fakat ne zaman ki Bağdat demiryolunun Kuveyt'e kadar uzatılacağı ve bu suretle Osmanlı Devleti'nin Basra Körfez kıyılarına inme fırsatına sahip olacağını öğrenince, tavrını değiştirmiştir. Bu arada demiryolu projesini Almanların yaptığını da hesaba katan İngiltere, Basra Körfezi'nde kendilerinden başka bir devletin nüfuz te'sisini önlemek için, büyük İslam Osmanlı düşmanı ve o zamanın İngiliz Hindistan Umumî Valisi Lord Curzon'u, Körfez krizini halletmek üzere görevlendirmiştir.

VI - İSLAM DÜŞMANI LORD CURZON DEVREDE

Geçmişte ve şimdi de ortaya çıkan Kuveyt ve Körfez krizinin kökeninde, bu İslam ve Osmanlı düşmanı pis İngilizin gizli planları yatmaktadır. Gerçekten bu İslam düşmanı Kuveyt Şeyhini kandırarak, onunla 1899 tarihinde gizli bir muâhede imzalamıştır. Bu andlaşmaya göre:

1- Kuveyt Emiri İngiltere'den başka hiçbir devlete topraklarını terketmeyecek ve kiralamayacak.

2- İngiltere'nin muvafakati olmadan yabancı temsilci kabul etmeyecek.

3- Buna karşılık Kuveyt Emiri'ne bazı tahsisatlar verilecek ve İngiltere ile Fransa'dan silah ithalatına yardım edilecek.

Daha kısa bir ifadeyle, verilecek belli miktarda para ve göstermelik silah karşılığında Kuveyt, bir müslüman devletin himayesinden alınarak, İslamın azılı düşmanı bir millete sa-

tılmıştır. Bu andlaşma Kuveyt krizinin en mühim âmilidir ve maalesef kanattığı yaralar, tam yüzyıldır durdurulamamaktadır. Bu yaralardan bazılarını, isterseniz beraber mütala'a edelim ve tarihin tekerrürden ibaret olduğunu hep birlikte görelim.

VII - KUVEYT'TE İNGİLİZ OYUNLARI

1 - Gizli Andlaşmaların veya Kuveyt'in İngilizlere Peşkeş Çekilmesinin Açtığı Yaralar

Bu gizli andlaşmalar, yani Kuveyt şeyhi ile ikiyüzlü İngilizler arasında gizli akdedilen mu'âhedeler, arkasından çok acı meyveler vermeye başlamıştır. Bunlardan bazılarını, dilerseniz beraber, takip edelim:

1913 Tarihli Kuveyt'i İngilizlere Devreden Andlaşma

Art. I — Le territoire de Koweit, tel qu'il est délimité par les articles 5 et 7 de cette convention, forme un Kaza autonome de l'Empire Ottoman.

Art. II. — Le Cheikh de Koweit arborera comme par le passé le drapeau ottoman, avec, s'il le désire, le mot "Koweit" inscrit au coin, et il jouira d'une autonomie administrative complète dans la zone territoriale définie à l'article 5 de cette convention. Le Gouvernement Impérial Ottoman s'abstiendra de toute immixtion dans les affaires de Koweit, y compris la question de la succession et de tout acte d'administration ainsi que de toute [illegible]

A- Kuveyt'e Uzanacak Demiryolu Projesi Suya Düşmüştür

Zira Osmanlı Devleti tarafından Bağdat demiryolu ihalesi kendilerine verilen Almanların yetkili memuru Stemrich, Bağdat demiryolu tetkik komisyonunun reisi sıfatı ile, Kuveyt şeyhi ile demiryolunun son bulacağı istasyonun yerini tesbit etmek üzere 1900 yılı başlarında Kuveyt'e gelince, Şeyh, İngiltere ile akdettiği anlaşma hükümlerine dayanarak müzâkereyi bile kabul etmemiştir.

B - Kuveyt, Artık İngilizlerin Elinde Bir Kukladır

Bu gizil andlaşma ile Kuveyt'in İngilizlerin elinde bir kukla haline geldiğini, bunu takip eden günlerde meydana gelen acı olaylar göstermektedir. Kuveyt'in Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında ciddi bir kriz olarak ortaya çıkmasında 1901 yılının Ağustos aylarında meydana gelen şu hâdise önemli rol oynamış ve ilk patlağı vermiştir:

Kuveyt limanını muhafaza ile görevli Osmanlı askerlerini taşıyan bir gemi, limana gireceği sırada, orada bulunan bir İngiliz harp gemisiyle karşılaşır. İngiliz geminin kumandanı, Osmanlı askerî konutanlığına haber göndererek, Osmanlı yetkililerini tehdit eder. İngilizler kumandanın istekleri küstahcadır.

1- Kuveyt, İngilizler himayesindedir.

2- Osmanlı Devleti karaya silah ve mühimmat çıkaramaz.

3- Aksi takdirde yapılan her hareket düşmanca kabul edilir.

Bu arada İstanbul'daki İngilizler Büyükelçisi de Hâriciye Nâzırı Tevfik Paşa'yı ziyaret ederek, Kuveyt Kaymakamı Mübârek Es-Sabah ile İngiltere menfaatlerinin korunması hususunda andlaşma imzaladıklarını açıklar. Meseleye şiddetle tepki gösteren Hâriciye Nâzırı, hem İngilizler Büyükelçisine sözlü olarak ve hem de Londra'daki Osmanlı Büyükelçiliği vasıtasıyla bir telgrafla yazılı olarak, şu tarihî cevabı verir:

1- Kuveyt, Basra Eyâleti sancaklarından Necid'e bağlı bir Osmanlı kazasıdır ve Osmanlı topraklarının bir parçasıdır.

2- Kuveyt Kaymakamı Mübârek Es-Sabah ile selefleri Osmanlı Devleti tarafından tayin edilmiş memurlardır. Dolayısıyla bunların İngiltere hükûmetiyle herhangi bir andlaşma imzalama yetkileri mevcut değildir.

3- Bu sebeple imzalanan andlaşmanın hiçbir siyasî ve hukukî değeri mevcud değildir.

4- Aksi hareketler Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki samimi ve dostane münasebetleri kökten zedeler.

Osmanlı Devleti'nin bu sert çıkışları üzerine, yeni siyasî oyunlara baş vuran İngilizler hukûmeti, Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakacak bir cevapla yetinir. Yerli destekçilerinin yardımıyla Osmanlı Devleti'ne 1 Eylül 1901 tarihinde verilen cevap çok sinsicedir:

1- İngiltere Hükûmeti, Kuveyt'i işgal etmek veya himayesi altına almak niyetinde değildir.

2- Ancak buna karşılık Osmanlı Devleti'nin Kuveyt'e askerî kuvvet göndermekten çekinmesi ve statükonun olduğu gibi muhafazasını arzulamaktadır.

Maalesef Osmanlı Hâriciyesi, mecbur kalarak veya İngilizler oyununa gelerek, İngiltere'nin müdahale veya işgale kalkışmaması şartıyla, bu şartları kabul etmiştir. 11 Eylül 1901

tarihli cevabî mektup, bu acı halin memnuniyetle kabul edildiğini ifade etmektedir[1].

C - İngilizler Yalanı Sever

Batılılar, bugün olduğu gibi geçmişte de çifte standardlı ve ikiyüzlüdürler. Bunun müşahhas misaleri, Kuveyt'in elde edilişinde de kendini göstermiştir. Zira Ekim 1901'de İngiltere Hâriciye Bakanı Lord Lansdawn, osmanlı sefirine bir muhtıra gönderir. Muhtıranın muhtevası çok enterasandır. Muhtırada, Basra nakîb'ül-eşrafının Zuhaf isimli Osmanlı gemisiyle Kuveyt'e gittiği; Mübârek Es-Sabah'a bazı tekliflerde bulunduğu; bunları kabul etmediği takdirde Kuveyt'ten ihraç edileceğini haber verdiği; bütün bunların Kuveyt'teki statükoyu bozduğu ve Basra nakibine tehditlerinden vazgeçmesi için talimat verilmesi, aksi takdirde Kuveyt'te meydana gelecek olaylardan Osmanlı Devleti'nin sorumlu olacağı yazılıdır.

Osmanlı hâriciyesinin bu küstahça tavır karşısında kaleme aldığı cevap gayet nazik ve diplomatçadır:

Basra nakîb'ül-eşrafı Kuveyt kaymakamını tehdit için asla oraya gitmemiştir. Gitse bile, ilmî sıfatı hâiz bir Osmanlı memurunun adı geçen kaymakamı ziyareti, statükoyu asla ihlâl etmez. Bu türlü şeylerin devamı halinde hakeme müracaat edilmesi en uygun olanıdır.

11 Ekim 1901 tarihli bu cevap, İngilizleri susturmuştur. Ancak yine tahriklere devam etmişlerdir.

---

[1] Kuveyt Meselesi, sh. 5-6.

2-İngilizler Tahriklerine Devam Ediyorlar

İngilizler, tahriklerine ara vermek bilmezler. Bunun en bâriz misali şudur: Basra Nakîb'ül-Eşrâf'ı Kuveyt'e gider. Bununla birlikte Kuveyt'e giden Miralay Hacı Necip; Bey, Mübârek Es-Sabah'ı ziyaret eder. Tam bu sırada Şeyhin yanına gelen Pomon adlı İngilizler harp gemisinin süvarisi, Osmanlı sancağını indirir ve Kuveyt'e hâs siyah-beyaz çubuklu bayrağı onun yerine çeker. Daha sonra da, diplomatik ve insanî münasebetlere uymayacak şekilde şu tehditlerde bulunur:

"Osmanlı Devleti ile İngiltere Devleti arasında akdolunan andlaşma gereğince, Kuveyt bir bağımsız devlettir. O halde sizin burada ne işiniz var? Bundan sonra buraya gelmeyiniz. Şayet gelecek olursanız memeleketi yakarım."

Buna cevaben Osmanlı Devleti, İngilizler hükûmetine müracaat ederek, Kuveyt'in statükosunun İngiltere tarafından bozulduğunu; Bâb-ı Âlî'nin bu hususta meydana gelecek olaylardan sorumlu olamayacağını ve daha önce teklif ettikleri hakeme müracaat kazıyyesinin önem kazandığını ifade eder.

Cevap İngilizlere yakışır şekildedir ve İngiliz hukûmeti olayı inkâra kalkışmaktadır. Osmanlı Devleti tarafından Kuveyt bayrağının dikildiği bayrak direğinin kaldırılması istediği üzerine de, İngilizler yeni bir oyuna başvurur. Osmanlı Devleti'nin bu talebini kabul eder; ancak Osmanlı Sancağı Necid Beyinin Mübârek Es-Sabah'ı tehdit ettiği gerekçesiyle, Kuveyt'i korumak iddiasıyla birkaç tane makinalı tüfeği oraya yerleştirir. Mizansenler, günümüzdekine çok benzemektedir. Osmanlı Devleti, Kuveyt'in bir Osmanlı Sancağı olduğunu, herhangi bir tecavüz vukûunda, bunu önlemenin İngiliz hukûmetininin değil, Osmanlı Devleti'nin vazifesi ve hakkı olduğunu bildirir. İngiliz hâriciyesi ise, Basra Körfezi'nde statükonun muhafaza edilmesinin en büyük arzuları olduğunu ifade etmekle yetinir.

Bütün bu cevaplara ve verilen teminatlara rağmen 1902 senesi başlarında İngiliz harp gemileri, Necid sahillerindeki iskelelere uğrarlar ve tıpkı günümüzde icrâ edilene benzer şekilde Osmanlı Devleti'nin gözünü korkutmak için âlâyiş ve nümayişe kalkışırlar. Gayr-ı müslim devletlerin ve özellikle de Avrupalıların, tarih boyu İslam devletlerine verdikleri sözlerde asla durmadıklarını; hususan İngiliz ve Fransızların İslamın ve müslüman Türk milletinin lehine olacak hiçbir şeye evet demediklerini esefle müşahede ediyor ve devlet yetkililerimize bu hakikatı hatırlatıyoruz. Bu sebeple, bunlarla girişilecek her münasebette, milletlerarası hukukun kâidelerine ve dipolomatik kâidelere riâyet etmekle beraber, her zaman yalan söylemelerinin veya verdikleri sözde durmamalarının an meselesi olduğunu unutmamak icabeder. İşte fıtratına uygun olan İngiliz kuvvetleri, verilen sözlere ve imzalanan andlaşmalara rağmen, harp gemilerindeki askerler karaya çıkarak Osmanlı mahallî memurlarını sorgulamaya kalkışmışlardır.

Şu hadise ise, Avrupalı devletlerin imzaladıkları andlaşmaları nasıl hep kendi lehlerine tahrif ettiklerine çok güzel bir misal teşkil eder: Osmanlı hâriciyesinin Kuveyt'teki bayrak direklerinin kaldırılması arzusuna müsbet cevap vermiş gibi görünen İngiliz Hâriciye Bakanı Lord Lansdawn, çocukları dahi güldürecek basitlikte şu cevabı (20 Mart 1902) göndermiştir:

"Keşif görevi yapan bir İngiliz gemisinin Acîre denilen adaya yaklaştığı doğrudur. Ancak dikilen direkler, bambu kamışından olup, bayrak için değil, mesafe tayini için dikilmişlerdir. Karaya çıkan zâbitin de görevi budur. Ayrıca Kuveyt'e Osmanlı müfrezelerinin ilerlemekte olduğu duyulmuştur. Bu da andlaşmalara aykırıdır."

2- Diplomasi Yalanları ve Dönen Dolaplar

1904 senesinde, İngiltere hükûmeti tarafından Kuveyt'e bir konsolos tayin ettiği, konsolosluk inşaasına başlandığı; bu tavizler karşılığında maaş ve ikramiye adı altında Mübârek Es-Sabah'a 100.000 Rupi ile 500 kese pirinç verildiği ve aralarında birtakım gizli andlaşmaların yapıldığı, Basra'daki Osmanlı yetkililerince Bâb-ı Âlî'ye bildirilmiştir. Osmanlı hâriciyesinin İngiltere'den malûmat taleb etmesi üzerine, böyle bir hadise inkâr edilmiş ve bu hediyeleşmenin Kuveyt Şeyhi ile Hindistan hükûmeti arasında cereyan ettiği belirtilerek açıkça yalan söylenmiştir.

1910 senesi başlarında İngilizlerin Mübarek Es-Sabah ile gizli andlaşmalar yapmak üzere girişimlerde bulunduğu haber alınınca, gerekli teşebbüslerde bulunulmuştur. Osmanlı Sefirine verilen resmî cevapta, 11 Eylül 1901 tarihli takrir ile bize karşı bir taahhüd altına girmiş olan İngiltere'nin böyle bir teşebbüse girmesinin mümkün olmadığı; Kuveyt'le andlaşma imzalamak üzere Kuveyt'e herhangi bir seyahat yapılmadığı ve Kuveyt'te statükonun muhafazasında da musır oldukları ısrarla belirtilmiştir. İngilizler, resmî ağızla böyle derken 28 Kasım 1911 tarihli The Times gazetesindeki çarşaf haberler, kendi hâriciyelerini resmen yalanlamaktadır.

3 -The Times Gazetesi Kendi Hükûmetlerini Tekzib Ediyor

İngiliz hâriciyesi Osmanlı Devleti'ne yalan söylerken diğer taraftan The Times gazetesi kendi devletlerini yalanlamakta ve şu ifadeleri kullanmaktadır:

"- Kuveyt, hiçbir zaman Osmanlı Devleti'nin değildir.

- Kuveyt üzerinde İngilizlerin, Kuveyt Şeyhi ile 1899'da imzalanan gizli andlaşmayla himaye hakkı doğmuştur.

- Nihayet 1901 tarihinde Osmanlı Devleti'ne, imzalanan andlaşmaların varlığı ve bunlar esas alınarak yeni bir andlaşmanın imzalanması için bilgi verilmiştir."

Bu olayların İngiltere tarafından resmen kabulü üzerine Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında 1913 tarihinde yeni bir andlaşma imzalanır ve bu andlaşmadaki menfî hükümler, elli senedir İngiliz hükûmetinin ve Kuveyt şeyhlerinin sürdürdüğü ikiyüzlü politikanın acı meyveleridirler. Andlaşmanın önemli maddelerinden bazıları şunlardır:

1- Kuveyt, Osmanlı Devleti'ne bağlı idarî özerkliği hâiz bir kazadır.

2- Osmanlı Devleti, Kuveyt'in iç işlerine müdahale edemeyeceği gibi, her çeşit askerî hareketten de kaçınacaktır.

3- Osmanlı Hükûmeti, eski gizli andlaşmaları tanıyacak ve bunlarla İngiliz vatandaşlarına tanınan imtiyazları kabul edecektir.

4- Kuveyt'in özerk idaresine ait harita çizilmiştir.

5- Kuveyt idaresi kabul etmedikçe, demiryolu projeleri tatbik edilemeyecektir.

6- Kuveyt Şeyhi Osmanlı kanunlarına tâbidir[1].

Asırlarca, dahildeki idareye müdahale edilmeden, ancak hârici tecavüzlere karşı korunarak huzur içinde yaşayan Kuveyt, ismen Osmanlı Devleti'ne bağlı olsa da resmen İngilizlerin hâkimiyeti altındadır. Osmanlı hâkimiyeti boyunca müslümanların imtiyazlara sahip olduğu Kuveyt'te artık İngilizler ve Fransızlar imtiyaz sahibi insanlardır. Maalesef 1985 yılının Mayıs ve Haziran aylarında bu ülke bağımsız gibi gö-

---

[1] Mu'âhedenin tam metni için bkz. Kuveyt Meselesi, sh. 14-23.

rünürken yaptığım bir seyahat esnasındaki müşahedelerim, bu durumun değişmediği doğrultusundadır. Yani İngilizler başta olmak üzere bütün Avrupalı ve Amerikalılar, Kuveyt'te birinci sınıf insandır ve bunlara vize tatbik edilemez. Başta müslüman Türkler olmak üzere, müslüman ülkenin vatandaşları ise, ikinci hatta üçüncü sınıf insan durumundadırlar. elbette ki bu resmî durumdur. Zira Kuveyt'teki şuurlu müslümanların asla böyle olmadığı da bir vâkı'adır. Bizim burada belirtmek istediğimiz husus, bu andlaşma ile Kuveyt'in siyasî açıdan olmasa bile, ekonomik ve sosyal açıdan Avrupa'ya teslim edilişidir. Bu durumun 30 seneye yakın bir zaman süren bağımsızlık devresinde de değişmediğini, ayrıca belirteceğiz.

Burada 28 Kasım 1911 tarihli The Times gazetesinde yayınlanan uzun bir makaleden iki paragraf iktibas edecek ve bugünkü Körfez krizinin şehadetiyle müslümanların nasıl aldatıldığını gözler önüne sermeye çalışacağız.

Osmanlı Devleti ve Kuveyt münasebeti hakkında şunları yazıyor: "Osmanlı hükûmetinin Basra Körfezi'nde hâkimiyet iddia etmesi çok büyük bir hülya ve azim bir hatadan ibarettir. Almanya'nın tahrikleriyle Kuveyt, Osmanlı Devleti tarafından işgal edilmek istenmektedir."

Şimdi de Kuveyt Şeyhi Mübârek Es-Sabah hakkında yazdıklarından bir iki cümle nakledelim: "Şeyh Mübarek, bugün her zamandan ziyade kuvvetlidir. Kuveyt kasabası sür'atle terakki ve ma'mûriyet etmekte, tedricen ticareti artmakta ve şeyhi de gittikçe servet sahibi olmaktadır. Şeyh bugün 10-15 bin kişilik kuvveti harp meydanına sevke muktedirdir. Lord Curzon, Şeyh Mübarek'i ziyaret ile kendisine bir kılıç hediye ettiği zaman, adı geçen şeyh kendisini "İngiliz ordusuna mensup bir zâbit" addettiğini beyan eylemiştir. İngiltere geleceği hiç bir şekilde müphemlikten kurtulamayacak

olan Kuveyt üzerindeki hakkından asla feragat etmeyecektir[1]."

Şimdi sormak hakkımız değil mi? Acaba Kuveyt'in bütün ordusu nükleer silahlarla donatılsa, bir köy veya kasabadan öteye gitmeyen bu ülke, İngiliz veya benzeri bir devletin kuklası olmaktan başka neye yarayacaktır? Osmanlı Devleti'ne bağlı olmakla, hilâfet mânâsıyla bütün müslüman ordularını arkasında destek bulmayı, ikiyüzlü ve menfaatçi Batılıların himayesine feda etmek ne derece aklın ve mantığın neticesidir? Halbuki asırlarca Osmanlı Devleti'nin bir köyü veya kasabası olarak kaldığı ve dahilî idarede de serbest olduğu dönemlerde, acaba zararları olmuş mudur? Varsa nelerdir? Avrupa'nın bu ikiyüzlülüğü yerine Birleşik İslâm Devletleri haline gelip bir Osmanlı mânâsını tekrar yaşatmak, denemesi imkânsız bir ihtimal midir? İngilizlerin tesbiti maalesef doğru çıkmıştır ve Osmanlı Devleti harpten mağlup çıkınca Kuveyt'teki müphemlik artarak devam etmiştir. Otuz senelik bağımsızlık devresinde de gizli bir müphemlik zaten vardı. Bu gizli müphemlik zalim ve şer kuvvetlerin kuklası olan Saddam tarafından gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu müphemlikten istifade edecek olan da başta Amerika ve İngiltere olmak üzere, Batılılar yani gayr-ı müslimler olacaktır.

Kuveyt, Dünya Harbi'nden sonra tamamen İngiliz hâkimiyetine geçmiştir. Görünürde sadece dahilî işlerinde müstakil bir Kuveyt Şeyhi vardır. Ancak asıl hâkim İngilizlerdir. 1961 yılından itibaren tam bağımsızlığına kavuşmuş gibi görünen Kuveyt, İran ve Irak tarafından toprak bütünlüğüne yönelik tecavüz baskısı, İngiltere ve Amerika tarafından ise manevî hâkimiyet baskısı altında yaşamıştır. 1949'da dünyanın en zengin petrol ülkeleri ve daha doğrusu İngiltere ve Amerika'nın en zengin petrol kuyuları arasına girmeye başlamış ve

---

[1] Kuveyt Meselesi, 33-34.

zamanla OPEC üyeleri arasında önemli bir yer tutmuştur. Biz bu devre üzerinde fazlaca durmayacağız. Zira bu kısım üzerinde fazlaca yazılıp çizilmiştir. Bizim bu tarihî dönemeci izâh ettikten sonra asıl üzerinde duracağımız nokta, Kuveyt veya daha umumî bir tabirle Körfez krizinden almamız gereken derslerdir. Zira bu tarihî bilgileri vermekten kasdımız, bir müslüman ülkeyi hesaba çekmek veya mağdur bir milleti tahkir etmek yahut da Saddam gibi bir zâlim ve hâini haklı göstermek değildir. Tarihde yaşananlar, neticeleri itibariyle, şu anda yaşanan hâdiselere benzediği için, aynı elîm halleri yaşamamak için ne gibi tedbirler almamızı beraberce mütalaa edebilmek ve müslümanın müslümandan başka hakiki dostu olamayacağını idrak etmektir.

§. 6- KIBRIS İSLÂM ÜLKESİ HALİNE NASIL GELDİ?

I - KONUNUN TAKDİMİ

Kıbrıs'ın bir müslüman Türk beldesi haline geleceğini Resûlullah 977 yıl önce haber vermişti. Başta Buhari olmak üzere sahih hadis kaynaklarının verdiği bilgiye göre, Kıbrıs ile alâkalı Hz. Peygamber'in müjdesini sahabeden Enes bin Mâlik şöyle naklediyordu:

"Hz. Peygamber, benim halam ve kendisinin de süt teyzesi olan Ümm-i Haram'ın ziyaretine geliyordu. Bir gün yine ziyarete gelmişti. Yemek yedikten sonra uyudu ve uykudan kalkınca gülümsemeye başladı. Halam, "Seni ne güldürüyor?" diye sorunca, şu mu'cizâne haberi verdi: "Rüyamda bana ümmetimden bir kısım mücâhidlerin şu gök deniz ortasında, padişahların tahtlarına kuruldukları gibi, gemilere kemâl-i ihtişamla binerek Allah yolunda deniz harbine gittikleri gösterildi de ona gülüyorum."

Bu cevap karşısında şaşıran Halam Ümm-i Haram niyaz etti ki: "Dua ediniz ben de onlarla beraber olayım."

Tekrar uykuya dalan ve yine tebessümle uyanan Hz. Peygamber'e Hala Sultan tekrar sordu: "Neden gülüyorsun?" Bu sefer cevap İstanbul'un fethini müjdeliyordu:

"Bu defa da ümmetimin gazilerinin kara yoluyla Allah yolunda gazaya gittikleri gösterildi." Bu sefer de Ümm-i Haram, "dua ediniz, Allah beni bu gazilerler beraber eylesin" deyince, cevap çok açık ve mânidardı:

"Hayır, sen önceki deniz gazilerindensin." Ve gerçekten Ümm-i Haram, Hz. Muâviye'nin Şam valiliği zamanında, kocası Übâde bin Sâmit ile birlikte Kıbrıs'a çıkan deniz gazileri-

nin arasında yer alıyordu. Ancak Kıbrıs adasına denizden çıkıldığı sırada Ümm-i Haram, bindirildiği katırdan düşerek gazâ yolunda şehîd olmuştu ve artık Kıbrıs adasının manevî fatihi ve sahibi Kıbrıslıların ifadesiyle Hala Sultan kalıyordu[1].

II -KIBRIS'IN OSMANLILAR TARAFINDAN FETHEDİLMESİ VE KIBRIS HALKININ HAK-HÜRRİYETLERİNE GÖSTERİLEN SAYGI

Osmanlı Devleti, hem Akdeniz'in içinde ve özellikle de Mısır, Suriye ve Anadolu'nun arasında bir çıbanbaşı gibi durması açısından stratejik sebeplerle; hem Ebussuûd Efendi'nin Kıbrıs'ın belli zamanlarda dar'ül-İslâm statüsüne gelmesi ve bu sebeplerle ve hem de Kıbrıs'da idareyi elinde tutan idârecilerin hem halka ve hem de gemicilere zulm etmeleri gibi sosyal sebeplerle, Sokullu Mehmed Paşa'nın görüşü hilafına, Lala Mustafa Paşa ve Ebussuûd Efendi'nin görüşlerini esas alarak fetih kararını vermiştir. II. Selim'in emriyle 977/1570 yılının Mayıs ayında ve Kaptan-ı Derya Müezzinzâde Ali Paşa komutasında başlayan fetih hareketi, 978/1571 yılının Ağustos ayında Magosa'nın da ilhak edilmesiyle tamamlanmıştır[2].

Osmanlı Devleti, bundan tam 421 sene evvel fethettikleri Kıbrıs'da yaptıkları ilk icraat, adanın tapu-tahrir işlemini yaptırdıktan sonra, ada ahalisi arasında hak ve hukukun hâkim kılınması gayretleridir. Fetihden önce Venediklilerin bu ada halkına yaptığı zulümler ve Avrupalıların tasallutu altına girmeleri ve hususan Rumların istalasına uğradıktan sonra meydana gelen zulümleri hayale getirip tefekkür etmek şar-

---

[1] Tecrîd-i Sarîh Tercümesi, c. 12, sh. 279-281; Bedîüzzaman, Saîd Nursî, Mektubât, 96.

[2] Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, c. III, I. Kısım, sh. 9-15.

tıyla, Osmanlı Devleti'nin bu ada halkı arasında nasıl hak ve hukuku hâkim kıldığını, şu iki belgeden anlamak mümkündür:

III - I. BELGE; KIBRIS HALKININ HUKUKUNA Rİ'ÂYET VE ADALETLE HÜKMETMEYİ EMREDEN BİR FERMAN

II. Selim, Kıbrıs'ın fethini tamamladıktan sonra hemen, Venedikliler devrindeki şiddetli baskı idaresinin izlerini silmiş; araziye bağlı esaret demek olan feodalite sistemini kaldırmış ve yerli gayr-i müslimlere meşru dairede tam bir din hürriyeti tanımıştır. Ada, Kıbrıs Eyaleti haline getirilip Tarsus, Alâiye ve İçel buraya bağlandıktan sonra, ilk Osmanlı valisi zamanında yapılan bir nüfus sayımına göre, 120.000 erkek nüfusu bulunan Kıbrıs halkı arasında hak ve adaletin tesisi için gönderilen 23 Zilhicce 979/1572 tarihli şu ferman, Osmanlı Devleti ve Kıbrıs münasebetleri açısından tarih içinde parlayan altın bir sayfadır. Belgenin asıl metnini ve sonra da sadeleştirilmiş şeklini beraber okuyalım:

1 - Fermanın Asıl Metni:

"Kıbrıs çavuşlarından Ali'ye verildi. Fî 23 Zilhicce sene 979

Kıbrıs beglerbegine ve Kadısına ve defterdârına hüküm ki:

Cezire-i Kıbrıs kuvvet-i kâhire-i hüsrevânem ile begile feth olunmuş memleket olup re'âyâsına dahi nev'an za'f târi olup cezire-i mezbûre re'âyâsına zulüm ve te'addî olunmayup adâlet olunup, eger icrây-ı şer'-i şerîfde ve eger tahsil-i emval-i beytülmalde ve eger sâir tekâlif-i örfiyye ve avârız-ı divaniyeden himâyet ve sıyânet olunub; takviyet verilmekle

memleket ve vilayet eski hali üzere ma'mûr ve âbâdân olmak mühimmâtdan olmağın buyurdum ki;

Bu bâbda her biriniz bizzat mukayyed olub tâife-i re'âyâ beğe vedâyi'-i hâlık-ı berâyâdır. Mehmâ emken himâyet ve sıyânet eyleyüb kimesneye zulm ve te'addî etdürmeyüb, eğer icrây-ı ahkâm-ı şer'-i şerîfde ve eğer mîrî hidemâtda ve eğer beytülmal cem' ve tahsilinde tedrîc vẹ adâlet ile tutub eyleyesiz. Eyyâm-ı hümâyûn-ı adâlet-makrûnumda her biri ferâğ-ı bal ve huzûr-ı hâl ile kâr u kisblerinde olmağla cezire-i mezbûre eski hali üzere ma'mûr ve âbâdan ve re'âyâ ve berâyâsı emn ü emân ve refâhiyyet ve itmi'nân üzere olması, nihâyet-i âmâl-i behçet-me'âbımdır.

Bu hususda gereği gibi her birinüz mukayyed olub her vechi ile şeneldüb ma'mûr ve âbâdân olması bâbında mesâ'i-i cemilenüz vücuda getürüb bâb-ı ikdâmda dakika fevt eylemeyesiz. Şöyle ki, re'âyâya zulm ve te'addî olunub fevkal-hadd tekâlif ile müte'ezzi olmağla mâbeynlerine tefrika ve ihtilâl verüldüği istimâ' oluna, beyân olunan gadrinüz kabul olmak ihtimâli yokdur. Âna göre gaflet eylemeyesiz"[1].

2 - Fermanın Sadeleştirilmiş Şekli

"Kıbrıs beylerbeyi, kadısı ve defterdârına hüküm;

Kıbrıs adası beyim vasıtasıyla fethedilmiş bir memlekettir. Yeni fethedildiğinden ahali, kısmen zayıf düşmüştür. Ada ahalisine zulüm ve haklarına tecavüz olunmayıp adaletle hareket edilmek; ister şer'î hükümlerin yani İslâm hukukunun tatbikinde ve ister hazine gelirlerinin tahsilinde azami titizlik göstermek ve gerekse örfî ve divanî vergilerden ada ahalisini muaf tutarak ahaliyi koruma yolunu takip etmekle, adanın

---

[1] B.O.A, Mühimme Defteri, No: 12, sh. 641.

güçlenmesine çalışmak ve adayı eski hâli üzere ma'mûr kılmak en önemli hizmetlerdendir.

Bu sebeple buyurdum ki, her biriniz azami dikkat gösterip zulüm etdirmeyesiz ve haklara tecavüze müsaade etmeyesiz.

Gerek İslâm hukukunun hükümlerini icrada, gerek hazineye ait vergi gelirlerinin tahsilinde ve gerekse devlet hizmetlerinin görülmesinde, adalet ve tedrîcilikle hareket edip ahaliye tefrika ve ihtilal verebilecek hallerden kaçınasız.

Adaletle dolu olması gereken benim saltanat günlerimde ahalinin her ferdi, gönlü hoş ve huzurlu olarak iş ve kârına devam eyleye, eski halleri aynen koruna, ma'mûr kalalar.

Mezkûr adanın şen ve ma'mûr, ahalisinin ise emniyet, refah ve itminan içinde olması, en güzel emelimdir.

Bu hususa gereği gibi dikkat edesiz. Her açıdan adanın şen ve ma'mûr olması için güzel gayretler gösteresiz. Üzerinize düşeni yapmakda dakika fevt etmeyesiz. Şöyle ki, ahaliye zulüm ve haklarına tecavüz olunarak güçlerinin üstünde vergiler yüklenerek rahatsız edildikleri ve aralarına tefrika ve ihtilal verecek davranışlara girildiği tarafımdan duyula, gadr ve zulmünüzün kabul edilmesi ihtimali asla mevcut değildir. Âna göre gaflet eylemeyesiz."

IV - II. BELGE; KIBRIS KANUNNÂMESİ VE VENEDİKLİLERİN ZULMÜNE KARŞILIK OSMANLI DEVLETİNİN VERGİ ADALETİ

Osmanlı Devleti, bu fermanı göndermekle de kalmamış ve Kıbrıs'da adaletin tam tesisi ve Venediklilerin vergi adaletsizliklerinin ortadan kaldırılması için gereken bütün hukuki düzenlemeleri de yapmıştır. İslam hukukunun tatbiki yanında, özellikle haracî arazi vergilerinin düzenlenmesi ile alâkalı olarak 980/1572 tarihli Kıbrıs Adası Kanunnâmesi hazırlan-

mıştır. Biz bu kanunnâmeyi uzun uzadıya zikredecek değiliz. Ancak Kıbrıs'daki vergi adaletini sağlayan giriş mahiyetindeki kısmını özetleyeceğiz. Diğerlerininin ise, orijinalini vermekle yetineceğiz:

Kıbrıs Kanunnâmesi'nin Mukaddemesi:

"Venedikli kâfirler zamanında Kıbrıs ahalisinin mahsulatından, bazılarından altıda bir; bazılarından beşte bir; bazılarından dörtte bir ve bazılarından da üçte bir alınıyordu.

Ada halkı arasında Farikoz denen bir gurup haftada iki gün beglerine ve toprak sahiplerine çalışmakla mükellefdi.

Ahali ve bülüğa eren gençler, 60, 80, 90 akçe arasında değişen maktu vergilerini verdikden sonra kendileri, oğulları ve kızları için ayrı ayrı tuz hakkı adı altında ayrıca beşer akçe verirlerdi.

Ziraat edilen arazilerden kesin olarak üçte bir ürün alınırdı.

Ahalinin kısrağı katır doğursa 60 akçe; tay doğursa 25 akçe; inekleri doğursa beş akçe; her koyun ve kuzudan bir akçe alınırmış.

Limasol ve Odime kazalarında mahsulatdan üçte bir aldıktan sonra her dönüme 1.5 akçe dönüm resmi verirlermiş.

Bütün bu vergiler kaldırılmış ve yerine daha hafif olan şu şer'î vergiler konmuştur:

Parikoz denen grup haftada bir gün devlet hizmetlerini ifâ edecek: Ürünlerinden üçte bir yerine beşte bir haraç verecekler; harac-ı muvazzaf denilen şer'î vergileri 30'ar akçe olacak; cizye olarak da mükellef olanlardan durumuna göre 100, 80 veya 60 akçe alınacak; koyun zekâtı da iki koyuna bir akçe olacaktır.

Kıbrıs adası böylece tahrir edilmiş; vergileri kanunla tayin olunmuştur. Kanuna aykırı olarak ahaliden kimseden bir habbe nesne taleb olunmayacaktır.

980/1572 - İSTANBUL."[1].

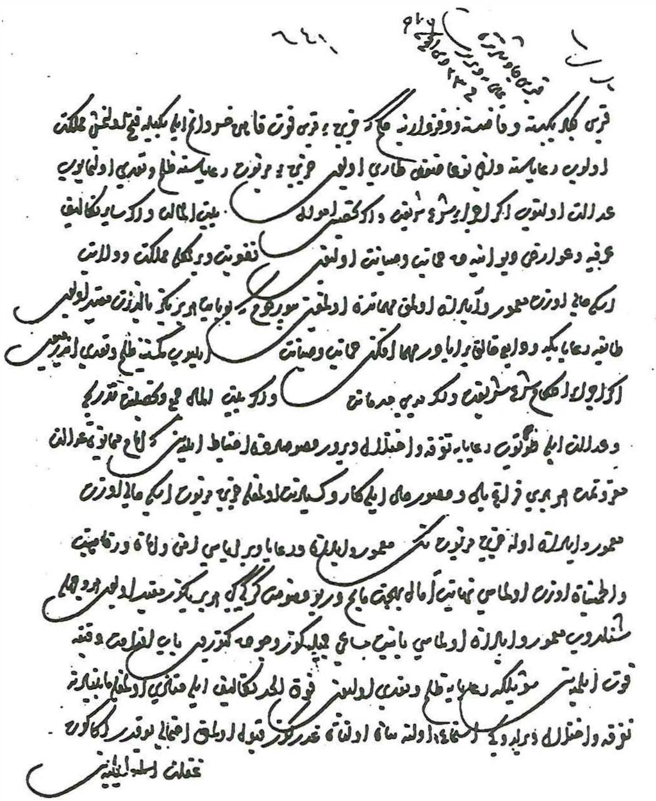
İşte üç asır bu adayı Osmanlı Devleti'ne bağlayan sır, hak ve adaletin kaynağı olan İslâm hukuku ve buna dayanılarak hazırlanan âdil kanunlardı. 1878'de Osmanlı Devleti'nin adadaki hakimiyeti sarsılalıdan beri adada huzurun temin edildiğini söylemek mümkün değildir.

Bugünkü hâle nasıl gelindiği de herkesin malumudur. Üçyüz sene adayı adalet ve hakkaniyetle idare eden müslüman ecdadımızın, burada tesis ettikleri vakıflar ve benzeri ebediyete adanmış müesseselerle ada toprağına attıkları müslüman Türk damgasının, şimdi idareyi elinde bulunduran Türk ve Kuzey Kıbrıs yetkililerince silinmemesini ve bu konuda daima adaleti baltalamış ve hakkı çiğnemiş olmakla şöhret kazanan Avrupalıların oyunlarına gelmemelerini, şanlı ecdadın torunları olarak istemek, herhalde en tabiî hakkımız olsa gerektir. Aksi takdirde, Kıbrıs'ın İslâm beldesi olacağını müjdeleyen Resûlullah'ın ruhu rahatsız olacak ve Osmanlı şehidleri de sizlere "Sizi gidi mirasyedi ve sorumsuz çocuklar..." diye sitem edecektir.

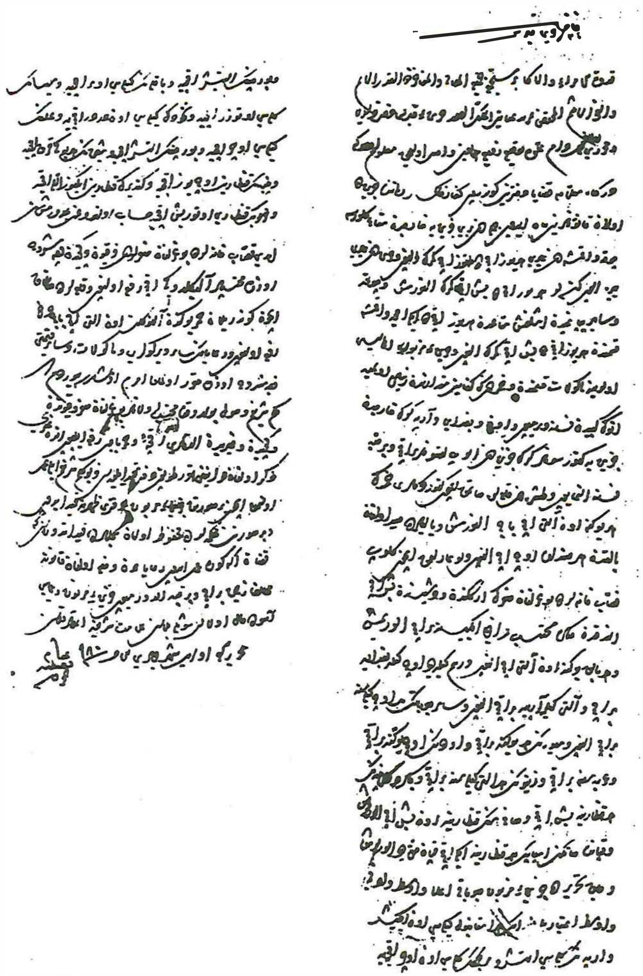
---

[1] Ankara Tapu Kadastro Genel Müd. Kuyûd-ı Kadime Arşivi, Defter No: 64, sh. 1-5.

979/1572 Tarihli Ferman

Kıbrıs Kanunnâmesi

§. 7- OSMANLI PADİŞAHLARININ ÂİLE HAYATLARIYLA ALÂKALI ÇARPITILAN BAZI HAKİKATLAR

I - KONUNUN TAKDİMİ

Tanzimattan beri içeride ve dışarıdaki İslâm düşmanları, İslâm düşmanlığını doğrudan ilân etmekten korktuklarından ve müslüman milletimizden çekindiklerinden dolayı, bu düşmanlıklarını Osmanlı düşmanlığı ile ortaya koyma çabasına girmişlerdir. Bu çabaların başında ise, milletin doğru tarihi bilmesini önlemek ve bu arada mümkün olduğunca çarpıtılan tarihi, onlara telkin etmeye çalışmak gelmiştir. Osmanlı düşmanlığının yapılmasına vesile kılınan konuların başında, Osmanlı Padişahlarının aile hayatı ve Osmanlı Tarihine has tâbiriyle Harem Hayatıdır. Harem Hayatını, bir sefâhet ve gayr-ı meşru eğlence hayatı gibi takdim etmeye çalışanların çoğunluğunun, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasında önemli rolü bulunan Yahudi, Ermeni yahut Dönme denilen eski tüfeklerin olması çok dikkat çekicidir. Bunların yazdığı eserler, çok güzel baskıları yapılarak ve de çeşitli dillere çevrilerek, kitapçıların vitrinlerini, hem dış dünyada ve hem de kendi ülkemizde süslemeye, maalesef devam etmektedir. Bu arada bunların tesiri altında kalan iyi niyetli bir kısım ilim adamlarımızın ve bu yayınları okuyan halkımızın, yangına körükle gitmesi de, işin cabası olmaktadır.

Önemle ifade edelim ki, Osmanlı padişahları müslümandırlar ve en az biz müslümanlar kadar Allah'ın emir ve yasaklarına karşı titiz ve hürmetkârdırlar. Ancak içlerinde çok sayıda veliyyullah bulunduğu ifade edilen bu insanlar, elbette

günâhsız değillerdir. Bazı günâhları işlemeleri de mümkün ve hattâ ne acıdır ki, vâki'dir. Bununla birlikte XIX. yüzyılın başlarına kadar hemen hemen bütün hukuk sistemlerinin ve bu arada bazı şartlar altında İslâm hukukunun câriye müessesesi mevcut olduğu halde, hiçbir Osmanlı padişahının zinâ gibi ve açıkça kadın oynatıp içki içme gibi fuhşiyâtları yaptıklarını hiçbir akıllı iddia edemez. Câriyelik müessesesini suiistimal eden padişahlar çıkmış olabilir, fakat açıkça şer'i hükümleri çiğneyerek gayr-ı meşru eğlence partileri düzenleyen padişah bulunduğu iddia dahi edilemez.

Biz bu meseleyi, "*İslâm Hukukunda Kölelik-Câriyelik Müessesesi Ve Osmanlı'da Harem*" adlı araştırma eserimizde belgelere dayanarak incelediğimizden, burada kısa kesiyoruz.

Ancak Osmanlı padişahlarının aile hayatı ile alâkalı bir kaynağın verdiği bilgilerin nasıl çarpıtıldığını ve meselenin aslının nasıl olduğunu belgeleriyle bu makalemizde takdim etmek istiyoruz.

II- İDRİS-İ BİTLİSÎ'NİN ÇARPITILAN İFADELERİ

Osmanlı padişahlarından Yavuz'un yakın müşavirliğini yapan büyük İslâm âlimi ve Osmanlı tarihçisi İdris-i Bitlisî, İslâm hukukçularının Siyaset-i Şer'iye denen eserlerinden de yararlanarak, Halife ve Sultanların siyasî, ahlâkî ve ailevî durumlarını inceleyen *Kanun-ı Şehinşâhî* adlı eserini telif eylemiş ve bir görüşe göre heybetli padişah Yavuz Sultan Selim'e ve bir diğer görüşe göre ise, onun erken vefât etmesi sebebiyle Kanunî Sultan Süleyman'a eserini takdim eylemiştir. Bizi ilgilendiren husus, bu eserde Osmanlı padişahlarının ailevî hayatlarını ilgilendiren bölüm ile ilgili yapılan yanlış tercüme ve tahrifâtlardır.

İran asıllı *Hasan Tavakkolî*, konuyla ilgili kısmın başlığını, "Dördüncü Kâide; Meclis-i üns tertibinde (alışma-tanışma toplantıları düzenlemede), işret (içki içme), tenezzüh ve kaynaşma bezminin tensikindedir." diye tercüme eder[1]. Bir diğer araştırmacı ise, bu kısmı, "-Burada Sultan'a zevk ve safâda, aşırı olmamak şartıyla izin verilir (kadın, içki, şarkı ve çalgı dinleme gibi)." diye özetler[2].

Bu nakilleri gören birisi, Osmanlı padişahlarının içkili ve kadınlı eğlence partileri düzenlediklerini ve bunun kanun haline geldiğini zanneder. Halbuki meselenin aslı şöyledir: "Sohbet ve işret meclisinin tertibi ve tenezzühü ilâ muâşeret toplantılarının tanzimi hakkındadır."

Bilindiği gibi, işret, eğlence ve keyifli hayat demektir. Eğlence ve keyifli hayat, meşru dâirede olabileceği gibi, gayr-i meşru dâiredede olabilir. Bunu içki meclisi diye tercüme etmek büyük hatadır. Zira devâmında âyet ve hadislerle, helâl dâiresinin keyfe kâfi olduğu ve padişahların da meşru dâirede eğlenmesi gerektiği üzerinde uzun uzadıya durulmaktadır. Meşru dâirede sohbet ve eğlence meclisleri tertip etmek nerede? "Aşırı kaçmamak şartıyla kadın, içki ve çalgı toplantıları düzenlemek" nerede?[3] İkisi arasındaki farkı daha yakından anlamak için, İdris-i Bitlisî'nin konuyla alâkalı izahlarını buraya nakletmekte yarar vardır. Böylece Osmanlı padişahlarının aile hayatlarıyla ilgili temel esasları, ehliyetli bir âlimin dilinden dinlemiş oluruz:

---

[1] Tavakkolî, Hasan. İdris-i Bitlisî'nin Kanun-ı Şehinşâhî'sinin Tenkidli Neşri ve Türkçeye Tercümesi, İstanbul Ü. EF-DT. NoX37. sh: 105.

[2] Uğur, Ahmet, Osmanlı Siyâsetnâmeleri, İstanbul, tarihsiz. sh: 101.

[3] Akgündüz, Ahmet, Osmanlı Kanunnâmeleri, III, sh. 12-13; Bkz. Akgündüz, Osmanlı'da Harem, Dördüncü Baskı.

III- İDRİS-İ BİTLİSÎ'NİN OSMANLI PADİŞAHLARININ AİLE HAYATLARIYLA ALÂKALI TESBİT VE TAVSİYELERİ

Kanun-i Şehinşâhî adıyla Yavuz'a takdim ettiği Risale'sinin 50. maddesinde Osmanlı padişahlarının hususi hayatlarıyla alâkalı düsturları şöyle özetlemektedir:

"50. *Dördüncü Esas*: Ünsiyet ve muâşeret meclisi tertibi ve tenezzüh için gerekli şeylerin tanzimi hakkındadır. Ehl-i akıl indinde mukarrerdir ki, âdil sultanların, gizli ve açık sohbet ve muâşeret meclisleri tanzim etmeleri zaruridir. Hususî ve aile içi gizli sohbetlerin yapılması, sultanın gizli sırlarını açması ve gönlünü ferahlandırması yani içini dökmesi açısından icabetmektedir. Beden ve nefsin muvâfık ve meşrû bir şekilde tedbiri, menzil ve meskenin nizâm içinde idaresi, sultana ait kanun ve esaslardandır[1].

En uygun tarzda neslin ve nefsin devam ve bekası için gerekeni yapmak her ferde vâcibdir. Hususan, cemiyetin nizâm ve intizâmına vesile olan şahıs yani Sultan için daha da lüzumludur. Yüce Allah insan denilen sarayın te'sisi ve nev'-i insanın bekâsı hususunda "*Uykunuzu sizin için bir istirahat vesilesi kıldık. Geceyi rahatınız için bir örtü, gündüzü de maişetiniz için müsait bir zemin kıldık*"[2] buyurmaktadır. Hz. Peygamber de bu mânâya işaretle "Şüphesiz nefsinin senin üzerinde bir hakkı vardır" buyurmaktadır. Gerçekten beden, yeme ve içme ile takviye edilmezse, nikâh dairesindeki aile hayâtı

---

[1] Acıdır ki, Hasan Tavakkolî ve onu takip eden bir kısım ilim adamları, "Meclis-i İşret"i, içki meclisi olarak tercüme etmişler ve bu bahisdeki izahları alabildiğine tahrif etmişlerdir. (Tavakkolî, 105).

[2] Kur'an, Nebe Sûresi.

ve muâşeret ile (menâkih ve muâşerât-ı mergûbât) nefis gemlenmezse, bütün işler felce uğrar. Mizac za'fa uğrar, ve Hz. Âdem'in belirttiği gibi, "Nefis zorlanırsa, körleşir." Bu sebepledir ki, Resûlullah, "*Ben sizin dünyanızdan üç şeyi severim: Güzel koku, kadınlar ve gözümün nuru olan namaz*," diye ikazda bulunmuştur. Bazan ehl-i İslâmı nefislerini muhâfaza için, devamlı oruçtan men etmiş ve "Yıl boyunca oruç tutanın orucu oruç değildir" buyurmuş; bazan da nefsanî riyâziyâtda i'tidâle davet ederek ve "İslâm'da ruhbanlık yoktur." buyurarak hakka irşâd etmiştir. Zira Din-i Muhammedî, adâlet ve i'tidâl dinidir. Bu millete ifrât ve tefrît yasaktır. Padişahlar için, bedenin rahatını temin etmek üzere haram ve şer'î yasaklardan kaçınmaları; ancak nefsin gemlenmesi için hikmet-i İlâhiyesinin iktizâsına uymaları emredilmiştir. Fazla rahat ve cisminin aşırı kendi haline bırakılması, hususan sultanlar için, divan ve sohbet meclislerinde aslâ tavsiye edilmez. Herşey i'tidâlinde olmalıdır. Diğer nimetler de buna kıyaslanır. Tekellüfsüz hayat ve bazı rüsûm ve âdetlerin terki, siret-i nebevîdir. Hz. Peygamber'in hususî meclislerine avâmın dahl etmemesi için âyet nâzil olmuştur ki, meâlen, "Peygamberin evlerine size izin verilmedikçe girmeyiniz"[1] buyurulmaktadır. Bugün ise, cumhûrun mühim meseleleri belli resm ve âdetlere göre karara bağlanmakta ve hatta zâlim Kayser ve Kisralar gibi meliklerin divan kanunlarına riâyet edilmektedir. Böyle bir dönemde, elbette ki sultanların hususî bir encümeni ve özel bir divanı olmalıdır. Sultan, hususî mes'eleleri ve sırları orada görüşmelidir.

Bilmiş olasın ki, sultanlar, hususî meclislerinde şer'î haramlardan şiddetle kaçınmalılar ve nefislerini menâhîyi irtikâbdan temiz tutmalılar. Eğer nefs-i emmâre, ihtiyârın yularını aklın elinden alır da kuvve-i şeheviye ve gadabiye ifrâta giderse, en azından nehy-i şer'îye muhâlefeti mutlaka setr

---

[1] Kur'ân, Azhâb, 53.

etmeliler. İlâhî emir ve nehiylere muhâlefeti setretmek, manevî havfı müş'irdir. Açıkça günahları irtikâb ise, inad ve ısrarı muhbirdir ki, padişahların bu hali, re'âya ve sipahilerin de, küstahça İlâhî hükümlere karşı hürmetsizlik etmelerine sebep olur.

Diğer mühim bir husus da, mehmâ emken sultanların sarhoşluk verici içkiler (müskirât) ve gayr-ı meşru eğlencelerden sakınmaları lüzumudur. Zira onların akılları, nizâm-ı âlemin vesilesidir. İyi ve kötüyü birbirinden ayırmak isteyen her fert aklının tekmilini ister. Aklın ve ilminin eserleri, bütün memleketi ihâta etmesi gereken sultanlar, haydi haydi bununla mükellefdirler. Haram olan müskirâta cür'et edildiği takdirde, en az zararlı olanı üzüm şarabıdır. Diğer haram içkiler, uyuşturucular daha zararlıdır. Ehl-i hikmet indinde hepsinin de akıl ve idrâke verdiği zarar bilinmektedir.

Sultanların gayr-ı meşru tarzda ifratla şaraba devam etmeleri, mülk ve devletlerinin harabına yol açar; din ve milleti ihtilâle ma'ruz bırakır. Bu mânâ ehl-i şer' ve hikmet indinde, bürhanlarla ve bu fakir katında tecrübelerle isbât olunmuştur. Gayr-ı meşru içkilere ısrarla devam eden Acem Melikleri, din ve devlet binalarını yıkmışlardır.

Gayr-ı meşru eğlencelere (melâhî) dalanlar, vakitlerini boşa verirler ve kumarın da sonu yoktur. Bunların lezzetleri zevâle mahkûmdur ve ömrün zâyi edilmesi demektir. Nitekim Allah (c.c) buyuruyor: "Şüphesiz içki, kumar, tapılmaya has dikili taşlar ve fal okları, şeytanın emelinden birer pisliktirler. Ondan kaçınınız ki, felâha kavuşasınız."[1]

Saz ve benzeri âletleri dinleyerek ve güzel sesleri istima' ederek, gönüllerin açılması ve dertlerin giderilmesine gelince, bu anlayış Yunan felsefesinin kanunlarına uygundur. Bazı seslere ehl-i şerîat da ruhsat ve müsâade vermiştir. Meselâ

---

[1] Kur'ân, Mâide, 90.

güzel sesle Kur'ân okumak bunun başında gelir ki, Kur'ân'da "Kur'ân'ı tertîl ile oku"[1] buyrulmuştur. Hz. Peygamber'in şu hadîsi de bunu teyid etmektedir: "Kim Kur'ân'ı güzel sesle (teğannî ile) okumazsa, bizden değildir." Gazel okumak ve şiir inşâd etmek de, meşru'dur. Hz. Peygamber de şiir inşâdına ve gazel teğannîsine müsâade etmiştir. Def ve ney gibi bir kısım çalgı âletlerine de, ekseri Şafii imamları ruhsat vermiştir. Ud ve kanuna, bazı Şafii hukukçular, mübahdır demiştir. Kütüb-i fetvâda bu husus kayıtlıdır. Bazı ehlullah ve evliya da, sema' ve benzeri hallere câiz nazarıyla bakmışlardır. Bu fakir, ud ve ney gibi bazı âletlerin câiz olduğu hususunu, delilleriyle açıklayan bir Risâle yazdı.

Sultanların nikâh yoluyla hanımlarıyla muâşeretine ve nefsin arzularını "Size helâl olan kadınlardan halinize göre iki üç ve dörde kadar nikâh edebilirsiniz"[2] iznine uygun olarak gemlemelerine gelince, bu makbûl, meşru ve tabiata uygundur. Bununla yetinmeyip güzel ve genç kızları arzu ederlerse, bunun da meşru yolu câriyelerdir. Bu meşru yolda, çok sayıda hanım ve câriyeye sahip olan Hz. Süleyman, dokuz hanım ve çok sayıda cariyenin sahibi Hz. Davud nümune-i misâldir. Sultan ve halifelerin hanımları ve kızlarıyla muâşeret ve sohbet meclisinde beraber olması, nikâhlı eşleri ve câriyeleri ile hususî dairede halvette kalması, elbette ki nefsin arzularını gemlemek ve şeytanî hevesleri durdurmak için gereklidir. Onlarla her zaman beraber olması, din ve devletin mühim meselelerini bunlara açıp onlarla meşveret etmesi ise, muteber değildir. Hz. Peygamber bunun için "İdarî işlerini kadına bırakanlara yazıklar olsun" buyurmuştur. Nikâhlı hanımları ve câriyeleriyle de olsa vaktini fazlaca onlarla geçirmesi, vaktin zayi edilmesi demektir. Nefsin yeme, içme ve karın doyurma ile lezzetlerini tatmin yoluna gitmesine gelince, elbette ki itidâl

---

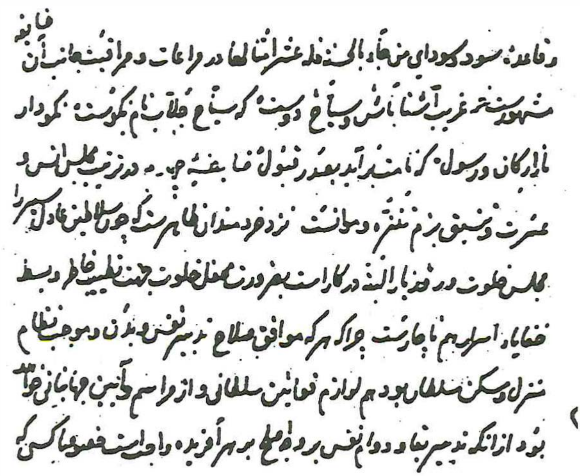
[1] Kur'ân, Müzzemmil, 4

[2] Kur'ân, Nisâ, 3

dairesinde bütün meşru yiyecek ve içecekler câizdir. Her türlü nimeti tatma kapısı açıktır; ancak mübah da olsa isrâf haramdır. Zaruret mikdarlarından fazla yeme ve içme, erbâb-ı aklın melâmını mûcibdir. Hikmet-i İlâhi, taamın azaltılmasını maâliyata yücelme açısından iktizâ etmektedir ve bu manâyı anlatmak için "Açlık Allah'ın taâmıdır" buyurulmuştur. Gıda ve taâmdan gaye, bedenin hayatiyyetinin devamıdır. İfrât derecede yeme ve içme ise, bedene zarardır; türlü maraz ve illetlere yol açacaktır. Yani hem dinî ve hem dünyevî zararı netice vermektedir.

Velhâsıl sultanların gönlü halvethâne-i İlâhîdir ve nihâyetsiz feyizlerin mehbetidir. Bu sebeple halvet vakitlerini daha çok tâat, ibâdet, Kur'ân okuma, zikir, dua ve ihlâsla amel gibi ulvî şeylere ayırmalıdırlar. Hususî sohbetlerinde hemdemleri ve nedimleri, ehlullah ve ulemâ olmalıdır. Tâ ki nefsi tezkiye edilsin, hakikî ilm ve marifetlerden istifade ve şeriatın âdâbını öğrenme ile, din ve devletin maslahatlarını tedbir ve tanzim etsin".

Kanun-ı Şehinşâhî'nin İlgili Sayfası

§. 8- OSMANLI DEVLETİNDE VE ÇAĞDAŞI OLAN DİĞER DEVLETLERDE İNSANA VE HUKUKA SAYGI

I- KONUNUN TAKDİMİ

İnsana saygı, insanın hak ve hürriyetlerine saygıyla ve hiç bir fark gözetmeksizin hukukun kâidelerini bütün insanlara eşit olarak tatbik etmekle mümkündür. Bu sebeple bu konuyu, Osmanlı Devleti ve muâsırı olan diğer devletlerde insanın hak ve hürriyetlerine karşı nasıl davranıldığı ve hukuka gösterilen saygı açısından incelemeye gayret edeceğiz. Aslında insana ve onun hak ve hürriyetlerine saygı, hukuka saygının bir ifadesi olsa da, bir bütün olarak hukuka saygıyı da kısaca tetkik edeceğiz.

Önemle arzedelim ki, günümüzde bilinenin ve bize okullarda öğretilenin tersine, insana ve onun hak ve hürriyetlerine olan saygının tarihî gelişimi açısından, Batı ile Doğu ve daha doğrusu Osmanlı Devleti ile diğer çağdaşı olan devletlerin durumu, %100'e varan nisbette birbirinden farklıdır. Kamu hukuku kitaplarında anlatılan ve öğretilen, insanların hak ve hürriyetlerine ait gelişmeler ve hatta biraz sonra kısaca bahsedeceğimiz 1215 tarihli İngiliz Magna Carta'sı ile Fransız 1789 tarihli inkılâbının bu açıdan arzettiği önem, sadece Osmanlı Devleti dışındaki ve daha doğrusu İslâm ülkeleri dışındaki devletler açısından doğrudur. Zira, biraz sonra belgeleriyle ortaya koyacağımız gibi, Osmanlı Devleti'nde, çağdaşı olan gayr-i müslim devletlerde ve özellikle Batı'da çok zor şartlar altında elde edilen insana ait hak ve hürriyetler, uygulamadaki suiistimaller ve yanlış uygulamalar dışında, başın-

dan beri Osmanlı Devleti'nde mevcuttur. Zira Osmanlı Devleti müslümandır ve İslâm âleminde, Hz. Peygamber devrinde yani miladî VII. asırda hazırlanan Medine Anayasası diyebileceğimiz Sahife adlı metin, ilk hak ve hürriyetler beyânnâmesi olarak vasıflandırabileceğimiz Veda' Hutbesi ve Kur'an ile hadislerdeki insana ait hak ve hürriyetlerle alakalı beyânlar, günümüzdeki anlamıyla bir çok hak ve hürriyetleri tesbit ve tayin etmiştir.

Konuyu takdim ederken şu hakikatı da belirtmeden geçemeyeceğiz: Osmanlı Devleti'nde insana Allah'ın mahluku muhterem ve aziz bir varlık olarak bakılır. Yunus'un "Yaradılanı severiz Yaradan'dan ötürü" şeklindeki espirisi, özellikle yükselme devirlerinde çok açık bir şekilde Osmanlı Devleti'ne hâkim olan espiridir. İsterseniz insana ve onun haklarına saygıyı muvakkaten bir tarafa bırakarak, hayvanlara bile ne derece seygı gösterildiğini, bir belge ile sizlere takdim edip daha sonra insana ve hukuka saygı üzerinde duralım: Evvelâ hatırlatalım: Batı dünyasında hayvan hakları kavramı 19. asrın son çeyreğinde gündeme gelmişken ve Birleşmiş Milletler Hayvan Hakları Bildirisini 1948'de kabul etmişken, aynı esaslar ve hatta daha ilerideki bazı kâideler, Osmanlı Kanunnâmelerinde ilk dönemlerden beri yer almış bulunmaktadır. Misal olsun diye II. Bâyezid devrinde hazırlanan 1502 tarihli İstanbul Belediye Kanunnamesindeki şu hükmü beraber mütala'a edelim:

"Ve ayağı yaramaz bârgiri işletmeyeler. Ve at ve katır ve eşek ayağını gözedeler ve semerin göreler. Ve ağır yük urmayalar; zira dilsüz canavardır. Her kangısında eksük bulunursa, sâhibine tamam etdüre. Etmeyeni ve eslemeyeni gereği gibi hakkından gele."

"Fil-cümle bu zikrolunanlardan gayrı her ne kim Allah u Te'âla yaratmıştır, hepsinin hukukunu muhtesip görüp gözet-

se gerektir, şer'î hükmi vardır."[1]. Hayvanların ve hatta karıncanın hukukuna bile tecâvüzü yasaklayan bir inanca sahip olan bir devletin, suiistimallerin dışında insanların hak ve hürriyetlerine saygı göstermemesi mümkün değildir. Maalesef efkâr-ı âmmede tersi yayılmak istendiğine göre, belgelere dayanarak meselenin izah edilmesi icabetmektedir.

"Herşey zıddıyla bilinir" kâidesince, evvela Osmanlı Devletinin muâsırı olan bazı devletlerdeki durumu tetkik edelim:

II- OSMANLI DEVLETİNİN ÇAĞDAŞI OLAN BA'ZI DEVLETLERDE İNSANA VE ONUN HAK VE HÜRRİYETLERİNE SAYGI

Konuyu, Osmanlı Devleti'nin muâsırı olan bütün devletler açısından ele almak mümkün değildir. Ancak ba'zı önemli gelişmeleri, ana başlıkları özetleme tarzında ele almak istiyoruz.

1) Avrupa devletlerinde insana ve hukuka saygının yerleşebilmesi için 1848'deki sanayi inkılâbını ve hatta XX. asrı beklemek icabeder. Zira bazı önemli gelişmelere rağmen, insana ve hukuka saygı, bir türlü cemiyetin bütün bireylerine teşmîl edilememiştir. Genelde ele almak gerekirse, Avrupa'da tatbik edilen feodalite nizâmı gereği insanlar yarı köle statüsündedirler. Fief denilen toprak parçalarının sahipleri, aynı zamanda o toprak üzerinde yaşayan insanların da mâliki hükmündedir. Bu sebeple insanın hakkında değil, ancak kral veya senyörler tarafından ihsan edilen bazı imkânlardan bah-

---

[1] İstanbul İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı Sarayı, R. 1935, Vrk. 96/b-106/b, md. 58,73; Akgündüz Ahmed, Osmanlı Kanunnameleri Ve Hukukî Tahlilleri, II. Kitap, II: Bâyezid Devri Kanunnâmeleri, İstanbul 1990, sh. 296-297.

setmek icabetmektedir. Bu bakış açısını terkederseniz, Avrupa'daki insan hak ve hürriyetleri ile alakalı gelişmeleri tam değerlendiremezsiniz[1]. Yani Avrupa'da insana ait hak ve hürriyetler, sanki kralın bir ihsanı ve bahşişidir. Osmanlı Devleti'nde hâkim olan inanca göre ise, paşa ile gedâ farkı gözetilmeksizin herkes Allah'ın mahluku olmak nokta-i nazarından eşittirler ve hak ve hürriyetleri yaratılışdan mevcuttur. Bu farklılığı bilmeyenler, maalesef Osmanlı Devleti'ndeki tımar nizamı ile Avrupa'daki feodal nizamı birbirine karıştırmaktadırlar. Bu genel izahdan sonra şimdi de bazı önemli gelişmeleri ve müşahhas misalleri görelim:

A) Hürriyetin beşiği olarak takdim edilen İngiltere'de 1215 tarihli Magna Carta Libertatum denilen yazılı belgeye kadar, insana ve onun hak ve hürriyetlerine saygıdan, asil aileler dışında bahsetmek manasızdır. Bu belge de, insan hak ve hürriyetlerini tesbit için değil, sadece iktidar ile halk, soylular ile din adamları arasındaki dengeyi kurmak için ilan edilmiştir. Biz, Kral VIII. Henri zamanı yani XVI asra kadar kadının İncil'e bile el süremeyecek kadar murdar bir yaratık kabul edildiği anlayışının varlığını, 1805 tarihine kadar belli sınıf kadınların yarım şilin karşılığında satılabildiğini ve kadına mülkiyet hakkının tanınmadığını misâl olarak zikredersek, insana ve onun hak ve hürriyetlerine olan saygının ne derece halka teşmil edilebildiği hakkında az da olsa bir fikir verebiliriz. Zikredilen misallere, XVI. yüzyılda kabul edilen "Haklar Bildirileri" ile sınırlı bir hak-hürriyet anlayışının İngiltere'de yayıldığını XVIII. asrın sonuna kadar vatandaşın siyasî haklarını kullanamadığını ve genel seçim sisteminin de XIX. yüzyılın yarısına

---

[1] Meselenin bütün yönleriyle izahı için bkz: Barkan, Ömer Lütfü, Türkiye'de Toprak Meselesi, Toplu Eserler 1, İstanbul 1980, sh. 876 vd.

doğru kabul edildiğini eklersek, insana ve hukuka saygının sınırları daha iyi anlaşılabilir[1].

B) Batı'nın insana ve onun hak ve hürriyetlerine saygı bakımından şampiyon ülke ilan edilen Fransa'da da durum, anlatıldığı gibi iç açıcı değildir. 1789 Büyük İhtilâli'nden evvel ülkede tam bir esâret ve derebeylik hâkimdir. Derebeyler, kendilerini, ellerinde zorla bulundurdukları toprağın ve üzerinde yaşayan insanların mâliki sayarlar. İnsanlara saygı da, hukuk da, derebeylerin iradesi ve arzusudur. 1789 İhtilâlini neticesinde ilan edilen İnsan Hakları Beyannâmesi de, bugünkü anlamda bir insan hakları bildirisi demek değildir. Hiç olmayan bir şeyi kısmen kabullenme mahiyeti taşıdığından, sadece Batı'daki insana ve haklarına saygı açısından önemlidir. İnsana ait hakların ilk defa yaratılıştan var olduğuna, bu bildiri ile inanılmaya başlanmıştır. 1789 tarihli Fransız İnsan Hakları Bildirisi, insanı kölelikten, zilletten ve sefâletten kurtulduğunu ilan etmişse de, bu şefkatini bütün insanlara teşmil edememiştir. O tarihlerde hazırlanan Fransız Medeni Kanunu, "çocuğu, akıl hastasını ve kadını mahcûr" saymakta ve kadına kendi mal varlığı üzerinde tasarruf hakkı tanımamaktadır. Kadının tasarruf hakkının, nihâyet 1908'de tanındığını belirtirsek, bu Beyannâmenin ve onu takip eden gelişmelerin, insana ve hukuka saygı açısından hudutlarını tahayyül edebiliriz[2].

C) İnsana saygı, insanın hak ve hürriyetlerine saygıdır demiştik. Bu hak ve hürriyetlerin en önemlilerinden biri de, din ve vicdan hürriyetidir. Bu hak ve hürriyeti çok güzel yansıtması açısından, Macaristan'daki durumu da gözler önüne sermek ve Avrupa'da benzeri hallerin çok yaşandığını ve 300

---

[1] Akın, İlhan F., Kamu Hukuku, İstanbul 1987, sh. 280-287; Sıba'î Mustafa, El-Mer'e (Tercüme: İhsan Toksarı), İstanbul 1969, sh.21

[2] Akın, Kamu Hukuku, 292 vd.; Sıbâ'î, 20; Gürkan, Ahmet, İslam Kültürünün Garbı Medenileştirmesi, sh. 136.

sene süren mezhep kavgalarının Avrupa'yı alt-üst ettiğini belirtmek istiyoruz. Yaşanan bir misal şudur:

Fâtih Sultan Mehmed, Rumeli'deki fetihlerini genişleterek Sırbistan sınırlarına geldiği zaman, iki ateş arasında kalan Sırplar, Macaristan ile Osmanlı Devleti'nden birisini tercih etmek mecburiyetinde kalmışlardır. O dönemde Sırplar Ortodoks, Macarlar ise Katolik idiler ve Romalılar ile Latinler arasında anlaşmazlık bulunduğu gibi, bunlar da birbirlerini hiç sevmezlerdi. Macaristan Kralı Jan Hunyad, Sırbistan'ı ele geçirmek istiyordu. Sırbistan Kralı George Brankoviç, kendisini Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmeye teşvik eden Macaristan Kralı nezdine bir heyet gönderir ve sorar: "Macarlar Türklere gâlip gelirse, Sırplıların mezhepleri olan Ortodoksluk hakkında ne gibi müsaadelerde bulunacaksınız?". Jan Hunyad'ın cevabı, insana ve onun hak ve hürriyetlerine olan saygılarının derecesini yansıtması açısından çok ilgi çekicidir: "Sırbistan'ın her tarafında Katolik kiliseleri tesis edeceğim. Ortodoks kiliselerini yıkacağım." Aynı soruyu sormak üzere bir heyeti de Fatih Sultan Mehmed'e göndermiş ve Fâtih'in verdiği cevap ise şöyle olmuştur: "Her caminin yanında bir kilise inşâ edilecek." Bu cevabı alan Sırbistan Kralı, hristiyan olan Macaristan'a değil, müslüman olan Osmanlı Devleti'ne itaat etmiştir[1].

Netice olarak Avrupa'da insana ve onun hak ve hürriyetlerine olan saygıyı tam anlamıyla görebilmek için 1848 tarihli sanayi inkılabını ve hatta Birleşmiş Milletlerin kabul ettiği İnsan Hak ve Hürriyetleri Beyannâmesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini beklemek gerekmektedir. Zira evli bir kadına kendi el emeği üzerinde tasarruf hakkı, ancak 13 Temmuz 1907'de verildiği nazara alınırsa ve bu hakka konu-

---

1. De La Jonquiere, Histoire de l'Empire Ottoman, sh. 164; Osman Nuri, Mecelle-i Umûr-i Belediye, c.I, sh. 217.

lan kayıtların ancak 1938'lerden sonra kaldırıldığı düşünülürse, mesele daha iyi anlaşılır kanaatindeyim.

2) Amerika'da insana ve onun hak ve hürriyetlerine gösterilen saygının tarihi gelişimi, Avrupa'dakinden daha hızlı değildir. Ve hatta Amerika'da durum daha da vahimdir denilebilir. XVIII. yüzyılda yayınlanan Virginia Haklar Bildirisi ve benzeri beyannâmelerin kabulünden önce, bütün Amerikan halkı, beyazıyla ve siyahıyla, Avrupalı İngilizlerin ve onların işbirlikçisi diğer Avrupalı sömürgeci devletlerin kulu ve kölesi durumundadırlar. Bu tarihlerden 1970'lere kadarki gelişmelerin siyahları içine almadığını belirtirsek ve mezkûr tarihe kadar zencilerin adamdan dahi sayılmadığını ifade edersek, insana ve onun hak ve hürriyetlerine karşı Amerika'daki durumu, Kuzeyi ile ve Güneyi ile daha iyi özetlemiş oluruz[1].

3) Asya ve Afrika'da bulunan ve müslüman olmayan Osmanlı Devleti'nin muasırı devletlerde insana ve onun hak ve hürriyetlerine olan saygı, Avrupa ve Amerika'dan daha kötü bir vaziyettedir. Asırlarca İslâmın ve müslümanların tesirleriyle dahi değiştirilemiyen, Eski Hind Hukukuna göre, kadın hiç bir hak sahibi değildir. Budizmin mukaddes kitabı sayılan Veda'larda kadın kasırgadan, ölümden, zehirden ve yılandan daha kötü bir yaratık olarak tasvir edilmektedir. Kadına bakış açısı böyle olduğu gibi, erkekler de kendi aralarında belli sınıflara ayrılmışlardı ve bu sınıfların en büyüğünü köleler sınıfı teşkil ediyordu[2]. Verilen bu misallerden insana saygının, toplumun bütün fertlerine teşmil edilemediğini hemen anlamak mümkündür. Ancak müslüman olan Asya ve Afrika ülkelerinde, bazı mahallî âdet ve anlayışlar tam olarak yıkılamamışsa da, yine de İslâmın tesiriyle diğerleriyle mukayese edilemeye-

---

[1] Akın, Kamu Hukuku, 287-292.

[2] Dikmen, Mehmed, İslamda Kadın Hakları, İstanbul 1983, sh. 13 vd.; Sıbâ'î, 18.

cek kadar müsbet gelişmeler olmuştur. Afrika kıt'asının ise, müslüman ülkeleri istisna edersek, bir köleler vatanı olduğunu ve XIX. yüzyılda köleliğin ve köle ticaretinin yasaklanmasına kadar, bu bölgelerde insana ve hukuka saygının asla yerleşemediğini esefle müşahede ediyoruz.

Osmanlı Devleti'nin muâsırı olan bütün devletlerdeki durumu özetlemek dahi bu makalemizin sınırlarını aşacağından, verilen misallerle iktifâ ederek, şimdi Osmanlı Devleti'ndeki durumu özetlemeye çalışalım.

III- OSMANLI DEVLETİNDE İNSANA VE ONUN HAK VE HÜRRİYETLERİNE GÖSTERİLEN SAYGI

Önemle ifade edelim ki, bize öğretilenlerin ve başta müslüman ecdadımıza barbar diyen batılı ve peşin fikirli bir kısım araştırmacı ve tarihçilerin anlattıklarının tersine, Osmanlı Devleti'nde, uygulamadaki bazı yanlışlıkları ve suiistimalleri bir tarafa bırakırsak, insana ve onun hak ve hürriyetlerine saygının, diğer çağdaşı olan devletlerle mukayese edilemeyecek derecede mükemmel olduğunu isbat eden deliller, tahmin edilenin çok üstündedir. Osmanlı Devleti toprakları üzerindeki gayr-i müslimlere ait ma'bedler, mektepler ve mülkler, binlerce sayfayı bulan eski mahkeme kararları yani şer'iye sicilleri ve sayıları 120 milyonu bulan Osmanlı Arşivindeki belgeler, bu hakikatın canlı şahididirler. Bazı iddiaların tersine, 1839 tarihli Tanzimat Fermanı, 1856 tarihli Islahat Fermanı ve 1876 tarihli Kanun-ı Esasî, insana ait hak ve hürriyetleri ilk defa kabul etmemiş, belki eskiden beri var olan bu hak ve hürriyetleri sadece yazılı hale getirmiştir. Bu husus, çok önemlidir[1]. Ayrıntıya girmeden şimdi meseleyi beraberce mütala'a edelim:

---

[1] Cin, Halil / Akgündüz, Ahmet, Türk Hukuk Tarihi, İstanbul

1- Osmanlı Devleti'nde İnsanı İnsan Yapan Şahsî Hak ve Hürriyetlerin Korunması Ve Güvenlik İlkesi

İnsana saygı, onun hukukuna saygı ile mümkün olduğunu daha önce belirtmiştik. Onun hukukunun başında ise, insanın şahsî hak ve hürriyetleri gelmektedir. Modern hukuk devletlerinin anayasalarında temel hak ve hürriyetlerin başında gelen bu hak ve hürriyetlerine Osmanlı Devleti'nde nasıl bakıldığının izahı, diğer temel hak ve hürriyetler hakkında da bize fikir verecektir.

İnsanın maddî, manevî ve iktisadî varlığı üzerinde sahip olduğu haklara ve hürriyetlere "şahsî hak ve hürriyetler" diyoruz. İnsana ait bu hak ve hürriyetler, kişinin güvenliği ilkesi ile birlikte yürürler ve birbirini tamamlarlar. Batı'da şahsî hak ve hürriyetlerin gündeme gelmesi için, kişiyi haksız olarak tutuklamaya karşı koruma amacını güden XVIII. yüzyıla ait bildirileri beklemek gerekir. İnsan hayatının, sağlığının, vücudunun korunması; namus ve şerefinin muhafazası; özel hayatın gizliliklerinin gözetilmesi ve benzeri şahsî haklar, Batı hukuk sistemlerinde, ancak XIX. yüzyılda gündeme gelmeye başlamıştır. İlk defa konuyla ilgili hüküm ihtiva eden İsviçre Medeni Kanunu dahi, 1912 tarihlidir[1]. Osmanlı Devleti'nde ise, Kur'an'ın "Bir ma'sumun hayatı ve kanı, bütün insanlık için dahi feda edilemez"[2] düsturu ve Hz. Peygamber'in İslâmın ilk haklar ve hürriyetler bildirisi demek olan Veda' Hutbesi'nde ifade ettiği "Ey İnsanlar! Bu günleriniz nasıl mukaddes birgün, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ve üzerinde bulunduğunuz

---

1990. c.I, sh. 186-187.

[1] İmre, Zahit, Medeni Hukuka Giriş, İstanbul 1976, sh. 89 vd.; Akın, Kamu Hakuku, 321 vd.

[2] Kur'an, Mâide, Ayet, 32.

şu belde nasıl mukaddes bir belde ise, canlarınız, mallarınız ve namuslarınız da öyle mukaddesdir, dokunulmazdır ve her türlü tecavüzden korunmuştur"[1] şeklindeki emirleri esas alınarak, insana ait hak ve hürriyetler tanzim olunmuştur. Bu hak ve hürriyetlerin nasıl tanzim edildiğini Kanunnâmelerin maddeleri ve fıkıh kitaplarındaki şer'î hükümler arasında görmek mümkün olduğu gibi, eski mahkeme kararları demek olan şer'iye sicillerinde de çokça görmek mümkündür. Burada uygulamaya ışık tutması açısından 1539 tarihli iki belgeden yani iki mahkeme kararından bahsetmek istiyoruz. Bu iki belge, iki önemli gerçeği gözlerimiz önüne sermektedir: Birincisi, bu tarihlerde Anadolu'nun ücrâ bir köşesi sayılan Anteb'de böbrek ameliyatının yapılabiliyor olmasıdır. İkincisi ise, günümüz hukuk sistemlerinde bile, tıbbî müdaheleler ve ameliyat için, hastanın yazılı bir basit muvâfakatnâmesi yeterli görülürken, o tarihlerde yani 1539'larda dahi böyle bir muvâfakatın mahkemece karar altına alınması şartının aranması ve bu durumun o dönemde bile insana ve insanın sahip olduğu şahsî haklara verilen önemi ve gösterilen saygıyı ısrarla vurgulamasıdır. Bu kararlardan birinde, Hacı Mehmed oğlu Satılmış'a, velâyeten muvâfakat vermekte ve doktor Nazar oğlu Budak da belli şartlarla ameliyatı kabul ettikten sonra, mahkeme bunu tasdik edip zabıt altına almaktadır. İnsanın ve şahsî haklarının ne derece önemli şeyler olarak kabul edildiğini ve her medenî mesele gibi, şahsî haklar ve insana saygı hususunda da Batı'yı fersah fersah geride bıraktığımızı, bu ve benzeri çok sayıdaki belgeler açıkça göstermektedir. Bu tür belgeler, "Kişi, bilmediğinin düşmanıdır" kâidesince, geçmişimize ve ecdadımıza olan düşmanlıkların cehâletten kaynak-

---

[1] Sahih-i Buhari Tecrid-i Sarih Tercümesi, IV, 334, 412; X, 389, 395; Armağan, Servet, İslam Hukukunda Temel Hak Ve Hürriyetler, Ankara 1987, sh. 82 vd.

landığını, gözler önüne sermektedir[1]. Ehemmiyetine binâen bu belgeleri aynen alıyoruz[2].

Güvenlik ilkesi üzerinde de kısaca durmak istiyoruz. Mecelle'nin kabul ettiği bir esasa göre, "Berâat-i zimmet asıldır"[3], yani bir insanın suçluluğu isbat edilmedikçe, suçsuz kabul edilmesi genel bir hukuk prensibidir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri var olan ve Batılı Devletlerin ancak XVII. asırda kavramaya çalıştığı bu esası, Hz. Ömer şöyle açıklamaktadır: "İslâm'da hiç kimse haksız olarak tevkif edilemez. Bir mahkeme kararı olmadan kimsenin hürriyeti kısıtlanamaz"[4].Kur'an'ın "Hiç bir suçlu, bir başka suçlunun cezasını çekemez"[5] düsturunu benimseyen Osmanlı Devleti'nde, insanlar işledikleri suçlardan şahsî olarak sorumludurlar. Osmanlı Kanunnâmeleri, kadı ma'rifetinsüz yani mahkemenin kararı olmadan hiç bir cezanın infaz edilemeyeceğini ve kimseden bir habbe ve bir akçe alınamayacağı, yüzlerce yerde, başından beri sağlam esaslara bağlamışlardır. İsterseniz bazı kanun hükümlerini aynen nakledelim:

"*Ve dahi hapis yerlerinde kefil bulunur iken hapsetmeyeler, yazıp Dergâh-ı Alîye arzedeler. Meğer ki, şenâ'at-i azîme ola. Ve dahi firar ihtimali olub kefil bulunmayıcak hapsedeler.*"[6].

---

[1] Gaziantep Şer'iye Sicilleri, Defter No 2, sh. 282, 300; Üsküdar Şer'iye Sicilleri, Defter No: 136, sh. 6; Akgündüz, Ahmed/Hey'et, Şer'iye Sicilleri, İstanbul 1988, C.I, sh. 224-225.

[2] Bkz. Belge No: 1 ve 2.

[3] Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, md. 8.

[4] Armağan, 89 vd.

[5] Kur'an, Fâtır, Ayet, 18.

[6] IV. Murad Kanunnâmesi, Süleymaniye Kütüp. Esat Efendi, No: 2362, Vrk. 35/b.

"Mücrim olan kimesne teftiş olunmadın veyahud üzerine zâhir olan şenâyi' şer'le ve örfle yerine varmadın sancakbeği ve subaşısı ve adamları nesne alub salıvermek memnû'dur. Kendüler mahall-i töhmet ve adamları mücrim ve müstahakk-ı ikâb olur.

....amma mücrim ve müttehem olan kimesne mütemerrid ve mu'annid olub da'vet ile mahkemeye gelmekden imtinâ' eyleye, berây-ı ta'zir cebr ile bilâ-ta'zîb mahkemeye getürmek memnû' değildir."[1].

Zikredilen kanun hükümlerinin, asrımızın dahi yüz karası olan işkenceyi de şiddetle yasakladığını açıkça görüyoruz. Buna şu hadiseyi de ilâve ederek bu mevzuyu tamamlayalım: Rumelideki Hristiyan nüfusun çokluğunu gören ve bundan ürken Yavuz Sultan Selim'in bunları cebren müslüman etme tasavvuruna karşı, Şeyhülİslâm Zenbilli Ali Efendi'nün "Madem ki, onlar ra'iyyetliği kabul etmişler. Dinimiz gereği, onların can, mal ve ırzlarını kendi can, mal ve ırzlarımız gibi korumakla mükellefiz. Bu yolda onlara cebretmek, dinimize muhâlifdir" diyerek, hem gayr-ı müslimlerin dahi şahsî hak ve hürriyetlerine gösterdiğimiz hürmeti ve hem de meşru' sınırlar içinde kalmak şartıyla din ve vicdan hürriyetine gösterdiğimiz saygıyı çok açık bir şekilde ifade etmektedir[2].

2- İnsana Ve Onun Hukukuna Gösterilen Saygıda Müslüman-Gayr-i Müslim Ayırımı Yapılmamıştır

Müslüman ecdadımız, her meselede olduğu gibi, Osmanlı Devleti'ne ait topraklarda yaşayan gayr-ı müslimler hususunda da, "şer'-i şerif" dedikleri hukukun çizdiği sınırlar

---

[1] Hüdâvendigâr Livası Kanunnâmesi, md. 33-34 (Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri, II/184, Bâyezid II-18, md. 33-34).

[2] Osman Nuri, Mecelle-i Umûr-ı Belediye, c.I, sh. 217-218.

çerçevesinde hareket etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde "şer'-i şerif" denilen İslâm hukukuna göre, müslümanlarla sulh yapan ve müslüman bir devletin hâkimiyetini kabul eden gayr-ı müslimlere "zimmî" adı verilmektedir. Renk, dil ve ırk farkı gözetilmeksizin hepsine aynı şekilde ve "şer'-i şerif" ne diyorsa öyle muamele yapılır.

Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan zimmîlerin, müslümanlardan farklı oldukları yönleri elbetteki vardır. Ancak bu farklılık, din ayrılığından doğan bir farklılıktır. İnsan olarak aynı saygıyı görmüşlerdir. Meselâ, müslümanlar, İslâmda bir ibadet çeşidi olan zekâtla mükellef oldukları halde, gayr-i müslimler mükellef değillerdir. Onlar, güç ve kazançlarına göre mikdarı değişen, senede bir defa adam başına "cizye" denilen bir vergi verirler. Fakirler, işsizler, din adamları, yaşlılar ve hastalar bu vergiden muaftırlar. Gayr-ı müslimler, cihâd yani askerlik yapmak mecburiyetinde değillerdir. Aile hukuku, miras hukuku ve dinlerinin gereği olan diğer hukukî mevzularda, kendi inandıkları hukukî hükümlere tâbi'dirler. Bütün bu ve benzeri şer'î hükümlerin yanında, gayr-ı müslimlerin can, mal ve namusları, müslümanlarınki gibi dokunulmazdır. Muhtaç gayr-ı müslimler, sosyal haklardan aynen yararlanırlar. Bazı istisnaların dışında, devlet hizmetini ifa ederler; mezarları ve ölüleri hürmet görür. Bütün hukukî davalarda, gayr-ı müslim ile müslüman arasında fark yoktur. Bu dediklerimize, İstanbul'daki kiliseler, havralar, mezarlar; arşivlerdeki belgeler ve Yorgi'ye karşı Ahmed'i, Dimitri'ye karşı Osman'ı mahkûm eden binlerce mahkeme kararları, en büyük delillerdir[1].

Fâtih Sultan Mehmed, İstanbul'u kılıçla fethettiği halde, sırf sulh yolunun burada yaşayan gayr-ı müslimlere daha

---

[1] Konu ile alakalı ayrıntılı bilgi için bkz. Zeydan, Abdülkerim, Ahkâm'üz-Zimmiyyîn Ve'l-Müste'menîn, sh. 3 vd.; Molla Hüsrev, Dürer ve Gurer, I, sh. 298 vd.; Akgündüz, Belgeler Gerçekleri Konuşuyor, III, İzmir 1991, sh. 110 vd.

yararlı olmasından dolayı, araya giren bazı papaz ve hahamların arzu ve ısrarlarıyla, İstanbul'u sanki sulh yoluyla fethetmiş gibi kolaylıklar göstermiştir. Osmanlı hukukunun mimarlarından olan Ebüssuud Efendi, İstanbul'daki kilise ve havraların devamını, bu ince anlayış ve insana saygılı muameleye açılmaktadır[1]. İsterseniz Galata zimmîlerine verilen Ahidnâme'den bazı hükümler iktibas edelim ve bu belgeyi ibret-i âlem için aynen alalım:

"Ben Ulu Padişah ve Ulu Şehinşah Sultan Muhammed Hân bin Sultan Murat Hânım. Yemin ederim ki, yeri göğü yaradan Perverdigâr hakkı içün ve Hazret-i Resûlün -Aleyhis-Salâtü Ves-Selâm- pâk, münevver, mutahhar ruhu içün ve yedi Mushaf hakkı içün ve 124 bin peygamberler hakkı içün, dedem ruhu içün ve babam ruhu içün, benim başım içün ve oğlanlarım başı içün, kılıç hakkı içün......

Kabul eyledim ki, kendülerin âyinleri ve erkânları ne vechile câri ola-geldiyse, yine ol üslûb üzere âdetlerin ve erkânların yerine getüreler.

Buyurdum ki, kendülerin malları ve rızıkları ve mülkleri ve mahzenleri ve bağları ve değirmenleri ve gemileri ve sandalları ve bil-cümle metâ'ları ve avretleri ve oğlancıkları ve kulları ve câriyeleri kendülerin ellerinde mukarrer ola, müte'ârız olmayam ve üşendirmeyem.

Anlar dahi rençberlik edeler. Gayrı memleketlerim gibi, deryadan ve karadan sefer edeler, kimesne mani' olmaya, mu'âf ve müsellem olalar.

Ve kiliseleri ellerinde ola, okuyalar âyinlerince. Ammâ çan ve nâkus çalmayalar. Ve kiliselerin alub mescid etmeyem. Bunlar dahi yeni kilise yapmayalar.

---

1 Akgündüz, Belgeler Gerçekleri Konuşuyor, II, İzmir 1990, sh.10-13.

Şöyle bileler, alâmet-i şerife i'timâd kılalar."[1].

İnsana ait bütün hak ve hürriyetlere, Osmanlı Devletin'de nasıl saygı ve itina gösterildiğini izah için, müstakil bir kitap kaleme almak icabeder. Bu sebeple zikredilen kadarıyla yetinip, hukuka ve Osmanlı Devleti'nin hukuk sisteminin temelini teşkil eden "şer'-i şerif" ve "kanun-ı münife ne derece saygı duyulduğunu göstermek için ayrı bir başlık açacağız ve Osmanlı Devleti'nin, çağdaşı olan devletlerle mukayese edilemeyecek üstünlükte bir hukuk devleti olduğunu, ancak bu esaslardan taviz verilince her düzeninin bozulduğunu göstermeye çalışacağız.

IV- OSMANLI DEVLETİNDE HUKUKUN ÜSTÜNLÜ/Ü VE HUKUKA SAYGI

Özellikle yükselme devrinde, Osmanlı Padişahlarının hukuka karşı duydukları saygıları ve adaleti icradaki titizlikleri, inkâr edilemez tarihî bir hakikattır. Bir devlet, kuvvet kanunda olduğu müddetçe ayakta durur; aksi takdirde yani kanunun kuvvette olması durumunda, devlet, kudret ve kuvvetini kaybeder. Günümüzde "hukuk devleti" diye dillerde dolaşan bu mananın, tarihin altın sayfaları içinde müslüman atalarımızda tezâhür ettiği bir gerçektir. Elbetteki bu hal, hukuk ve ilim adamlarının şahsiyetiyle de doğru orantılı olan bir meseledir. Konuyu daha iyi takdim edebilmek için yaşanmış olaylardan birini burada zikretmek istiyoruz:

Zaman, Kanunî Sultan Süleyman'ın zamanıdır. İlmin izzeti ve hakkın hatırının hiçbir hatıra feda edilmemesiyle alakalı bir hâdise yaşanmaktadır. Hâdisenin kahramanları, za-

---

[1] Paris Bib. Nat. ms. Fonds turc anc. n. 130, Vrk. 78; Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri, I, sh. 476-479; Bkz. Belge No: 3

racaat etmeksizin tasarrufunda bulunan mal varlığını istediği gibi idare etmesi; müslümanların ve gayr-ı müslümlerin kanun önünde eşitliği; sorgulamalarda sanıklardan ikrar ve itiraf gibi beyanlar almak için işkence icrasının kesinlikle yasak oluşu ve benzeri hükümler...."[1].

O halde 1839 tarihli Tanzimat Fermanı, hukukî hükümlerin icra edilmemesinden dolayı devletin felâketlere sürüklendiğini, mevcut şer'î hükümlerin icrası ve hukukun hâkim kılınması gayesiyle yeni hukukî düzenlemeler yapılması gerektiğini ve özellikle can, mal ve namus güvenliği için askerî, cezaî ve malî düzenlemelerin yapılması icabettiğini vurgulamaktadır ki, zaten bunlar, eski Osmanlı Hukukunda yani şer'-i şerif ve kanun-ı münifde de vardır. Eksik olan uygulamadır. 1856 tarihli Islâhât Fermanı olarak vasıflandırılmış ve sadece gayr-ı müslimlere bazı imtiyazlar verilmesi için Batılı devletlerin siyasî baskıları sonucu ilan edilmiştir. Zira muhtevasında istenen haklar, zaten şer'-i şerif ve kanun-ı münif denilen Osmanlı Hukukunda da vardır. Arzu edilen, gayr-ı müslimlerin Osmanlı Devleti'nde hâkim sınıf haline gelmeleridir ve maalesef zamanla gelmişler ve Osmanlı Devleti'ni yıkmışlardır.1876 tarihli Kanun-ı Esâsî'nin ise, eskiden beri var olan insana ait hak ve hürriyetleri, Batılı devletlerin istediği üslupla yazılı hale getirilmesinden ibaret olduğunu esefle müşahede ediyoruz.

Netice olarak, insana ve hukuka saygı konusunda, Osmanlı Devleti'nin arşivleri açılsa, Türk Milletinin yüzünü kızartacak tek bir belgeye rastlanılamayacaktır. Çağdışı olan gayr-ı müslim devletlerde ise, yüzlerini ağartacak belgelerin sayısı, maalesef bir elin parmaklarından daha azdır. Belgeler ve tarihî olaylar böyle konuşmaktadır.

---

[1] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, YEE, 14-1540, sh. 18 vd.

§. 9- YUNUS DÖNEMİ DÜNYA DEVLETLERİNDE İNSANÎ DE/ERLER VE İNSAN HAKLARI

I- YUNUS'UN DEVRİNDE DÜNYA DEVLETLERİNİN GENEL DURUMU

Yunus Emre, XV. asırda yaşamış bir büyük müslüman Türk şâiridir. Bazılarının yaptığı gibi, Yunus'u, insan hakları ve insana saygı açısından değerlendirirken de, İslâm'dan ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu sebeple, tebliğimizi hazırlarken, bu nokta-i nazarı aslâ ihmâl etmemeye çalıştık.

Yunus dönemindeki dünya devletlerini, iki ana kısma ayırmamız gerekmektedir: Müslüman ve gayr-i müslim devletler. Müslüman devletlerin çoğunluğunu Memlûklular, Altınordu ve Osmanlı Devleti gibi müslüman Türk devletleri teşkil etmekteydi. Konu, ayrı bir tebliğde incelendiğinden, biz bu devletlerle ilgili bilgi vermeyeceğiz. Gayr-i müslim devletlerin başında ise, Avrupa'da can çekişen Bizans ve Batı Roma'nın kalıntılarıyla Amerika'da yeni teşekkül etme gayreti içinde olan yarı bağımsız kabile devletler gelmektedir. Yunus döneminin en dikkat çekici yönü, gayr-i müslim ve gayr-i Türk dünyanın, Türk âleminde olduğu gibi, istikrarlı devletlerinin olmayışıdır. Avrupa'daki Alman, Fransız ve İngilizlerin kurduğu devletler ise, ciddî krizlerin içindedirler.

Yunus'un yaşadığı dönemdeki dünya devletlerinde, hususan Avrupa'da merkezî monarşiler hâkimiyeti ellerinde bulundurmaktadır. Merkezî monarşilerin en önemli özelliği ise, feodal sistemi kendilerine esas kabul etmeleridir. Feodal sistemin, insanî değerler ve insan hakları açısından değerlendirilmesi halinde karşımıza, servaj usulü çıkacaktır. Ortaçağ

Avrupası deyince, servaj usulünün hâkim olduğu Avrupa'nın derebeylik dönemleri akla gelmektedir. Amerika'yı da buradan farklı düşünmek mümkün değildir. Servaj usulünün en önemli özelliği, serf denilen köylünün fief denilen topraklar üzerinde çalışan köleler gibi ve hatta köle kabul edilerek çalışmalarıdır. Senyörler, aynı zamanda sahip oldukları topraklarda yaşayan insanların da mâlikidirler. Bu sebeple feodalite sisteminin hâkim olduğu Avrupa'da insanî değerler ve insan haklarından değil, ancak kral veya senyörler tarafından ihsân edilen bazı imkânlardan bahsetmek icabetmektedir. Bu bakış açısını terkederseniz, Yunus devrindeki Avrupa ve hatta Amerika'daki insanî değerler ve insan hakları konusunu değerlendiremezsiniz[1]. Bunlar, insanlara böyle bakarken, Yunus'un inancında paşa ile gedâ birdir; herkes Allah'ın yaratığı olmak açısından eşittirler ve insanları hak ve hürriyetleri yaratılışdan mevcuttur. Bu manayı, Yunus'un,

Yaradılanı hoş gör Yaradan'dan ötürü, mısrâı çok güzel ifade eylemektedir.

Avrupa da asırlarca tatbik edilen bu sistemin köle kabul ettiği toprağı işleyen halka bakış açısını gösteren bazı hükümleri kısaca özetlemek istiyoruz:

Serfler yani toprağı işleyen insanlar, evlenmekte serbest değildirler. Hür insanlarla evlenmeleri yasaktır. Ancak belli bir para yahut tazminat ödedikten sonra bu müsaadeyi alabilirler. Serflerin mirası, mirasçılarına intikal etmez. Serfler, meslek seçmekte, istediği yerde ikamet etmekte ve çalışıp çalışmamakta serbest değildirler. Serfler, efendileri için çalışırlar. Serfler hakkında takibat yapmak, cezalandırmak ve yargılamak gibi bütün adlî haklar, senyörlere aittir. Serfler, papaz

---

[1] Barkan, Ömer Lütfü, Türkiye'de Toprak Meselesi, sh. 719-720.

olamazlar ve manastırlara giremezler. Ayrıca mahkemelerde şahitlikleri de kabul edilmez[1].

İnsanlar arasındaki eşitlikten, Yunus devri dünya devletlerinde bahsetmek mümkün değil iken, Avrupa çalışan köylüler için kanun tanımazken ve siyah ırktan insanlar için Kara Kanunları uygulanmaktayken, Yunus Emre, İslâm'dan aldığı dersle konuyu şöyle dile getirmektedir:

Yetmiş iki millete bir göz ile bakmayan

Halka müderris ise hakikatta âsidir.

Şerî'atın sözünü şer' ile dinle ey yâr

Şerî'at bir gemidir, hakikat deryasıdır[2].

İnsanların insan olarak birbirlerine eşit yaratıldıklarını ve aralarındaki üstünlüklerin ancak takvâ ve fazilet ile olacağını açıklamak isteyen Yunus, "Hepiniz Adem'densiniz ve Adem ise, topraktandır" hadisini nazımlaştırarak insanlar arasındaki eşitliği dile getirmek istemiştir:

Nice bir besleyesin bu kaddile kâmeti

Düşdün dünya zevkine unuttun kıyâmeti.

Toprakdan yaradıldın, yine toprak olursun

Toprak olan kişiler nider bu alâmeti?[3].

Bir diğer şiirinde ise, asıl üstünlük demek olan takvâ ve fazileti Allah'dan şöyle niyâz eylemektedir:

Bu dünyanın cefâsı çok, kimi aç gezer kimi tok

Şol mizânda sevâbı çok gelenlerden eyle bizi[4].

---

[1] Barkan, 720

[2] Yunus Divanı, sh. 66.

[3] Yunus Divanı, sh. 178.

[4] Yunus Divanı, sh. 180.

"Her şey zıddıyla bilinir" kâidesince meseleyi bu şekilde genel olarak takdir ettikten sonra, şimdi de daha yakından bazı devletlerdeki durumu özetleyelim.

II- YUNUS DÖNEMİ BAZI DÜNYA DEVLETLERİNDE İNSANÎ DE/ERLER VE İNSAN HAKLARI

1) Hürriyetin beşiği olarak takdim edilen İngiltere'de, 1215 tarihli Magna Carta Libertatum denilen yazılı belgeye kadar, insanî değerler ve insan haklarına saygıdan, asîl aileler dışında bahsetmek manasızdır. Bu belge de, insan haklarını tesbit için değil, sadece iktidar ile halk, soylular ve din adamları arasındaki dengeyi kurmak için ilan edilmiştir[1]. İngiltere'de 1485'de Tudor hanedanı işbaşına gelince, İngiltere'nin feodal yapısı, artarak devam etmiştir. Bu arada 1485'den önceki dönemin daha da kötü olduğunu burada kaydetmek yararlı olacaktır. Biz, Kral VIII. Henri zamanı yani XVI. asra kadar kadının İncil'e el süremeyecek kadar murdar bir yaratık olarak kabul edildiğini belirtirsek ve bırakınız Yunus dönemini, 1805 tarihine kadar belli sınıf kadınların yarım şilin karşılığında satıldıklarını ve kadınlara mülkiyet haklarının tanınmadığını zikredersek, İngiltere'deki insanî değerler ve insan hakları hususunda az da olsa bir kanaat vermiş oluruz. Yunus devrinde, İngiltere'de sonradan ortaya çıkan hak ve hürriyet beyânnâmeleri henüz yoktur. Siyasi düşünce tarihçilerinin ifadesiyle, bu dönemdeki İngiliz hürriyet anlayışı çok cılız bir bitki gibi baskının ve zorbalığın karşısında hemen soluverecek çok sınırlı bir korunmadan başka bir mana taşımıyordu. Cemiyetin durumu gerçekten acıydı. Eski kilise çökmüş, kendisi ile birlikte düzen ve ahlâk düşüncesini de çökertmişti. 1540 yılında çiftçilerin ayaklanması meseleyi halletmediği gibi, o dönemin

---

[1] Akın, İlhan, Kamu Hukuku, 280 vd.

düşünürlerinden olan Thomas Moore ve Ütopyası da fazla bir fayda sağlamadı. Thomas Moore'a göre, her şey kralların elindeydi. Onlar da savaştan başka bir şeye düşünmüyorlardı. Din, iman, akıl dinlememekte, günah işlemekten, kan dökmekten çekinmemektediler[1].

Yunus dönemi dünya devletlerinde ve de hürriyetin beşiği denen İngiltere'de, insanların bir kısmı insanî değerlerden istisnâ edilirken ve bir kısmı ise hak ve hürriyetlerden mahrum bırakılırken, dersini İslâm'dan ve Türklerdeki manevî değerlerden alan Yunus, bırakınız insanî değerleri ve hakları inkâr etmeyi, bunları suiistimal edenler ve bu değerlerle haklara tecavüz edenleri bile şiddetle tenkit ediyordu.

Şerî'at göğe çekildi, zulümle iller yıkıldı

Yüz suyu yere döküldü, kıyâmetten işâret var.

Ne kadı adl ü dâd eyler, ne kayguluyı şâd eyler

Ne ümmî i'tikâd eyler, ne imâmda tamâmet var.

Sofi zühde riyâ katar, kalan mahlûk dahi beter

Ne dânişmend okur tutar, ne Mescid'de cemâ'at var.

Ganîle'in gitti hayrı, fakirin kalmadı sabrı

Ne oğulun ata kadri ve ne anada şefkat var[2].

2) Batı'da insanî değerlere ve insan haklarına saygı açısından şampiyon ülke sayılan Fransa'da da, Yunus döneminde durum hiç de iç açıcı değildir. XV. yüzyılda XI. Louis hemen hemen tüm büyük fiefleri yani toprak parçalarını kendine bağlamış ve bu sistem halefleri tarafından da devam ettirilmiştir. Meyvesi zulüm ve baskı olan mutlak monarşiye taraftar olan ve "gökyüzünde tek güneş... evrende tek tanrı ve eski uygarlıklarda da tek kral" diyerek bu düşüncesini dile getiren

---

[1] Göze, Ayferi, Siyasal Düşünce Tarihi, sh. 130 vd.

[2] Yunus Divanı, sh. 63.

Bodin'in kralların hâkimiyetlerini kayıtlama gayretleri de netice vermemiştir. 1789 tarihli Yurttaş Hakları Bildirisine kadar, ülkede tam bir esâret ve derebeylik hâkimdir. Derebeyler, kendilerini, ellerinde zorla tuttukları toprağın ve üzerinde yaşayan insanların mâlikleri sayarlar. İnsanî değerler de, insan hakları da hukuk da, derebeylerin irâdesi ve arzusudur[1].

Krallar, sadece İngiltere ve Fransa'da değil, Avrupa'nın her yerinde ve başta Amerika olmak üzere bütün sömürgelerde insanları bir eşya gibi görürken, din adamları demek olan papazlar da, onların bu zulümlerine kılıf arıyorlardı. Batıda böyle olduğu gibi gayr-ı müslim doğuda da durum böyleydi. Mesela Budizm'in mukaddes kitabı olan Veda'larda kadın, kasırgadan, ölümden, zehirden ve yılandan daha kötü bir varlık olarak tasvir edilmekteydi. Erkekler de kendi aralarında belli sınıflara ayrılmıştı ve bu sınıfların sayıca en büyüğünü köleler teşkil ediyordu.

Halbuki aynı dönemde yaşayan Yunus, doğruluk, dürüstlük gibi insânî değerler olmadan dinden bahsedilemeyeceğini, insanı insan edecek en önemli yolun eğitim ve ilim olduğunu, insanı tanımayan ve onun değerlerini takdir edemeyenlerin hayvandan farkları olmadığını ifade etmekteydi:

Din ü iman bünyâdı doğruluk ve gerçeklik

Ol tamam olmayıcak ne ile din tutarsın?

İlim okumak bilmektir, hem kendüyi bilmekdir

Çün kendini bilmezsin, bir hayvandan betersin[2].

Dünya hukuk tarihinde Rönesans ve Reform hareketlerinden sonra gündeme gelen eğitim hakkı, ilmin ehemmiyeti

---

[1] Krş. Göze, 141 vd.

[2] Yunus Divanı, sh. 122.

ve hakiki mahiyeti üzerinde de duran Yunus, bir şiirinde asırları kucaklayacak mesajını şöyle dile getiriyordu:

İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir

Sen kendini bilmezsen ya nice okumakdır?

İlim okumakdan murâd, kişi hakkı bilmekdir

Çün okuyub bilmezsin, ya bir kuru emekdir.

Okudum bildim deme, çok tâ'at kıldım deme

Eğer hakkı bilmezsen ha bir kuru emekdir[1]

Dünyevî servet ve makamlarına güvenerek insanlara zulmedenleri de ikaz etmeyi bir vazife addeden ve eğitim ile insanın yücelmesini ısrarla tavsiye eden Yunus, bir çok şiirinde dediği gibi şu mısrada da bu hakikatı tekrar etmektedir:

Malım vardır demegil, halka güç eylemegil

Bana kalur demegil, malın talandır talan.

Yunus sen âşık isen, kâmillere söylegil

Câhillerin sohbeti akla ziyândır ziyân[2].

Sosyal adâleti ve refahı şiddetle savunan, bu sebeple Kur'an'da yardımlaşmayı emreden bir âyeti şiirine misâfir eden Yunus, meseleyi şöyle özetler:

"*Len tenâlü'l-birra hattâ tünfikû" dedi Hodâ*

Sevdiğinden geçmeyince kişi sultan mı olur?"[3]

Gerçekten Kur'an, "fakirlere ve muhtaçlara vereceğiniz sadaka ve zekât gibi yardımlarınızı, malınızın en iyilerinden yapınız" derken, Yunus da bu ifadeyi "sevdiğinden geçmeyince kişi sultan mı olur?" diyerek manalandırıyordu.

---

[1] Yunus Divanı, sh. 75.

[2] Yunus Divanı, sh. 129.

[3] Yunus Divanı, sh. 74.

Yunus'u okumak ve O'nu anlamak şartıyla, onun insânî değerler ve insan hakları ile alakalı şiirlerini, muâsırı olduğu dünya devletlerindeki durumla kıyaslamaya kalkışırsanız, yıldız böceği ile geceleri gündüzlere çeviren güneşleri kıyaslamış olursunuz. Son sözümüz, Yunus'un hem de insan hakları açısından çok karanlıklı olan kendi döneminde, her şey gibi, insanî değerleri ve insan haklarını da en güzel şekilde terennüm eden bir şâir olduğunu ifade etmektir. "Damla, deryâyı gösterir" kâidesince, kısa kesiyor ve tebliğimize alamadığımız kısımları idrâklerinize havale ediyoruz.

III - KARALAR KANUNU

Yunus'dan bahsetmişken, onun dilinden bir gazete haberini de sizlere takdim etmek istiyoruz:

"İslâmbol: İstimâ' olundu ki, diyâr-ı keferede "*Karalar Kanunu*" diye bir meş'um kanun mer'iyete konmuşdur. Bu biçâre Yunus'un müselman kanunşinâsdan aldığı ma'lûmâta nazaran, bil cümle İngiliz ve Fransız ve sâir keferenin memâlikinde tatbik edilen bu kanuna nazaran, insanlar, iki kısma münkasim olub, beyazlar ayrı kavânine ve siyahlar ayrı kavânine tâbi' kılınurlar imiş. Bu kanunun münderecâtı hakkında ba'zı ma'lûmât zikrederek din-i mübin-i İslâm'ın hilâfına neler icrâ edüldüğüni beyân etmek icâbeder:

Bu menhus kanuna nazaran, zenciler, eğer cüz'î bir kabahatle efendilerine veyahut hürlere yani beyazlara te'addî veyahut en küçük bir hırsızluğı irtikâb etseler, i'dâm yahud alel-ekall cezây-ı bedenî yani darb ve sâire gibi mücâzât görürler. Efendilerinden kaçan köleler hakkında mevzû' olan envâ'-ı azâbı insan okursa, vücudunun ürpermemesi kâbil değildir. Bunların birinci ve ikinci def'alardaki cezaları kulak kesmek, mehmuzla urmak, kızdırılmış demir ile dağlamak ve üçüncüsi i'dâmdır.

Fransız keferesi işi daha da ileri götürerek beyaz olmayanların kendü beldelerine gelmelerini memnu‘ kıldığını, diyâr-ı kefereye giden bazı seyyâhîn-i müslimin bu fakir Yunus'a haber vermişlerdi. Millet-i Efrenciyenin Melik-i bednâmları dahi şu menşûr-ı meş‘ûmı, hicâb duymadan neşreylemiş idi:

"Her ne mertebede bulunursan bulunsun, cins-i esvede murtabıt olan mezellet ve hakaretin adem-i tahfifi, hüsn-i idarenin cümle-i muktezeyâtındandır. Melik hazretleri, siyah olanlar ile zürriyetlerinin beyaz olanlara mahsus mezâyâ ve haklardan ilel ebed mahrûmiyetlerine dâir olan hükmi ibkâ etmek fikrindedir."

Bu mesaili kendilerine naklettüğüm müselmanlar, ben fakir Yunus'a "Bu ahvâle ve akvâle ne dersin?" diye sual edince, fakirin lisanından şu beyitler sâdır olmuştur:

Yetmiş iki millete bir göz ile bakmayan

Halka müderris ise hakikatta âsidir.

Şeri‘atın sözünü şer‘ ile dinle ey yâr

Şeri'at bir gemidir, hakikat deryâsıdır.

Ve dahi muhitimdeki müselman cemâ‘ate ihtâr ve ihbâr eyledüm ki:

Nice bir besleyesin bu kaddile kâmeti

Düşdün dünya zevkine unuttun kıyâmeti.

Toprakdan yaradıldın, yine toprak olursun

Toprak olan kişiler nider bu alâmeti?

Bu beyitlerimi istimâ‘ eden cemâ‘at, beşeriyet beyninde ırk, renk ve saire esbâhla tefrika yapanları Allah evvelâ ıslâh eylesin; nush ile yola gelmezlerse, Kahhâr ismiyle kahreylesin diye kefereye beddua eylediler. Ben fakir Yunus dahi "âmin" dedim."

§. 10- EĞİTİM SİSTEMİMİZ VE MAZİYE BAKIŞ

I- KONUNUN TAKDİMİ

Mevzuya girmeden önce üç hakikati hatırlatmak istiyorum:

Birincisi, her asır insanlarının, kendi zamanlarında meydana gelen fenalıkların sebeplerini geçmişlerine isnâd ederek suçsuzluklarını isbata kalkışmaları maalesef alışılmış bir durumdur. Halbuki tenkit edilenlerin bizim dedelerimiz olduğu, birgün bizim de dedeler makamına gelip tenkit edileceğimiz asla unutulmamalıdır.

İkincisi, karanlık mazi tabiri maarif açısından müslüman ve gayr-i müslimlere göre farklı manalar ifade etmektedir. Başta Avrupa olmak üzere bütün gayr-i müslim milletler için, eğitim açısından mazi deyince, 17. asırdan evvelki ilk ve ortaçağın tamamı akla gelmelidir. Günümüzde dahi ortaçağ zihniyeti ve skolastik düşünce denince akla gelmesi icab eden, başta Avrupa olmak üzere gayr-i müslimlerin bu devreye ait dünyasıdır. Avrupa'ya ait olan ve hem eğitim ve hem de öğretim açısından insanlık tarihinin en karanlık devreleri sıfatını hâiz bulunan bu devreleri, müslümanların ve hususan müslüman Türkün tarihine de isnad etmek, hem tarihi bilmemek ve hem de tarihe iftira etmek demek olur. Gerçekten bu dönemin Hristiyan dünyası, hem sosyal ve hem de fen ilimleri açısından cehâlet sahrasında kurulmuş taassub çadırlarından oluşmuş insan toplulukları manzarasını arzetmektedir. Hukuk ilmi açısından hiç bir terakki yoktur; sadece Roma hukukunun katı kaideleri değiştirilemez ve hatta yorumlanamaz mukaddes normlar olarak kabul edilmektedir. Fen ilimlerinde de durum farklı değildir; Galile, müslüman âlimlerden aldığı

feyzle dünya dönüyor dedi diye Engizisyon mahkemelerinde idama mahkûm edilmiştir.

Halbuki eğitim ve öğretim açısından karanlık olan mazi mefhumu, müslümanlar için farklıdır. İslâm tarihi açısından asr-ı saâdetten ilk üçyüz senenin sonuna kadar, günümüzde ileri eğitimin de ulaşamayacağı mükemmel ve bütün ilimlere açık bir eğitim tarzı mevcuttur. İmam Matüridî gibi düşünce tarihinde zirveye yükselmiş insanlar bu asrın meyvesi olduğu gibi, secde ve rükû' halinde kıbleye nasıl yönelme mümkündür? sualini dünyanın yuvarlaklığıyla açıklayan İmam Şafiî gibi hukukçular da bu devrin meyveleridir. İslâm tarihinin ilk beşyüz yılı yani milâdî XII. yüzyıla kadar olan devre de, ilk devre kadar mükemmel olmasa da, çok önemli gelişmelere mazhardır. İlk müslüman Türk Devleti olan Karahanlılar devrinde yetişen Serahsi ve Halvanîlerin hukuk ilmine yaptığı hizmetler, Râzî ve Birunîlerin müsbet ilimlere olan katkıları, bu devreye ait ölmez misallerdir. Ebül-izz'in 60 küsur otomatik makina modelini anlatan eseri ile İbn-i Sina'nın Batı okullarında asırlarca ders kitabı olarak okutulan El-Kanun adlı kitabı, saymakla bitmeyecek yüzlerce misallerden sadece ikisidir. Avrupa'da henüz XVII. yüzyılda H. Grotious tarafından bir kaç sayfalık makalelerle temeli atılan Devletler Hukuku ile alakalı Karahanlılar zamanında beş ciltlik ve 3.000 sayfalık eser yazıldığını ve hâlâ gündemde olduğunu ifade edersem, "Her şey zıddıyla bilinir" kaidesi gereği mesele daha iyi anlaşılacaktır kanaatindeyim.

Tesbitlerimize ve araştırmalarımıza göre, Osmanlı Devleti'nin ilk iki asrını da bu devreden saymak gerekir. Zira bir görüşe göre dünyanın ilk üniversitesi ünvanına sahip olan Fâtih'in yaptırdığı *Sahn-ı Seman* yani sekiz fakülteli Fâtih Külliyesinde okutulan ders kitaplarına, bugünün ileri seviyeli kabul edilen fakülteleri dahi ulaşabilmiş değildir. Adududdin'in yazdığı ve Seyyid Şerif Cürcanî tarafından şerhi yapılan *Şerh-i Mevâkıf* isimli düşünce tarihi, felsefe ve kelam ansiklopedisi

mahiyetindeki bir dev eser bu üniversitenin ilgili bölümünde ders kitabı olarak okutulurken, bugünün benzeri fakülte mezunları ve hatta doçentleri ve profları bu kitabın mevzularını anlamaktan hâlâ âciz durumdadırlar. İbn-i Sina'nın El-Kanun adlı tıp kitabının Dar'üt-Tıp adlı Tıp fakültelerinde ders kitabı olarak okutulduğunu da unutmamak icabetmektedir. Bazı iddiaların tersine, 17. yüzyılın başına kadar, devletin dar'üş-şifalarında ve sarayda vazife gören tabipler ve ser-etıbbâların % 95'i müslümanlardır ve medreselerden yetişmişlerdir.

İşte İslâm tarihinin miladî XII. asra kadar olan devresi ile Osmanlı Devleti'nin ilk 150-200 yılını, Avrupa'daki karanlık maziye kıyaslamak ve Ortaçağ zinhiyeti diye takdim etmek, Ortaçağ zihniyetinin ta kendisidir. Bu devre, mazi değil, aydınlık istikbalin köklerini teşkil eden mazideki istikbaldir.

Maalesef, miladî XII. yüzyıldan sonra, Osmanlının ilk 150 yılını istisna bırakırsak, XX. asrın başına kadar tesiri devam eden devre, İslam eğitim tarihi açısından karanlık bir mazidir. Bu devrede fen ilimleri, medrese ilimleri diye ifade edilen dinî ilimlerden ayrı gibi telakki edilmiş ve müsbet bazı gayretlere rağmen, bu ayrılık devam edegelmiştir. Düşünce tarihinde bugünün fakültelerinde dahi incelenemeyen mevzuları ihtiva eden Şerh-i Mevâkıf'ın yerini, buna göre çok kısa sayılan Şerh-i Akâid ve benzeri eserler almıştır. İbn-i Sina'nın El-Kanun'u yerini 200-300 sayfayı aşmayan hikmetdeki El-Hidâye[1] kitabı almıştır. Fıkıhda mezheblerarası mukayeseli bir eser olan El-Hidaye okunurken, bu da yerini küçük bir fıkıh metni olan Mülteka'ya bırakmıştır. Halbuki vicdanın zıyası dinî ilimlerdir. Aklın nuru fen ilimleridir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecelli eder. İkisinden de nasibini almış olan talebe iki kanadı ile ilmin fezasında pervaz edip yükselebilir. İkisi ayrılıp, sa-

---

[1] El-Hidâye kitabından kasdımız, Merğinânî'nin İslam Hukukuna dair olan eseri değildir. Belki hikmete ve felsefeye dâir bir eserdir.

dece dinî ilimleri okuyanlarda taassup, sadece fen ilimlerini okuyanlarda ise, manevî meselelerde hile ve şüphe ortaya çıkar. Tanzimat gençliği ve şu andaki Türk gençliği bunun en bâriz misalidir.

Üçüncüsü, mazide olduğu gibi şimdi de, bizim üç büyük düşmanımız vardır; cehâlet, zaruret ve ihtilaf. Bu üç düşmana karşı, san'at, ma'rifet ve ittifak silahıyla cihad edeceğiz. Ecnebiler, fen ve sanayi silahıyla bizi manevî istibdadları altında geçmişte ezdiler ve şimdi de ezmeye devam ediyorlar. Bizim de artık fen ve sanayi silahıyla i'lây-ı kelimetullahın en müthiş düşmanı olan cehâlet, fakirlik ve ihtilaf düşmanlarıyla mücadele ve mücahede etmemizin zamanıdır. Bu hakikatların aksini hiç bir müslüman söylememektedir.

Bu uzun mukaddimeden sonra, şimdi de eski ve yeni eğitim sistemimizle alakalı bazı tesbitlerimizi takdim etmek istiyoruz;

II- ESKİ EĞİTİM SİSTEMİMİZ VE AKSAYAN YÖNLERİ

Başta Osmanlı Devleti olmak üzere eski eğitim sistemimizle alakalı, bazı tesbitlerimizi aktarmak istiyoruz:

1) Eski eğitim sistemimiz hakkında kıymetli bir kısım değerlendirmelerin varlığı yanında, özellikle resmî platformlarda yaygın olan kanâatler, her sahada olduğu gibi, mevhûm bazı safsatalara dayanmaktadır. Bu safsatayı netice veren dört yanlış kıyası burada özetlemek istiyoruz:

A) Eski eğitim sistemimiz, biraz sonra nakledeceğimiz bazı aksaklıklarına rağmen, günümüzdeki eğitim sisteminden farklı olarak manevî temellere dayanmaktadır. Modern eğitimcilerin çoğu, maneviyatı maddiyata kıyas yapmakla ve tarih boyu maneviyatımıza ve dinimize düşman olan Avrupalıların eğitimle ilgili görüşlerini eski ve yeni eğitimimizde hüccet ka-

bul etmekle, büyük bir hatalı kıyas içine düşmüş oluyorlar. Halbuki herşeyi maddede görenlerin akılları gözlerindedir. Göz ise maneviyatta kördür. Ayrıca, 600 sene Osmanlı Devleti'ni millî ve manevî değerlerinden koparmak için mücadele etmiş olan Avrupalıların eski eğitim sistemimize müsbet gözle bakmaları mümkün değildir.

B) İkinci önemli yanlış kıyas, bazı ilimlerde meşhur olanların başka ilimlerde de mütehassıs olduğuna hükmetmektir. Eski eğitim sistemimiz ve dolayısıyla tarihimiz hakkında konuşanların bir kısmının, tarihi ve eski eğitim sistemimizi bilmedikleri, gün gibi aşikârdır. Mesela, eğitimin Osmanlı döneminde yaygın olmadığı ve Cumhuriyet döneminde alabildiğine yurdun her köşesine yayıldığı ısrarla iddia edilmekte ve can düşmanımız Avrupa ile birlikte ısrarla dedelerimizin câhil olduğu maalesef anlatılmaktadır. Acaba cahillikten kasıt nedir? Eğer okuma-yazma bilmeme kasdediliyorsa, bu tamamen yanlıştır. Zira arşiv belgeleri bu iddiaları yalanlamaktadır. Osmanlı dönemindeki okuma-yazma nisbeti, belki bugün için geçerli olmayabilir, 1970'li yıllara kadar, Cumhuriyet dönemine oranla kat kat fazladır. Gelin bir müşahhas misal verelim. 1316 yani 1898 tarihli Aydın Vilâyeti Salnâmesi'ne göre, İzmir'in nüfusu 157.098'dir. Toplam ilkokul sayısı ise, 36.087 nüfusa sahip müslümanlar için 13 adettir. Yani her 2.500 nüfusa bir ilkokul düşmektedir. Bu değerlendirmeye göre, nüfusu 3.000.000'u geçen İzmir'in şu anda 1.200'e yakın ilkokulu bulunması icabeder. Gerçek rakamın ne olduğunu doğrusu ben de merak ediyorum[1]. Gayr-i müslimlerin sayıları 55'i bulan mektepleri buna dahil değildir. Bizim köyde Rüşdiye mektebi yani ortakokul var imiş; halbuki Cumhuriyet döneminde ilkokul 1950'lerden sonra açılmış. Yani bizim köy ortaokulu kaybettiği gibi ilkokulu da 30-35 sene sonra görebilmiş. Aradaki farkı idrâklerinize havale ediyorum.

---

[1] Salnâme-i Vilâyet-i Aydın, 1316, sh. 154 vd., 199.

C) Yeni fenleri ve ilimleri bilmeyen âlimlerin sözlerini, dinî ilimlerde de kabul etmemek gibi, bir başka yanlış kıyas daha vardır. Halbuki her ilimde söz sahibi, ancak o ilmin mütehassısıdır. Yeni ilim ve fenlerde maharet sahibi olan bir kısım aydınlarımızın bir öncekinin tersine gurura kapılarak, kendisini dinde de mütehassıs kabul etmesi de, eskiyi değerlendirirken bizi hatalara sevkeden önemli yanlış kıyaslardandır. Hatta Cumhurbaşkanı oldu diye, kendisini müfessirlerle eş tutan devlet adamlarımızı dahi bu millet görmüş ve fetvalarını da 12 Eylül'den sonra epeyce dinlemiştir.

D) Bir diğer önemli yanlış kıyas da, selefi halefe ve maziyi hâle kıyas edip haksız itirazlarda bulunma hastalığıdır. XVII. asra kadar Avrupa temizliğin kaidelerini dahi bilmezken, Fâtih medreselerinde neden organik kimya okutulmadı diyen ahmaklar vardır. Halbuki fikirlerin birleşmesiyle şu anda bedihî hakikatler haline gelen çok şeyler, mazide en büyük âlimler için dahi kapalı kalmış olabilir. Her devir, kendi şartları çerçevesinde değerlendirilmelidir.

2) Eski eğitim sistemimizin temel teşkilatını, medrese, mektep ve tekye üçlüsü teşkil ediyordu. XII. asra kadar ve Osmanlı Devleti'nin ilk 150 yıllık döneminde, medrese, hem müsbet ilimlerin ve hem de din ilimlerinin öğretildiği tek öğretim müesseseleridir. İlkokullar demek olan sıbyan, mahalle veya ibtidâî mektebler; medrese adıyla vatanın bütün sathına yayılan orta öğretim mektebleri; yine medrese yahut külliye, sahn adıyla üniversite mahiyetindeki yüksek öğretim kurumları, fevkalade nizamlı çalışmıştır. Müsbet ilimlerde Câbirler, Ali Kuşçular ve İbn-i Sinalar; sosyal ilimlerde İmam Gazaliler, Fahreddin Raziler ve Fenariler ve hukukda İmam-ı A'zamlar, Serahsiler ve Ebussuûdlar bu ilim yuvalarının yetiştirdiği mükemmel talebelerdir. Mektebler, hususan Tanzimat hareketinden sonra ayrı adlar altında, müsbet ilimlerden uzaklaşan medreselerin boşluğunu kapatmak üzere kurulmuşlardır. Tekyeler ise, asırlarca Anadolu'yu maddî ve manevî tehlikele-

re karşı koruyan Avrupalıların tabiriyle yenilmez kara ordusunu ve bizim tabirimizle maneviyât erlerini yetiştiren manevî eğitim mekânlarıdır. Maalesef Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına doğru, medrese ehli, mekteblileri dış görünüşlerinden dolayı, iman zaafıyla suçluyor mektebliler ise, onları yeni fenleri bilmediklerinden noksan ve câhil addediyorlardı. Bu fikirlerdeki ayrılık ve metodlardaki farklılıklara yabancıların tahriki de katılınca, İslam ahlâkının sarsılması ve muâsır medeniyetten geri kalınması gibi çok müthiş neticeler ortaya çıktı.

3) Osmanlı Devleti'nin sonlarına doğru eski eğitim sisteminin başarıya ulaşmasına engel olan çok önemli maniler çıkmıştır. Bunlardan dördünü özellikle saymak istiyoruz:

A) Her alanda görülen istibdad ve “benim bildiğim ve söylediğim doğrudur” anlayışı, hem mekteb ve hem de medrese ehlini muvaffakıyet yolunda engellemiştir. İstibdadın mühim bir çeşidi ve en tehlikelisi de, ehil olmayanların ilmiyeye intisabı ile ortaya çıkan ilim istibdadıdır. Bugün de, kanun ve hukuk ne derse desin, benim dediklerim hukukun kendisidir diyen müstebid ilim adamlarını ve hukukçuları gazetelerden esefle takip ediyoruz.

B) Batı'nın ıslahat adı altında içimize attığı ahlâksızlık tohumları, eğitim sistemimizi, geçmişte olduğu gibi şimdi de engelleyen mühim manilerdendir. Tanzimat gençliği, milletini ve devletini değil, midesini ve nefsinin süflî arzularını düşünen bir gençlik haline getirilmiştir.

C) Tembelliği ve dağınıklığı netice veren ümitsizlik ve bıkkınlıktır. Yabancı düşmanların da tesiriyle, Türk gençliğinin damarlarına kendine güvenmemezlik hissi öylesine aşılanmıştır ki, müslüman Türk gencinin hiç bir zaman bir Avrupalı kadar olamayacağı kendine kabul ettirilmiştir.

D) Kanaatimize göre en mühimi de, İslam dininin bazı meseleleri ile müsbet ilimlerin meseleleri arasında, bâtıl bir

hayal ile var zannedilen veya öyle takdim edilmeye çalışılan çelişki ve çatışmadır. Tamamen yanlış anlamalardan ve kasdî propagandalardan doğan bu mani, bizi dünya, yabancıları da âhiret saâdetinden mahrum eylemiştir. Halbuki köle efendisine, hizmetkâr reisine ve veled pederine nasıl düşman ve karşı olabilir? İslamiyet fenlerin seyyidi ve mürşidi; hakiki ilimlerin reisi ve pederidir. Meselâ, İmam Şafiî, namazdaki rükû' ve sücûd halinde kıbleye yönelmeyi yer küresinin yuvarlaklığı ile izah ederken ve İmam Fahreddin Razî meseleyi kesin delillerle isbat ederken ve bunun karşısında Avrupa papazları dünyanın bir tepsi gibi olduğunu iddia ederken, mesele bugün tam tersine çevrilerek anlatılmaktadır. Buna sebep bazı safdillerin yanlış izahlarıdır.

4) Eski eğitim sistemimizin, hususan Tanzimat'tan sonra aksayan bir diğer yönü de, din hürriyeti adı altında bugün olduğu gibi, yabancılar tarafından açılan okullardır. Bu durumu ve neticelerini Mısır Müftüsü Muhammed Abdüh şöyle anlatmaktadır:

"*Nerede müslüman bir bölge varsa, orada bir Amerikan okulunun veya bir başka Avrupa dinî cemaatinin okulunun bulunduğunu görüyoruz. Müslümanlar, çocuklarını, dünyevî refah açısından yararlı olur ümidiyle buralar gönderiyorlar. Gençlik çağının heyecanlı dönemlerinde yabancı okullara giden müslüman çocukları, bu okullarda tahsil hayatı boyunca İslama ve temel esaslarına aykırı şeyler duyuyor veya yaşıyorlar. Kulakları, babalarının inançlarına hakaret eden laflarla doluyor. Öğrenim çağı tamamlanmadan, kalpleri her çeşit İslamî inançtan sıyrılıyor ve müslüman adı altında yeni bir nesil ortaya çıkıyor. Bununla da kalmayıp kendilerini kirleten şeyleri, söz ve fiilleriyle cemiyet içinde de yaymaya başlıyorlar*"[1]. Bunları duyunca, Robert Kolejini kuran Amerikalı papa-

---

[1] BOA, YEE, Akgündüz, Belgeler Gerçekleri Konuşuyor, I/144-145.

zın, "*Fâtih İstanbul'u burada inşa ettiği Rumelihisarı ile fethe başladı. Ben de bu okul ile İstanbul'u yeniden Hıristiyan âlemine kazandıracağım*" sözünü hatırlıyorum.

III- YENİ EĞİTİM SİSTEMİMİZ HAKKINDA BAZI TESBİTLER

Ben mazi ile irtibat sağlamaya çalışarak yeni eğitim sistemi ile alakalı hayatî bazı tesbitlerimi de takdim etmek istiyorum:

1) Türk düşmanı olan Fener Patriği Gregorius tarafından Rus Çarına gönderilen mektupta, Türklerin ancak eğitim sistemine müdahele ile ve içlerinden kendi tarihlerine düşman bir nesil yetiştirmekle mağlup edilebileceğini ifade ettiğini hepimiz biliyoruz. O hâin diyor: "*Türkleri maddeten ezmek ve yıkmak mümkün değildir. Türklerde evvela itaat duygusunu kırmak, dinî hislerini gevşetmek icabeder. Maneviyatları sarsıldığı gün, onları zaferlere götüren kuvvetleri de kesilmiş olacaktır. Yapılacak olan, Türklere bir şey hissettirmeden bünyelerinde bu tahribi tamamlamaktır*"[1].

Bu tahribin dinden tecerrüd eden Cumhuriyet dönemi eğitim sistemi ile nasıl yapıldığı ise, Cumhuriyetin mimarı kabul edilen Mustafa Kemal tarafından aynen şöyle ifâdelendirilmektedir. Hiç yorum yapmadan aynen naklediyoruz:

Ruşen Eşref Ünaydın anlatıyor: "(Atatürk diyor):

1910'larda Abdullah Cevdet maskarasının İçtihad'ında bir yazı okumuştum. Milletlerin maddî ve manevî varlıklarından söz ediyordu. Alman mütefekkiri Ludwig Büchner, manevî

---

[1] Kutay, Cemal, Tarih Konuşuyor Dergisi, c. 1, sy. 1, sh. 69-70.

boşlukları doldurulmamış, beslenmemiş milletlerin, hangi maddi düzeyde olursa olsun, birgün çökeceğini anlatıyor ve ispatlıyordu. Tarihden, zaferlerden, büyük adamlardan mahrum milletler, maddî imkânları geniş olsa da, ciddî bir sallantıya dayanamazlar, çöküp giderler diyordu. Birdenbire düşündüm: "laikiz" dedik, dinle alakamızı devlet olarak kestik. "Cumhuriyetiz" dedik, rejimimizi tehlikeye düşürmemek için saltanat devrini kötüledik, kazanılmış büyük zaferleri bile bir kaç satırla geçiştirmeye kalkıştık. Latin harflerini aldık, yeni nesilleri binlerce yıllık tarih hazinesinden mahrum bıraktık"[1]. İşte altmış yıldır bu eğitim sisteminin meyvelerini topluyoruz. Son 20 yıl bir tarafa bırakılırsa, Avrupa'nın dansını, içkisini ve balesini taklid edenlerden başka var mı? Japonya son 40 yılda dünyanın süper ekonomik gücü haline geldi. Almanya II. Dünya Harbi'nin tahribine rağmen bu hale ulaştı. Halbuki onlardan daha evvel eğitim sistemimiz dinden ve maneviyattan koparılmıştı. Bırakınız onların seviyesine gelmeyi, 1950 yılına kadar sadece üç çaya su bendi yapılmış; baraj değil. Eğitim sistemimiz, ilîm adamı olması gerekirken, sokak gösterilerine katılıp kanunları hiçe sayan anarşist proflar da yetiştirmiş. Bu eğitim sisteminin yetiştirdiği ve şu anda Türkiye'nin İngiltere Büyükelçisi zata, bakınız, Leicster'daki Türk master ve doktora talebelerine ne tavsiyelerde bulunuyor: "bırakınız ilmi ve bilimi; gidin puba ve diskoteğe; alın birer İngiliz kızını kolunuza; öğrenin İngilizceyi; dönün vatanınıza". Bu tavsiyeleri, bu yaz (1990 yazı) dinleyen arkadaşlardan ben de esefle dinledim.

2) Bugünkü eğitim sistemimizde gençlere verilen belli bir gaye ve ideal, maalesef mevcut değildir. Önemle ifade edelim ki, bir veya bir kaç insanı sevmek yahut sevmemek, bir milletin eğitim sisteminin gayesini teşkil edemez. Zira bir milletin millî ve manevî kahramanları, okullarda öğretilse de öğretil-

---

[1] Milliyet, 16 Kasım 1974, İsmet Bozdağ.

mese de, zaten sevilir. Yunan eğitiminin bir gayesi var; İngiliz eğitiminin bir gayesi var. Bize din ve tarih düşmanlığı öğreten Avrupa, dinine mutaassıptır. Hatta bir adi Bulgara, bir İngiliz neferine yahut serseri bir Fransıza: "Sarık sar. Sarmazsan hapse atılacaksın" denilse, taassupları gereğince diyecektir: "Hapse değil, öldürseniz bile, dinime ve milliyetime bu hakareti yapmıyacağım." Tarihinden koparılmış, dininden tecrid edilmiş ve sadece bir kaç insanın sevgisi yahut nefreti ile techiz edilmiş Türk gençliğinin, eğitimden beklediği gaye nedir? Dinsiz millet yaşamayacağına ve laik eğitim adıyla o İslamiyetten de uzaklaştığına göre, hangi gaye ile techiz edilebilecekdir. Önemle ifade edelim ki, bizdeki, hususan Cumhuriyetin ilk yıllarında laik eğitimden kasdedilen, dinden uzak bir eğitim değildir; belki sadece İslam dininden uzak bir eğitimdir. Bu noktaya dikkat edilmelidir.

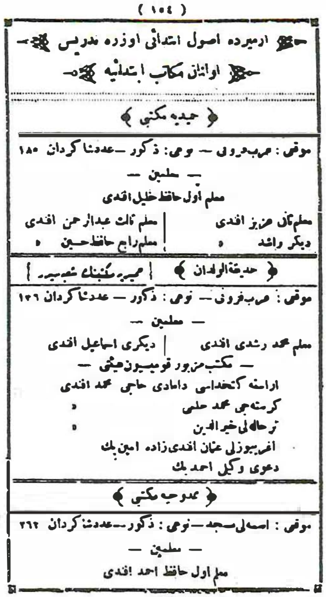
3) Eğitimden gaye, bilgili, milletine faydalı ve devletine saygılı insanlar yetiştirmektir. Milletini düşünen bir devlet, bu gayeyi en iyi şekilde temin eden yolu arayıp bulacaktır. Tesbitlere göre, mesela İmam-Hatip Okulları daha başarılı öğrenci yetiştiriyorsa, gayeye daha iyi hizmet ettiği için sayıları arttırılıp imkânları çoğaltılmalıdır. Makul ve mantıkî netice budur. Halbuki Türkiye'deki mevcut eğitim sisteminde durum tam tersinedir. 160 milyona küçük bir ilkokul yaptıran vatandaşımız her türlü tebriğe layık görülüyor ve TV'de boy gösteriyor iken, 1.5-2 milyara Gaziantep'de İmam-Hatip yaptıran bir vatandaş neredeyse azarlanıyorsa, bu işte bir çarpıklık var demektir. Başarısız olsa da, bazı şahısları sevip sevmemek, eğitimin nirengi noktasıdır. Bir zamanlar 10 yıl İstanbul Valiliğinde bulunmuş bir zat, sicili ve görevinde çok başarılı olan bir kaymakama, “içki içmeyen kaymakamları aramızda görmek istemiyoruz” diyebilmektedir. Bu zihniyetle bizim çağı yakalamamız mümkün değildir. Rusya'da ve hatta Bulgaristan'da bile modası geçen fikirler, günümüz Türkiye'sinde hâlâ

geçerli akçe ise, Türk eğitim sisteminin yeniden ciddi olarak sorgulanması gerekmektedir.

4) Türk eğitim sistemindeki yalan öğretime de mutlaka son verilmelidir. Bize hukuk fakültesinde Osmanlı Devleti'nde insan hak ve hürriyetleri Tanzimat Fermanı ile gündeme geldi diye öğretmişlerdi. Osmanlıda her şey padişahın ağzında denirdi. Araştırınca gördük ki, İslam hukukunda insan hak ve hürriyetleri Kur'ân ve hadîsçe garanti altına alınmış; dünyanın ilk tapu, gümrük, çevre hukuku gibi hukukî düzenlemelerini ilk defa Osmanlılar yapmışlar. Biz, ortaöğretimde Osmanlı Devleti'nde okullar yoktu diye öğrendik. Sonra arşivlerde gördük ki, mesela İzmir'de Osmanlı dönemindeki okul sayısı şimdikinden daha fazlaymış veya en azından eşitmiş. Biz Mustafa Kemal'in kendi gayretiyle ve Vahideddin'e rağmen Anadolu'ya çıktığını öğrendik; sonra İngiliz arşivlerinde gördük ki, 40.000 Osmanlı altınını cebine koyup onu Anadolu'ya gönderen Sultan Vahideddin imiş. Hulasa bu metot, Türk eğitim sisteminin en buyük yüz karasıdır.

Son sözüm, mazisini bilmeyen geleceğini düşünemez. Dinsiz millet yaşayamaz. Dinden tecrid edilen bir maarifden maddî ve manevî hayır beklenemez. Din ve tarih şuuru verilemeyen bir eğitim sisteminden vatanına ve milletine faydalı münevverler değil, zulmetli münevverler yetişebilir. Her müessesemiz gibi, eğitim sistemimiz de belli bir gayeye tevcih edilmeli ve yalan öğretime son verilmelidir. Eğitim sistemimiz, kendi yürüyüşünü terketmiş; başkasının yürüyüşünü de öğrenememiştir.

İzmir'deki Mektepleri Gösteren Aydın Salnâmesinden Bazı Sayfalar

(١٠٤)

ازميرده اصول ابتدائى اوزره مدريس

اولنان مكاتب ابتدائيه

{ جديده مكتبى }

موقعى : صربدروني — نوعى : ذكور — عددشاكردان ١٨٠

— معلمين —

معلم اول حافظ خليل افندى

معلم ثانى عزيز افندى | معلم ثالث عبدالرحمن افندى

ديكر راشد « | معلم رابع حافظ حسين «

{ حديقة الولدان } [حميديه مكتبنك شعبه‌سيدر]

موقعى : صربفرونى — نوعى : ذكور — عددشاكردان ١٢٦

— معلمين —

معلم محمد رشدى افندى | ديكرى اسماعيل افندى

— مكتب مزبور قوميسيون هيئتى —

ارامنه كتخداسى دامادى حاجى محمد افندى

كرسته‌جى محمد حلمى «

ترحالەلى خيرالدين «

اغريبوزلى عثمان افندى‌زاده امين بك

دعوى وكيل احمد بك

{ محموديه مكتبى }

موقعى : اصەلى‌مسجد — نوعى : ذكور — عددشاكردان ٢٦٢

— معلمين —

معلم اول حافظ احمد افندى

(١٠٥)

معلم ثانى حسن افندى | معلم رابع احمد افندى

« ثالث مصطفى « | ديكرى صادق «

{ نمازكاه مكتبى }

موقعى : نمازكاه‌جوارى — نوعى : ذكور — عددشاكردان ٢١٨

— معلمين —

معلم اول حافظ محمد شريف افندى | معلم رابع مصطفى افندى

« ثانى حافظ شريف « | « ديكرى حسين «

« ثالث حاجى حسن « | شعبه معلمى حسين «

— مكتب مزبور قوميسيون هيئتى —

مولوى شيخ نورى افندى

اعشار مأمورى احمد بك | موصللى‌زاده حاجى حسين افندى

كبيسجى حاجى شاكر افندى | تيانجى‌زاده آكاه بك

كاتبجى حافظ احمد طلعت « | حاجى حافظ محمد افندى

{ تسيليه مكتبى }

موقعى : تلكيلك — نوعى : ذكور — عدد شاكردان ٢٢٧

— معلمين —

معلم اول حافظ احمد افندى

معلم ثانى حافظ جمال افندى | معلم رابع حافظ اسماعيل افندى

« ثالث حافظ عبدى « | « رابع مصطفى «

{ روضة الصبيان } [تسيليه مكتبنك شعبه‌سيدر]

موقعى : بازاريرى — نوعى : ذكور — عدد شاكردان ٦٢

معلم : عمر افندى

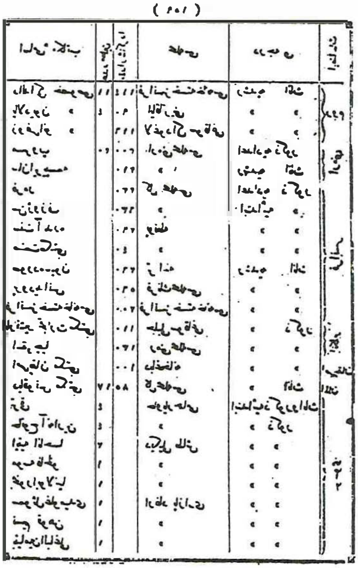
— مكتب مزبور قوميسيونى —

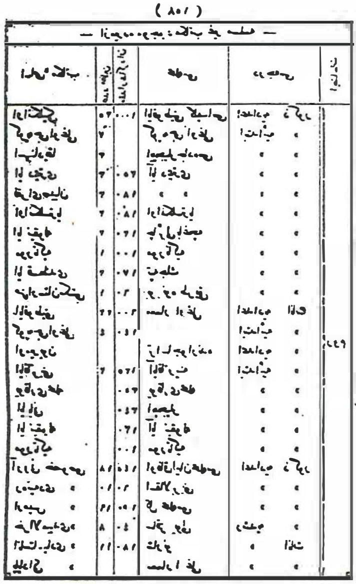
شيخ بدرى افندى | وحى بك‌زاده ضيا بك

لبلبجى‌زاده حافظ توفيق « | يشجى حسنى افندى

جوللى‌زاده خالد بك | ويركو اخراجات مديرى حسين «

İzmir'deki Mektepleri Gösteren Aydın Salnâmesinden Bazı Sayfalar

§. 11- YALAN HABER VE MÜEYYİDELERİ

I- BASININ ÖNEMİ VE SORUMLULUĞU

Basının demokrasi ile idare edilen ülkelerde önemli bir güce sahip olduğu ve mühim bir kamu hizmetini ifa ettiğinde şüphe yoktur. Tesbitlerimize göre, basının çok önemli iki vazifesi vardır ve bu vazifeleri sebebiyle de millet nazarında sahip olduğu iki ünvan sözkonusudur:

1- Basın, Güzel Şeylerin Dellalı ve Kusurların Teşhircisidir

Basının sahip olduğu yahut olması gereken birinci ünvan, cemiyetteki güzel şeylerin ve yapılan kusurların dellâllığını yapmaktadır. Güzel şeylerin dellâllığını yapmalı; ta ki kamuoyunda bunları teşvik vazifesini ifa etsin. Cemiyette görülen kusurları ve ayıpları, genel ahlak ve âdâba aykırı olmayacak şekilde ortaya dökmeli; ta ki, önlensin ve ibret-i âlem olsun.

Toplumdaki güzel ve çirkin şeylerin dellâlı olma vazifesi, basına şu mükellefiyeti yüklemektedir: Basın, güzellikleri ilan ve kötülükleri teşhir ederken, "millet hâkimiyeti" ve "hak" esaslarını mutlaka göz önünde bulundurmalıdır.

Millet Hâkimiyeti prensibinden kasıt, milletin ekseriyetinin ehemmiyet verdiği değerlere basının da değer vermesi ve nefret ettiği şeylerden basının da nefret etmesidir. Demokrasinin de gerektirdiği budur. Aksi takdirde yapılan şey, eskilerin tabiriyle müslüman mahallesinde salyangoz satmaya döner. Ne acıdır ki, günümüz Türkiyesinde, Türk basınının çoğunluk itibariyle bulunduğu durum, müslüman mahallesinde salyan-

goz satmak şeklindedir. Önemle ifade ediyorum ki, Türk milletinin ekseriyetinin kabul etmediği bir şeyin basın yoluyla ilanı, milleti dalâlete davettir. Milletin hukukuna tecâvüzdür. Bir insanın hukukuna tecâvüze kanunî cevaz bulunmadığı halde, bir milletin hukukuna tecâvüz etmek, nasıl meşru ve ma'kul bir hak olarak kabul edilebilir?

Acı bir gerçektir ki, günümüz Türk basını, müslüman Türk milletinin %80'leri aşan nisbette değer verdiği bir kısım mukaddes mefhum ve müesseselere tecâvüz etmekle, milletin hukukuna tecâvüz etmektedir ve kamu haklarını çiğnemektedir. Buna basın hürriyeti denemez. Hele bu milletin hukukuna tevâvüz, yalan haber yoluyla icra ediliyorsa, millet ve devletin selâmeti uğruna bu felâket mutlaka önlenmelidir.

Millet hâkimiyetinden kasıt, basın organlarının bulunduğu ülke milletinin hâkimiyetidir. Yani Türk basınının Türk milletinin hâkimiyet hakkına, İngiliz basının da İngiliz milletinin hâkimiyet hakkına hürmet etme mecburiyeti vardır. Türk basınının şerefli bir mensubuyum diye övünüp de, İngiliz basınının ağzıyla yayın yapmak ve Türk milletinin hissiyatını rencide etmek, basın ahlak ve kurallarına da aykırıdır. Maalesef, bir kısım Türk basınını inceler ve milletin % 90'ınının değer verdiği manevî değerler hakkındaki ifadeleri okursanız, kendinizi, komünist veya hiristiyan bir ülkede hissedersiniz. Bu durum, Türk basını için yüzkarasıdır.

"*Hak*" esasının basına yüklediği en mühim mükellefiyet de, basının doğru haberi kendine şiar edinmesi ve dâima hakkın yanında olmasıdır. Basın, efkâr-ı âmmenin yalancı tercümanı olmamalıdır.

Bu iki esasa ri'ayet etmeyen ve aslında bir memleketteki kontrol mekanizmasının keskin kılıcı olan basının, millet indindeki müessiriyetini muhafaza etmesi mümkün değildir.

2- Basın, Milletin Umumi Hatibidir

Basının sahip olduğu yahut olması gereken ikinci mühim ünvanı, milletin umumi hatibi veya bir diğer ifade ile efkâr-ı âmmenin mürebbiliğidir. Umumi hatiplikten gaye, milletin sözcülüğüdür. Milletin temsilcisi olan şahıs veya müessese, millet adına konuştuğunu unutmamalıdır. Hakkı müdafaa edip fikirleri doğru haberlerle terbiye mükellefiyetini deruhde etmiş olan basının, bugün, bu vazifesini ifa ettiğini kendileri de söyleyemiyor. Günümüzde Türk basını, iki önemli sebepten dolayı, tıpkı TRT gibi, milletin umumi hatipliği yani sözcülüğü ünvanını, bihakkın ifa edememektedir. Bu iki sebebi ve daha doğrusu basını bataklığa düşüren ve millet nazarında yalancı tercüman hissini uyandıran iki yanlış kıyası şu şekilde özetlemek mümkündür:

Birincisi, Türk basını ve bu arada TRT, bütün vatan sathını büyük şehirlere ve mesela İstanbul'a kıyas ederek yayın politikalarını buna göre ayarlamaktadırlar. Gerçekten millî ve dinî açıdan büyük şehirler kadar ve özellikle İstanbul kadar dejenere olmamış olan bütün vatan sathını, dejenere olmuş belli mıntıkalara kıyaslayarak yayın politikasını tesbit ederseniz, umumi hatibi ve sözcüsü olduğunuz milleti küstürürsünüz. Bugün Türk basını ve TRT, bırakınız büyük şehirlerdeki ahlakî açıdan dejenere olmuş belli merkezleri esas almayı, ismi söylenince milletin haya duyduğu ve nefret ettiği sokakları esas alarak yayınlarını sürdürmektedir. Acaba bir futbolcu ile bir ses sanatçısının, gazetelerin ifadesiyle kayda geçmiş zina hikâyelerini dillere dolamak veya evli hanımların gayr-i meşru münasebetlerini konu edinen bir diziyi aylarca ekrana getirmek, %99'u müslüman olan Türk milletinin umumi hatipliğine ve sözcülüğüne yakışır mı? Bu yanlış bir kıyasdır ve çoğu basında yahut TRT'de sözcülüğü yapılan millet, asla Türk

milleti olamaz. Bu alfabe'yi bilmeyen bir çocuğa, felsefe dersi vermeye benzer.

İkincisi, basının ikinci önemli hatası ve milletin sözcülüğü ünvanına yakışmayan bir tavrı da, yayın politikalarını tesbit ederken, Anadolu'yu kendilerine kıyas ettikleri büyük şehirleri ve özellikle İstanbul'u da Avrupa ve Amerika'ya kıyas etmeleridir. Batılılaşmak adıyla devam ettirilen bu tutum, sosyal bünyedeki çöküntülerin en büyük sebebini teşkil etmektedir. Batının ahlaksız ve sefih hayatını, taklide yol açacak şekilde fütursuzca aktaran basın, bu noktada büyük bir sorumluluk altındadır. Bir erkek, güzel bir kadının üzerinde gördüğü ve beğendiği bir elbiseyi ben de giyeceğim der ve giyerse maskara ve rezil olur. Aynen öyle de fikrî, dinî ve sosyal yapısı kendine has özellikler arzeden Batı toplumlarını, müslüman bir memleketin basın organlarının tamamen taklit etmeleri, Türk basınını ve de TRT'yi çıkmaza sürüklemektedir. Avrupa'nın hissiyatı, İstanbul'da tatbik olunamaz. Anadolu'yu işgal diye nitelendiren bir denetimcinin yahut tarafsız olması gerekirken İslam düşmanı ve hiristiyan Avrupalılar gibi müslüman Türk milletinin başörtüsüne dil uzatan bir yüksek yargı üyesinin tercümanlığını yapan basın organları, Türk milletinin kendilerini sözcü kabul etmediklerinin farkına varmalıdırlar. Bugün basınımızda sathî fikirlilik hastalığı sözkonusudur. Gazete okuyucuları, vakit geçirmek için yani vakit öldürmek için gazete okumaktadırlar. Basınımız, çoğunlukla yapmış oldukları haysiyet kırıcı neşriyât ile, millî ve dinî ahlakı sarsmakta ve efkâr-ı âmmeyi perişan etmektedirler. On para kazanmak için yaptıkları müstehcen neşriyatla, çorak zihinlerde rezil ahlakın tohumlarını ekmektedirler. Veya devletin en mühim, en nazik ve en gizli noktalarını halkın zihinlerine takdim eylemektedirler. Türk basını, bu iki zihniyetini terketmedikçe, Türk milletinin gerçek manada umumi hatibi yani sözcüsü olamayacaktır.

Zikredilen sebeplerden dolayı değer ve tıraj kaybeden basınımızın önemli bir kısmı, çareyi safi zihinleri aldatmak için

yalan haberde ve insanları uçkurlarından yakalamak için de müstehcen neşriyatta bulmuştur. Ancak bu çare gibi görünen şeyler, aslında basınımız için bir yüz karasıdır. Şimdi müstehcen neşriyatı bir tarafa bırakarak, yalan haber üzerinde duralım.

II- BASINDA YALAN HABER VE SEBEPLERİ

Yalan haber, basın yoluyla yalan söylemek demektir. Halbuki, münafıklığın birinci alameti yalandır. Yüce ahlakı tahrip eden yalandır. İslam âlemini zehirleyen yalandır. Dünyada anarşi ve fesadın birinci kaynağı yalandır. İnsanlığı güzel şeylerden alıkoyan yalandır. Müseylime-i Kezzâb ile emsallerini dünyada rezil ve rüsvay eden yalandır. Bütün cinayetler içinde tel'îne ve tehdide birinci derecede layık olan yalandır. Güzel şeylerin dellâllığı ve çirkin şeylerin de teşhirciliği görevlerini deruhde etmiş olan basının, bütün dinler ve sistemler tarafından çirkin addedilen yalan habere meyli, dünyadaki en çirkin cinayetlerdendir.

Acıdır ki, yalan haber mefhumu Türk hukuk mevzuatında tarif edilmemiştir. TCK'nun iftira ve yalan şahitliği ve yalan yere yemin başlıklarını taşıyan I. Kitabının Dördüncü Babının 3. ve 4. fasılları da, yalan habere ait herhangi bir hüküm sevketmemektedir. Sadece bu maddelerdeki unsurlar gerçekleştiği takdirde, bu hükümlerin uygulanması söz konusudur[1]. Ancak basının otokontrolünü sağlamak gayesiyle kurulan bazı müesseseler, yayınladıkları bir kısım beyânnamelerde, yalan haberi doğrudan doğruya olmasa da dolaylı olarak tarif etmişlerdir. Bu beyanlardan yalan haberin kapsamını şu şekilde izah etmek mümkündür:

---

[1] Türk Ceza Kanunu, md. 285 vd.

Bir şahıs yahut müessese hakkında gerçek dışı beyanda bulunmak ve basın organları vasıtasıyla neşretmek *yalan haber* olarak karşımıza çıkacaktır. Türk Ceza Mevzuatı'ndaki ilgili hükümler ve Basın meslek ilkelerine göre, basın yoluyla, suçsuz olan bir şahıs veya müesseseye bir suç isnad etmek yahut bir suçun maddi eser veya delillerini isnad etmek, TCK'nunun iftira suçu olarak vasıflandırdığı bir yalan haberdir (TCK. md. 285). Mevlid okumayı veya Kur'an öğretmeyi, 163. maddeye aykırı olarak işlenmiş bir suç gibi takdim veya tefsir etmek, yalan haberin iftira kısmına girmektedir. Bu yalan haberleri gerçek sayıp da, hayalî suçluları cezalandırmak için harekete geçen devletin savcılarını da, bir hukukçu olarak hayretle ve esefle izliyoruz. Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmeden bir kimseyi suçlu ilan etmek de; yalan haberdir. (Meselâ Henüz mahkemeye bile intikal etmeyen Urfa belediye başkanı İbrahim Halil Çelik'le alakalı "Atatürk Düşmanı" şeklinde yayın yapmak bunun en bariz misalidir)[1]. Gerçekleri bozma, tahrif etme ve abartarak kamuoyuna yansıtma da, yalan haberin en yaygın olan şeklidir. Maalesef özellikle belli konularda, basın tarafından habbeler kubbe yapılmakta ve kamuoyu yanlış yönlendirilmek istenmektedir. Bahriye Üçok cinâyeti dolayısıyla, sadece paketin üzerinde ve hem de yanlış olarak bir ilmî ve dinî vakfın adresi bulundu diye, o vakfı ve dolayısıyla bütün müslümanları suçlu imiş gibi gösterme gayretine giren bir kısım basın organlarının o günlerdeki konuyla ilgili haberleri, tamamen bu tür yalan haberlere girmektedir. Basın Konseyi Sözleşmesine Katılma belgesindeki şu ifadelerin altına imza atanların, hayatları boyunca bu gerçeğe uymadıklarını görmek, yalan haberin meslek haline gelmesi açısından çok düşündürücüdür: "Gazetecilikte temel işlevin gerçekleri bulup, bozmadan, abartmadan kamuouyna yansıtmak

---

[1] Basın Meslek İlkeleri, No: 9

olduğunu göz önünde tutarak;"[1]. Basın meslek ilkelerinden bir çok basın organı tarafından asla uygulanmayan şu üç ilkeye de isterseniz göz atalım:

"*4- Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilmez*". Acaba halkın reyleriyle seçilmiş bir belediye başkanına "örümcek kafalı" demek tenkid mi yoksa aşağılama mı? I. Dünya Harbi'nde milis albaylığı yapmış büyük bir İslam âlimine yani Bediüzzaman'a "Cumhuriyet düşmanı" demek, iftira niteliğini taşımıyor mu?

"*9- Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse "suçlu" ilan edilemez.*

10- Yasaların suç saydığı eylemler, gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimseye atfedilemez."[2].

Tarifi ve kapsamı hakkında kısaca bilgi verdiğimiz yalan haberin, özellikle Türk basını açısından sebepleri üzerinde de durmak istiyoruz. Bunları kısaca özetlersek:

1 - Yalan Haberin Birinci Sebebi

Türk Basını'nda yalan haberin birinci sebebi, Anadolu'yu İstanbul'a veya daha doğru bir tabirle İstanbul'un dinen ve ahlaken dejenere olmuş bölgelerine kıyaslayan; İstanbul'u ise din, ahlak ve örf-âdetler itibariyle tamamen farklı bir yapıya sahip olan Avrupa'ya ve Amerika'ya kıyaslamaya kalkışan bir kısım basın organlarındaki din düşmanlığı, laikliğin dinsizlik veya en azından İslam düşmanlığı olarak görülmesi yalan

---

[1] Özgen, Mahmut İhsan, Basın Ahlak Kuralları, İstanbul 1988, sh. 196-197.

[2] Özgen, 197-198.

haberin birinci sebebidir. Tanzimat'tan beri sürdürülen ve Batılı devletler tarafından desteklenen bu yalan haber kampanyası, bu günlerde hız kazanarak devam etmektedir. Hergün bu türden bir yalan habere gazetelerde rastlamak mümkündür. Bugünlerde olanlardan bazı misaller vermek mümkündür: Denizli Anadolu Lisesi'nde, yine kendi tahrikleriyle soruşturma açılıp görevden alındığı iddia edilen bir öğretmenin görevden alınmadığı ve suçsuz olduğu isbat edilmiştir. Bu olay, günlerce belli zihniyetteki gazeteler için önemli bir yalan haber kaynağı olmuştur. Eskişehir'de bir delinin babasını öldürmesi, "şeriatın kestiği gırtlak" diye takdim edilmiştir ve bu haberin yalan haber olduğu isbat edilmiştir. İslam'da bırakınız adam öldürmeyi, karıncanın dahi hukukunun çiğnenmemesi emredilirken, Urfa'da bir şeyhin müridine oğlunu kurban etmesi için emir verdiği şeklindeki haberin de, adamın akıl hastası olduğu ortaya çıkınca çok büyük bir yalan haber olduğu kesinleşmiştir. Acı olan taraf, basının bu yalan haberlerine, devletin belli makamlarının da alet olmasıdır. Sayın Mill Eğitim Bakanının, yalan haberlere kanarak adlî organlarca tutuklanan bir öğrenciyi devletin güvenlik kuvvetlerine haber vermesinden dolayı okul müdürünü tenkit etmesi, yalan haberin hukuk nizamını sarsan acı neticelerinden birisidir. Milli Eğitim Bakanına göre, 17 yaşında olan bu genç, korunmalıydı. Acaba 17 yaşındaki bir gencin adam öldürmesi halinde de mi korumak gerekirdi? Şayet cevap hukuka göre gerekmezdi ise, adam öldürme ile kanunen suç sayılan diğer suçlar arasında ne gibi bir fark vardır? Acıdır ki, yalan haber sebebiyle, devletin güvenliğini korumakla görevli bir kısım makamlar ve müesseseler, devletin güvenliğinin manevi bekçisi olan müslümanlarla uğraştırılmaktadır. Hayatı boyunca devleti yıkan örgütlere destek olduğu mahkeme kararlarıyla sabit olan Behice Boran'a Millet Meclisince tören yapılırken susanlar; illegal komünist partisinin kanuna rağmen sürdürdüğü faaliyetlerine gülerek cevap verenler, hayatı boyunca

yapılan bütün zulümlere rağmen devlet ve milletin bütünlüğü için gayret gösteren bir İslam âlimi için okutulan mevlidden rahatsızlık duymaktadırlar. Yalan haber üzerine Hacıbayram'daki kitapçılardan elifba ve Kur'an tefsiri toplayan güvenlik güçlerinin, İstanbul Taksim ve Beyoğlu sokaklarında serbestçe satılan ve kanunen yasak olan Marks'ın, Engels'in eserlerine ses çıkarmamaları, çok üzücüdür. Kısaca Türkiye'-de yalan haberin en önemli sebebi, bir kısım basında hobi haline gelen İslam düşmanlığıdır.

2 - Yalan Haberin İkinci Sebebi

Türk basınında yalan haberin ikinci sebebi de, şahsî menfaatlerdir. Bir kısım menfaatlerin elde edilebilmesi için, yalan haberin bir koz ve hatta bir tehdit vesilesi olarak kullanıldığını, bizzat basın mensubu olan arkadaşlardan duyuyor, dinliyor ve görüyoruz. Bazı menfaatler için, basında meleğe şeytan, şeytana melek dendiğini, basının kendi arasındaki çekişmelerden de öğrenebiliyoruz.

3 - Yalan Haberin Üçüncü Sebebi

Yalan haberin üçüncü sebebi de, intikam ve kin hisleridir. Üzerinde fazla durmak istemiyoruz.

4 - Yalan Haberin Dördüncü Sebebi

Yalan haberin dördüncü ve en önemli sebeplerinden biri de, yalan haberin Türk Hukuk mevzuatında ciddi bir müeyyidesinin bulunmayışıdır. Yalan haberi neşredenlerin yaptıkları yanlarına kalmaktadır. Daha başka sebepler de bulunmakla

birlikte, biz, meseleyi uzatmadan yalan haberin müeyyideleri üzerinde duralım:

III- YALAN HABERİN MÜEYYİDELERİ

Türk Hukuk mevzuatında yalan haberle alakalı ciddi bir hukuki düzenleme mevcut değildir. Türk Ceza Kanununun bazı hükümleri dolaylı olarak uygulanabilme özelliğine sahiptir. Geçmiş yıllarda Yalan Haberi önlemek üzere hükümet tarafından hazırlanan Yalan Haber Kanununa, yalan haberi mesleğinin şiarı olarak kabul eden bir kısım basın organları, şiddetle karşı çıkmışlardır. Gerçi böyle bir kanun çıkarılsa da, uygulanabilme şansı çok azdır. Zira bunun benzeri bir kanun yani Muzır Neşriyat Kanunu kabul edilmesine rağmen uygulanamamaktadır. Zira bir kısım basının sorumsuz tavrı ve bu tavırlar karşısında devletin organlarının düştüğü acz, kamuoyunca çok iyi bilindiğinden, basın aleyhine olan kanun hükümlerini uygulayıp karar vermek ve bu kararları tenfiz eylemek de, kanunu uygulayanlar için çok zor bir görev haline gelmiştir. Müstehcen Neşriyat Kanununa rağmen, Türk milletinin aile anlayışına ve ahlakına aykırı renkli basının daha hızlı bir şekilde fesadlarına devam etmesi bunun en bâriz misalidir.

Buna rağmen yalan habere karşı, mevcut olan maddî ve manevî müeyyideleri kısaca özetleyelim:

1- İftira Suçu İddiasıyla Dava Açılması

Unsurları tahakkuk ettiği takdirde, iftira niteliğinde olan yalan haberlere karşı, TCK'nun 285. maddesinde düzenlenen iftira suçuna ait cezaî müeyyideleri işletmek mümkündür. Zira basın organlarının yalan haberleri ihbar kabul edildiğine göre, bir şahsa veya müesseseye suç olmayan bir şeyi isnad et-

meleri yahut bu suça ait maddi sebep veya delilleri isnad etmeleri halinde, iftira suçu işlenmiştir ve ceza davası açılmalıdır. Kur'an okutmak gibi en masum bir hürriyeti 163. maddenin kapsamına giren bir suç veya binden fazla mahkeme kararı ile Kur'an tefsiri olduğu karara bağlanan ve devletin İçişleri Bakanlığı tarafından serbest olduğu güvenlik kuvvetlerine tekrar tekrar talimatlarla iletilen Risale-i Nur eserlerini suç delili olarak ihbar ve takdim etmek istiyenlere karşı, TCK'nunun bu maddede tanzim ettiği cezalarla dava açılmalıdır.

2 - Cevap, Düzeltme ve Tekzip Hakkının Kullanılması

Yalan haberden rahatsız olan insanların başvurması gereken en önemli bir hukuki yol da cevap ve tekzip hakkıdır. 1982 Anayasasının 32. maddesinde belirtilen esaslar çerçevesinde Basın Kanunu tarafından tanzim edilen Cevap ve Tekzip Hakkı, yalan habere karşı kullanılabilecek en önemli müeyyideler arasında yer alır. Mutlaka kullanılması icabeden bu metodun özeti şudur:

Basında yer alan yalan habere maruz kişi veya kuruluşlar, yayın tarihinden itibaren 3 ay içinde imzalı bir cevap ve tekzip yazısını ilgili basın organının mesul müdürüne verebilir veya gönderebilir. Sorumlu müdür, üç gün içinde inceler ve yayınlanmasına karar verildiği takdirde, inceleme müddetinin bitiminden sonraki ilk nüshada, metne müdahalede bulunmaksızın ve herhagi bir mütalaa ilave etmeksizin aynen ve tamamen yayınlamaya mecburdur. Tekzip yazısı, ilgili yalan haberin iki katından fazla olmamalıdır. Tekzip yazısı, ilgili basın organının tüm nüshalarında yayınlanmalıdır.

Cevap ve tekzip yazısı yayınlanmadığı takdirde, yayınlanması gereken tarihden itibaren 30 gün içinde bulunduğu yerin sulh ceza hâkimine başvurulmalıdır. Sulh ceza hâkimi

veya büyük şehirlerde basın hakimi, en geç yedi gün içinde dosyayı inceler. Bu incelemede, tekzib dilekçesinin suç mahiyetinde olup olmadığı, yayınla ilgisi bulunup bulunmadığı ve aranan şartlara uyup uymadığı açısından inceler ve bir karar verir. Karar ilgililere tebliğ edilir. Yayınlanmamasına karar verilmişse, ilgililer 5 gün içinde asliye ceza hâkimine itiraz edebilirler. O da itirazı beş gün içinde sonuçlandırmakla görevlidir. Yayınlanması yolunda çıkacak hâkim kararı, ilgili basın organında, alındığı tarihi izleyen iki gün içinde ve ilk çıkacak nüshada yayınlanmalıdır. Cevap ve tekzip yazıları, kanunda belirtilen şartlara uygun olarak yayınlanmadığı takdirde, ilgili basın organı, Basın Kanununda belirtilen cezalara çarptırılır. Bu cezalar, yayınlamada 19. maddedeki şartlara uyulmazsa, 15 günden 3 aya kadar hapis ve ağır para cazası; hâkim kararına rağmen yayınlamaktan imtina edilirse 4 aydan 1 yıla kadar hapis ve ağır para cezası şeklindedir[1]. Bir kısım basın organlarına karşı bu müeyyidenin de etkili olduğu olduğu görülmüştür.

3 - Maddi ve Manevi Tazminat Davası Açılması

Yalan haber, buna maruz şahsın maddi zararına yol açmışsa maddi tazminat davası ve haysiyet ve şerefine dokunarak manevî zarara sebep olmuşsa manevî zarar davası da açılabilir. Kanunun öngördüğü şartlar muvacehesinde, yalan haberin müeyyidesi olarak bu yola da mutlaka başvurulmalıdır.

4 - Teşhir Müeyyidesi

---

[1] Basın Kanunu, md. 19, 29

Yalan habere karşı kullanılması gereken bir diğer müeyyide de, ahlakî nitelikte olsa da, teşhir müeyyidesidir. Basın Ahlak Yasasına aykırı hareket edenlerin teşhir cezasına çarptırılmasını Basın Şeref Divanı da kabul etmişse de, 1968 ve 1975 yıllarında yapılan basınla alakalı seminerlerde, bu kaideye uyulamadığı ve bu müeyyidenin başarısız olduğu görüşü dile getirilmiştir[1]. Kanaatime göre, yalan haber, teşhir müeyyidesi ile önemli ölçüde engellenebilir. Ancak bu müeyyidenin uygulanmasında, basın organları kadar, vatandaşa da görev düşmektedir. Yalan haber yayınlayan basın organları aleyhinde, kamuoyunda tepkiler doğurmak, bu basın organlarını kanuni yollardan uyarmak ve millet vicdanında yalancı basının mahkûm edilmesi için elden gelen gayreti sarfetmek gerekmektedir.

5- Yalan Haber Kanunu Mutlaka Çıkarılmalıdır

Milletin sözcüsü olması gerekirken, yalan haberlerle milletin haklarına tecavüz eden bir takım basın organlarına karşı, devlet de tedbir almak zorundadır. Bu tedbirlerin başında Yalan Haber Kanununun çıkarılması gelmektedir. Daha önce gündeme gelen ve ancak bir kısım yalancı basının hücumuyla vazgeçilen bu kanun tasarısı, millet ve memleket menfaatleri düşünülerek mutlaka kanunlaşmalıdır. Bu kanunda yalan haberi önleyecek hapis ve caydırıcı para cezaları yanında, bir zamanlar Basın Şeref Divanı'nın uygulamak istediği, ancak muvaffak olamadığı ilan kesme cezası da getirilmelidir. Aslında kanunlar tam işletilse, Basın İlan Kurumu Kanununun 49. maddesinin işletilmesi yoluyla, şu anda da bu müeyyide tatbik edilebilir. Bu maddeye göre, ahlak yasasını ihlâl eden gazeteler aleyhinde ilan kesme tarzındaki malî müeyyide uygula-

---

[1] Özgen, 140 vd.

nabilir. Yalan haber, en büyük ahlaksızlık olduğuna göre, bu madde yalancılık yapmayı meslek edinen bir kısım basın organlarına karşı mutlaka kullanılmalıdır.

Netice olarak, milletin sözcüsü durumundaki basın organları, milletine karşı edepli olmalıdır. Bu edep elbetteki Avrupa veya Amerikanın edebi değildir. %99'u müslüman olan Türk milletinin edebidir. Onların sözleri ve haberleri, milletin müşterek kalbinden tarafsız çıkmalıdır. Kanaatimize göre yalan habere karşı en mühim müeyyide, basın mensuplarının vicdanlarındaki samimi niyet ve manevî sorumluluk duygusu olacaktır. Bu sorumluluğu duymayan basın organlarına karşı, akl-ı selim sahibi Türk milleti, bizzat kendisi ambargo kullanmalıdır.

Müslüman milletin değer verdiği mukaddes mefhumlara ve müesseselere karşı yürütülen lekeleme ve yalan haber uydurma hakkı, bu ülkede yayınlanan basın organlarına verilmemeli ve icra ediliyorsa müsaade edilmemelidir. Milletin dini, namusu ve şerefi hakkında yalan haber uydurmaya, onları kim tevkil etmiştir? Fetvayı nereden almaktadırlar? Hangi hakka binâen milletin namına ve bazan da devletin hesabına, dinin, namusun ve şereflerin aleyhinde yalan haber neşredip ilan ediyorlar? Burası, devleti laik olsa da müslüman memlekettir. Yahudi memleketi değildir. Millet ve devlet olarak elele verip bu tehlikeyi bertaraf etmeliyiz. Aksi takdirde bu haberlerle hakları zayi olan mazlumların bedduası, başımıza daha büyük felaketler açacaktır. Son sözüm budur.

Basındaki Yalan Haberlerden Örnek Bir Sayfa

Basının 'aşırı dinci, şeriatçı' olarak lanse ettiği katilin, deli olduğu anlaşıldı

Deliyi bile 'mürteci' yaptılar

2 yıl önce haftalık bir derginin kapak yaptığı, gazetelerin de üzerine gittiği bir irtica haberi daha suya düştü. Gazeteler tarafından "mürteci" ilan edilen ve arkasında "şeriat örgütleri" aranan katil Ahmet Haşim Üçer'in adli tıp'ta yapılan muayenesinde akıl dengesinin olmadığı anlaşıldı. Deli olduğu tesbit edilen katili mahkeme akıl hastanesine sevk etti

HABER MERKEZİ

DGM Savcısı mevlidle uğraşıyor

Veliler okul bastı

"Din" hocası açığa alındı

15 yıllık din dersi öğretmeni Mehmet Yavuz suçsuz bulundu, iddialar asılsız çıktı

Basının iftira kampanyası tutmadı

Güneydin ve Milliyet gazetelerinde Denizli Anadolu Lisesi'nde laikliğe aykırı konuşmalar yaptığı için açığa alındığı öne sürülen din dersi öğretmeni Mehmet Yavuz'un görevden alınmadığı ve yapılan idari tahkikat neticesinde suçsuz olduğu anlaşıldı

Basının iftira

§. 12- VAKIFLARLA ALÂKALI BİR SOHBET VE VAKIF MALLARIN NASIL SATILDIĞINI GÖSTEREN BAZI BELGELER

I- VAKFIN DOĞUŞU, MENŞEİ VE MEŞRÛİYET KAYNAĞI HAKKıNDA NELER SÖYLE-YEBİLİRSİNİZ?

Müslümanlar, İslamın ilk yıllarından itibaren Kur'an ve Sünnetin emirlerine uyarak yardımlaşmaya başlamışlardır. Allah ve peygamberin emir ve tavsiyeleriyle başlayan ve yeşeren bu yardımlaşma duygusu, asırlar boyu devam edecek bir hukuk müessesesinin yani vakfın doğmasına sebep olmuştur. Sahabeden Câbir, "*Ben Mekke'li ve Medine'li müslümanlardan mal ve kudret sahibi bir kimse bilmem ki, vakıf ve tasaddukda bulunmuş olmasın*" diyerek, daha o zaman bu meselenin öneminin idrâk edildiğini anlatmak istemektedir. Gerçekten İslam dünyasında insanlara faydalı olan her hizmetin ibadet telakki edilmesinin sonucu olarak vakıflar, cemiyetin hayrına olan her sahada sağlam birer teminat ve sigorta vazifesi görüyorlardı. Kısaca vakıf, başka sebeplerin de tesiri bulunmasına rağmen, yine de İslamiyetteki Allah ve insan sevgisine sımsıkı bağlı olarak doğmuş bir müessesedir.

Kur'an'daki umumi teşvikler ve Sünnet delilindeki kesin tavsiyeler karşısında, vakfın ilk çıkış sebebi demek olan menşeini, başka şeylerde aramayı ve henüz vakıf müessesesini bilmeyen bir batılı ilim adamının bazı sathî iddialarını, mesela İmam Şafiî gibi araştırmacı ve tenkitçi bir İslam hukukçusunun delilli sözlerine tercih etmeyi çok garip karşılamaktayız. Köp-

rülü ve benzeri bazı araştırmacıların, batılıların iddialarını aktarmaktan ibaret olan görüşlerinin tersine, kanaatimize göre, vakfın menşeini değil, bu hukukî, iktisadî ve sosyal müessesenin İslam medeniyeti dairesinde bu kadar gelişme göstermesi ve devamlı bir rol oynamasının gerçek sebeplerini araştırmak gerekir. Bu baş döndürücü gelişmeyi, sadece tesadüfe bağlamak veya keyfe bağlı bir hadise gibi kabul etmek mümkün olmadığı gibi, yalnızca "İslam hukukundaki miras kâidelerini değiştirmek" veya "servetini keyfî müsaderelerden kurtarmak" gibi şahsî bir menfaat kaygusuna dayandıran materyalist izah tarzını da benimsemek doğru değildir. Yıkılan Osmanlı Devleti'nin mirasına konma amacını güden Batılı devletler, işgal ettikleri topraklarda karşılarına çıkan engelin vakıf olduğunu görünce, vakıf müessesesi aleyhinde bazı iddiaları ortaya atan incelemeler yaptırmışlardır. Bu nazariyeleri zikretmeye dahi değer görmüyorum.

Yıllar süren araştırma ve inceleme sonucu oluşan kanaatimize göre vakıf, tamamen İslamî ve sevap gayesi ile doğmuş, sonradan ise kamu yararı, dinî inanç, sosyal sorumluluk, insan fıtratındaki hayır duygusu, çoluk çocuk bulunmamak gibi bazı vak'alar ve ailevî duygularla gelişmiştir. Ancak hayır niyeti ile ve tamamen İslamî manadaki vakıfların, ekseriyeti teşkil ettiği de bir gerçektir. İslamın ilk dönemlerinde başlayan vakıf muâmelelerine sadaka denmesi, Hz. Aişe'nin sonradan yapılan bazı vakıfların sadaka manasından uzaklaştığını söylemesi ve Ömer bin Abdülaziz'in de Hz. Aişe'nin görüşüne dayanarak İslamî olmayan vakıfların iptaline teşebbüs etmesi, bizim görüşümüzü desteklemektedir. Vakıflara sadece müsadere korkusu ve şahsî menfaat kaygusuna bağlayanlara Mustafa Nuri Paşa'nın cevabı fevkaladedir:

"Bu cümleden birisi dahi güya dedelerimizin vakıf yapmaları, sadece müsadere korkusundan neş'et eylemiş ve nesillerine irad bırakmak maksadına dayanırmış diye dedikodu edilen manasız sözlerdir. Çünkü bu vakıfların içlerinde

öylesi olsa bile, ekseriyeti buna muhalif olduğu gün gibi ortadadır. Evvela, gaye irad bırakmak olsaydı hayrât inşasına önem verilmezdi. Daha ziyade gelir getiren gayrimenkul vakfında aşırıya gidilirdi. Halbuki vâkıa tam tersidir. Köprülü vakfı bunun tipik bir misalidir. İkincisi, Darüssaade Ağası ve Kapu Ağası gibi nesilsiz olan pek çok zatlar, çok büyük vakıflar yapmışlardır. Hal bu merkezde, ilim ve irfanı neşreden, memleketi imar eden bu kadar büyük ve yararlı eserler meydanda iken, tali olan bir gayeyi asla takdim ederek kötü düşünmek, insafa layık değildir."

Vakfın meşruiyetinden kasıt, vakıf muamelesinin İslam Hukuku kaynaklarındaki yeridir. Özellikle batılı müsteşriklerin bazı sübjektif değerlendirmeleri sonucu, vakıf müessesesinin İslam hukukunun aslî kaynaklarında yer almadığı kanaati yayılmış ve muasır bir kısım araştırmacılar da bunu doğrular mahiyette fikirler ileri sürmüşlerdir. Halbuki Kur‘an'da genel olarak vakfın da kapsamı içinde bulunduğu sadaka mahiyetindeki teberru‘ tasarrufları tavsiye olunmuştur. En önemlisi de, Sünnet kaynağında vakıf muamelesi, açık ve reddedilemez bir şekilde teşvik edilmiştir. Hz. Peygamber, bizzat kendisi vakıf yaptığı gibi, Hz. Ömer'e "*Aslını vakfet, gelirlerini hayır yolunda sarfet*" diyerek vakfı, hem tarif ve hem de tavsiye etmiştir. İmam Şafiî'nin "hadîs nakline kalkışmaya bile gerek yok" diyerek, bu konuda teşekkül eden icma'ı nakleden cümlesi de çok manidardır. Biz ayrıntılarına girmiyoruz.

II - TÜRKİYE'DE VAKIFLAR YA/MALANMIŞ MIDIR? YA/MALAMANIN SEBEPLERİ NELERDİR?

Maalesef Cumhuriyetin ilk yıllarında, vakıf malları, 1935 yılına kadar ihmale maruz bırakılmış ve bu tarihde çıkarılan Vakıflar Kanunu ile de yağmalanmıştır. Bunun sebebi açıktır. Zira 1932 yılında TBMM'ne sunulan Vakıflarla ilgili bir Kanun

Layihasının gerekçesinde yer alan şu ifadeler, gerçek sebebi ortaya koymaktadır: "*Osmanlı devrinin millî hayatı ezen ve milletin medeniyet yolunda ilerlemesine engel olan an'anelerini bir hamlede yıkmak...*"

Gerçekten Cumhuriyet devrinin acı bir vasfı, geçmişe ait her şeye, güzel de olsa karşı çıkmak ve düşman olmaktır. Bu kâide vakıflar hakkında da geçerlidir. Batıdan gelen her şeyin iyi, İslam âlemine ve müslüman ecdadımıza ait her şeyin kötü olduğu peşin fikrine sahip olan Cumhuriyet devrinin Batı mukallitleri, XIX. asırda vakıfların düştüğü bunalımlı dönemi de nazara vererek bu müesseselere sünger çekme gayretine girişmişlerdir. Önce ilmî bir kılıf buluruz diye vakıflar hakkında tasfiye kanunu hazırlamak üzere İsviçreli hukukçu Hans Leemann getirilmiştir. Bu büyük hukukçu, tam bir objektiflikle, şimdiye kadar cemiyete yapmış olduğu ve bundan böyle yapacağı hizmetleri izah ederek, eski vakıfların muhafazasını tavsiye etmiştir. Bundan alınan ve bu hukukçuyu geri gönderen gerçek vakıf uzmanları(!), hemen 2762 sayılı Vakıflar Kanununu çıkarmışlar ve başta İstanbul olmak üzere, on binlerce vakıf malını, taviz bedeli denen komik bir bedel karşılığında gayr-i müslimlere yağmalatmışlardır. Gayr-i müslimler diyoruz. Zira müslümanlar Allah'dan korkarak vakıf mallarını satın almamışlar ve sadece İslamî hayatı olmayanlar bu işe karışmışlardır.

Sadece İstanbul'da taviz bedeli denen komik bir bedelle satılan gayri menkullerin sayısı 230.000 kadardır. O zaman 35.000 TL olan yerler 200 TL'ye, 25.000 TL'lik yerler ise 125 TL'ye satılmıştır. Satılan yerler, sadece binalar, dükkânlar değildir. İçinde vakıf hukukuna göre satılması mümkün olmayan camiler, hamamlar külliyeler, çeşmeler ve medreseler de vardır. Mesela Kılıç Ali Paşa Camii'nin hamamı bir Ermeniye satılmıştır. Süleymaniye Camii'nin çevresi, çoğunluğu gayr-i müslim olan şahıslara komik bedellerle devredilmiştir. Bu, hukuk adına işlenen en büyük faciadır. İstanbul'da camilerin

arası metre ile ölçülmüş ve araları 500 ve daha az olan camilerden küçük olanı yıkılmıştır. Ayasofya da, bu yağmalama işinden büyük yara alan vakıflarımızdandır. Uydurma bir bakanlar kurulu kararı ile, camilikten müzeliğe çevrilmiş ve gelir getiren vakıfları da çarçur edilmiştir. Bu dediklerimizi isbat eden bazı belgeleri ibret olsun diye buraya dercedeceğiz (Bakınız: Belgeler).

III- GÜNÜMÜZDEKİ VAKIF MÜESSESESİNİN FONKSİYONLARI İLE Dİ/ER ÜLKELERDEKİ DURUMU MUKAYESE EDEBİLİR MİSİNİZ?

Her ne kadar, benzeri müesseselere başka din ve cemiyetlerde de rastlamak mümkün ise de, vakıf müessesesi, müslümanlara ve hususan müslüman Türk milletine has bir yardımlaşma müessesesidir. Fransız hukukçusu M. Robe, "Bizde bunun benzeri yoktur" derken, Ebül-Ula Mardin, "Vakıf usulu, Batıda XIX. yüzyılın sonlarına doğru görülmeye başlamıştır" demektedir. Hakikat bu olmasına rağmen, her ne kadar onlardaki vakfa benzer müesseseler, bizim anladığımız manada hayrî anlamda vakıf olmasalar da vakfın ifa ettiği fonksiyonlar açısından, durum tam tersine dönmüştür. Maziye duyulan kin sebebiyle ismi dahi değiştirilerek "te'sis" denen vakıflar, Cumhuriyet döneminde 903 sayılı Kanunla isim vakfa değiştirilinceye kadar kurulan vakıfların sayısı, bir elin parmaklarından daha azdır. Bu yeni Kanundan sonra, vakıf sayısında bir artış sözkonusudur. Resmî makamların verdiği bilgiler, bu sayının 2.000'i geçtiği yolundadır. Mazbut ve mülhak vakıflar adı altında toplanabilecek olan eski vakıfların, vakfedenlerinin vakfiyelerinde koştukları şartlar doğrultusunda tam olarak fonksiyon ifa ettiği söylenemez. Kamu yararına vakıflar, işçi vakıfları, aile vakıfları ve diyanî vakıflar olarak tasnif edi-

lebilecek olan yeni vakıflar ise, geniş bir fonksiyon alanına henüz ulaşmış değildir. Buna karşılık, bizde yeni vakıfların sayısı 20-30'a ulaşmadığı 1969'da Amerika'da sadece foundation adıyla kurulan vakıfların sayısı, 18.000'dir. Bugün Amerika'da, tıpkı Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi, önemli eğitim hizmetleri (üniversiteler de dahil), önemli sağlık hizmetleri, bir kısım bayındırlık hizmetleri ve azımsanmayacak derecede sosyal güvenlik hizmetleri, vakıfların elindedir. Aynı şeyi, İngiltere'de de görüyoruz. Türkiye'deki vakıfların Osmanlı dönemindeki fonksiyonlarına ulaşabilmesi için, millet ve devlet olarak çok zamana ve âlî himmetlere muhtacız.

IV- VAKFIN GAYESİ VE ÇALIŞMA ALANLARI HAKKINDA NELER SÖYLEYEBİLİRSİNİZ?

Vakfın gayesi açısından eski vakıflar ile yeni vakıflar arasında ciddi bir farklılık mevzubahisdir. Osmanlı vakıflarında ve daha doğrusu İslam vakıf hukukunda, vakfın gayesi kurbet kasdıdır. Kurbet kasdı, yapılan vakfın sevap ve ibadet gayesiyle yapılması demektir. Vakıfda ana gaye Allah rızasıdır ve bu gayeyi gerçekleştirmek için de, vakıfla amaçlanan hizmetin sevap ve ibadet sayılabilecek bir hayır hizmeti olması gerekir. Devamlılık arzeden hayrî bir gaye sözkonusudur. Ayrıca bu hayrî hizmetin tesbitinde ana kriter, müslümanın itikadı yani İslam dininin koyduğu esaslardır. Yoksa hayrî hizmet deyip, bunun tesbit kriterini bugün olduğu gibi, vakfedenin arzusuna bırakmak, günümüzdeki gibi yozlaşmalar meydana getirir.

Bugün her ne kadar genel âdab ve ahlak diye mücerred ifadelerle gaye unsuru sınırlandırılmak istenmişse de, belli bir kriter ortaya konamadığından, vakıflarda gaye unsuru alabildiğine yozlaştırılmıştır. Öylesine vakıflar vardır ki, vakıf kelimesinin ifade ettiği kudsiyet manasını, o vakıfların faaliyetleri içinde bulmak gerçekten zordur. Bunlara vakıf yerine, dernek

adını vermek daha doğrudur. Zira bu tip dernek mahiyetindeki vakıfların, vakıf kelimesinin şemsiyesi altına alınması mümkün olmayan faaliyetlerde bulunmaları, âmme vicdanında, vakıf kelimesinde bulunan kudsiyet manasını da yok etmektedir.

Bu arada ecdadımız tarafından kurulan vakıfların da, kendi fonksiyonları dışında ve vakfedenlerinin vakfiyelerinde belirttikleri gayelere aykırı olarak kullanıldığını da esefle müşahede ediyoruz. Mesela sarachanedeki eski bir medresenin, karikatürcülere tahsis edilmesi bunun en acı misalini teşkil etmektedir. Haftanın belli günlerinde içkili alem dahi yapıldığını, orada görevli olanlardan duymak, bir vakıf hukukçusu olarak bizi daha da üzmektedir.

V- TÜRKİYE'DE VAKIF MÜESSESESİNİ KABULLENMEYENLERİN İDDİALARı HAKKINDA NELER DÜŞÜNÜYORSUNUZ?

Değerli hukukçu Ebül-Ula Mardin, vakıf aleyhindeki aşırı tenkit ve itirazları "dedikodu" olarak vasıflandırmaktadır. Biz de bu dedikodulardan üçü üzerinde durmak istiyoruz:

1 - Manevî Açıdan Yapılan İtiraz

Vakfa yapılan itirazlardan birisi, vakıfların cemiyet içerisindeki bir tembeller sınıfı oluşturması şeklindedir. Bu iddiaya göre, vakıf, şahsî teşebbüsü yok etmekte ve herkesi tembelliğe sevketmektedir. İmâretleri yani aşevlerini açık gören halk, artık çalışmamaktadır. İmâretler olmasaydı, halk çalışacaktı ve böylece hem cemiyet ve hem de fert yararlanacaktı.

Görünüşte bu itiraz doğru gibidir. Ancak gerçek araştırıldığında durumun böyle olmadığı görülür. Önce şunu tesbit

etmek gerekir: Acaba insanı çalışmaya teşvik eden sadece bir lokma ekmek midir? Yani karın doyurmak çalışmanın tek sebebi midir? Böyle bir düşünce materyalist bir bakış açısının sonucudur. Her şeyi maddede arayanların akılları gözlerindedir. Göz ise maneviyatta kördür. Kısaca karın doyurmak, çalışmanın tek sebebi değildir. Tek sebep olmadığı kabul edilince bu itiraz gücünü kaybeder.Zira bizim millî ve dinî terbiyemize göre, herkes başkasına yardımla mükellefdir. Fakat hiç bir kimse başkasından yardım beklemez. Çünkü veren el alan elden üstündür Bu hakikatı unutmaz ve hatta zenginlerin sadaka almasının haram olduğunu da düşünürsek, sözkonusu itirazın yerinde olmadığı görülecektir. Bir memlekette fakirlere yardım, ilim ve güzel şeyleri teşvik maksatlarıyla yapılan tahsis ve tesislerden yani vakıflardan zarar doğması, bu müesseselerin gayelerine ihanet etmesi ve iyi bir şekilde idare edilmemesine bağlıdır.

2 - İktisadî Açıdan Yapılan İtiraz

İktisadî açıdan yapılan itirazlar özetle şunlardır: Vakıf konusu mallar, mülkiyet rejiminden çıktığından tedâvül edememektedir. Halbuki bir malın gelir temin etmesi, ancak tedâvülü ile mümkündür. Tedâvül olmayınca gelir temin etmez; servet dondurulmuş olur. Netice olarak millî servet bundan etkilenir.

Vakıf usulü sadece menkul mallarda teşvik edilseydi, bu itiraz yerinde olabilirdi. Halbuki vakfın konusunun gayrimenkul olması esasdır. Gayrimenkul mallarda ise, tedâvül asıl değildir. Bunlar işletilerek gelir elde edilir. Vakıf ise, bu işletme fonksiyonuna mani değildir; belki teşvik eder. Ayrıca vakıf hukuku, bu manada gelişmelere tamamen açıktır.

3 - Fıkhî Açıdan Yapılan İtiraz

Bir kısım araştırmacılar tarafından ileri sürülen bir itiraz da, vakfın Kur'an ve Sünnette yeri olmadığı ve en önemlisi de İmam-ı A'zam Ebu Hanife'nin vakfa karşı çıktığı şeklindedir. Vakfın Kur'an ve Sünnet'teki yerine biraz önce kısaca temas etmiştik. İmam-ı A'zam'ın vakfa karşı çıktığı şeklindeki itiraz ise, tamamen İslam vakıf hukukunu bilmemekten kaynaklanmaktadır. Zira:

İslam hukukçuları vakfın meşrûiyetinde değil, bağlayıcılık kazanmasında iki ayrı görüş ileri sürmüşlerdir. Birincisi, tescil, vasiyet şeklinde yapma veya ikrar tarzına ihtiyaç duyulmadan sözlü beyanla yapılan vakıf muâmelesini hemen bağlayıcılık kazanması yani lâzım vakıf haline gelmesidir. Bu, Hanefilerden Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ile diğer İslam hukukçularının görüşüdür. İkinci görüş ise, İmam-ı A'zam'a ait görüşdür ve şu şekilde özetlenebilir: Vakıf mu'amelesi, sözlü beyanla meşru olarak kurulur ise de, bağlayıcılık kazanmaz ve vakfeden bu çeşit vakıf muâmelesinde rücu' edebilir. Ancak üç halde bağlayıcılık kazanır: 1) Vakıf mu'amelesinin mahkemece tescil edilmesidir. 2) Vakfın vasiyet yoluyla yapılmasıdır. 3) Vakfın ikrar yoluyla varlığının itiraf edilmesidir. Bu üç halde vakıf lâzım yani bağlayıcı özellik kazanır. Şunu önemle ifade edelim ki, İmam-ı A'zam'ın bu görüşü, günümüz hukuk sistemlerinin de kabul ettiği görüştür. O halde, Ebu Hanife, vakfa karşı çıkmamış; belki vakfı teminat altına almak için bazı ilave şekil şartları koşmuştur. Sözkonusu iddia ile meselenin gerçek mahiyeti hakkındaki mesafe serâ ile süreyya arasındaki mesafe kadardır.

İstanbul'da Satılan Vakıf Mallarıyla İlgili Bir Kitapçıktan Bazı Sayfalar

Evkafdan satılık mahlûl mallar

OSMAN BEY MATBAASI

1 9 3 5

1 — Satılığa çıkarılan yerler her zaman gazetelere ilân edilmekte olduğu gibi ayrıca :
Çemberlitaş karşısındaki medrese parmaklığında.
Yeni cami muvakıthanesi yanındaki parmaklıkta.
Dördüncü Vakıf handa.
Beyoğlunda ağa camii duvarındaki tahtada ilân kâatları konulmaktadır.

2 — İstekli bulunanlara İstanbul Evkaf direktörlüğü binasında Mahlûlât dairesinde izahat verilir. Arzu edenlerin yanına yeri görmek için bir memur katılır.

3 — Satış işlerinde çok kolaylıklar yapılmıştır.

4 — Bu ilân kâğıdinda bulunduğu yer hanesindeki «M» mahalle «C» cadde «S» sokak demektir.

5 — Bunlardan başka satılık daha bir çok emlâk vardır.

İstanbul'da Satılan Vakıf Mallarıyla İlgili Bir Kitapçıktan Bazı Sayfalar

— 4 —

Bulunduğu yer	Nev'i	Hisse	E: No.	Y: No.	Metro su	Müştemilâtı	Değeri Lira	Kr.
Fatih	Kirmasti camii arsası	Bütün			207		900	45
„ Haraççı Muhiddin M: Fatih C: si	Darüşşifa arsası	-			315 50		1 893	06
Fatih Sarı-güzel	Dibek camii arsası	-			231 84		360	—
Fatih, Çarşanba Kovacı dede M: Çarşanba C: si	Arsa	-	125	141 143	31		186	—
Fatih Hırkai şerif Muhtesip İskender bey M: si	Mollahüsrev camii imam meşruta arsa	-			155		311	76
Fatih	Pirinççi sinan camii arsası	-			201		1 400	—
Edirnekapı Keçeci piri M: si Neyzen sokağı	Tekke binası	-		10		Dört oda iki sofa	700	—

— 5 —

Bulunduğu yer	Nev'i	Hisse	E: No.	Y: No.	Metro su	Müştemilâtı	Değeri Lira	Kr.
Edirnekapı, Hacımuhiddin Mahallesi Acıçeşme Sokağı	Arsa	Bütün	45 47	41	84		438	—
Edirnekapı, Atikali paşa Mahallesi Hançerlikilise So.	-	-	6	12	258		150	—
Yedikule, Çırağıhasan Mahallesi Çukurçeşme So.	-	-	37		172		60	—
Yedikule, - - - - - - -	-	-	29 45 31 47	33 49 35 51	86 50		330	—
Yedikule Mirahor İlyas bey Mahallesi Hacı Manol Sokagı	-	-	114		65 50		150	—

Manisa'da Satılan Camilerle Alakalı Listelerden Bir Sayfa

Manisa Merkez ve İlçelerinde bulunan tarihi eser Camii-Mescit-Tekke ve Hamam yerlerinin Vakıflar idaresince satışını gösterir listedir.

Sıra No	İli	Tapu	Mahallesi	Mevkii	Cinsi	Vakfın adı	Mülâhazalar
1	Manisa	4755 / 15-35	Çaprazzadeler	Çaprazzadeler	Mescit	Çaprazı Fakir	9.3.1937 de 500.-L ya [illegible] satıldı (Avcı kulübü yeri)
2	"	4501	İlyasçelebi	Malta	Mescit arsası	Karyılan Ağa	10.9.1937 de 51.-L Ömer [illegible] satıldı.
3	"	4513	Çaprazkebir	İzmir Cad.	"	" Tahtalımescit	10.9.1936 da satıldı.
4	"	4879	Karaosat	Tabakhane	Mescit	Hacızeliyzade Kain Mescidi	10.9.1937 de İbrahim kızı Fatma [illegible] satıldı.
5	"	3875	Yarağlar	Tabakhane Cad.	"	Süleymeti Zade	10.9.1937 de Ali oğlu Hasan [illegible] 101.-L satıldı.
6	"	4676	Hüccacılar	Hüllacılar	Mescit	Hüccac [illegible]	10.9.1937 de 121.-L Ali'ye satıldı.
7	"	4877	İnafedik	Mescit ak.	Mescit arsası	İnafedik Vakfı	41.91.[illegible] ağlana satıldı.
8	"	4879	Emiddettin	Yusufef.	Mescit	Hacı Abdullah Mescidi	19.3.1936 da Bilmüzayede 100.-L bedelle C.Z.P.ye satıldı.
9	"	4863	Karaculer	Değirmenyolu	Mescit	Ademoğlu Abdullah Vakfı	7.5.1931 de 120.-L sere [illegible] Hüseyinoğlu Ali'ye satıldı.
10	"	4885	Endikere	Yol	Mescit arsası	Birdeci Baba Vakfı	10.9.1937 de 30.-L ya Şerif kızı [illegible] satıl
11	"	4886	Dere	Yaybaşı	Mescit	Halil İbrahim Ağa	29.11.1937 de Fotoğrafçı Hayri [illegible]'e sat.
12	"	4888	Hamidiye	Zevalgeçüdü	mescit	Zevalgeç hacı Mahmut	29.11.1937 de 111.-L Hasan [illegible]'e satıldı
13	"	4389	Lalapaşa	Akmescit	Mescit arsası	Akalı vakfı	2150.-L ya 28.11.1967 de satıldı.
14	"	4892	"	Narlıca	Mescit	Narlı Osman Ağa	10.9.1937 de 201.-L [illegible] satıldı.
15	"	4894	Hacıyahya	[illegible] çeşme	Mescit arsası	Fındıkoğlu Ahmet Ağa vakfı	19.3.1936 da 30.-L satıldı.
16	"	4895	"	Şerdiler sok.	"	Şerdi Ağa "	5.3.937 de 40.-L [illegible]'a satıldı.
17	"	4896	Hacıbaba	Güme	Camiarsası	Hayrullah Güme Camii Vakfı	29.11.1937 de 16.-L satıldı.
18	"	4899	Hacıilyaskebir	Çifte yaşhane açık mescit		İlyas Kadir Ağa	6.10.1937 de 71.-L Ömer'e satıldı.
19	"	4900	İlyasçelebi	Mescit	Mescit arsası	" "	" 201.Ya Ömer'e satıldı.
20	"	4902	Ayni Ali	Yeni Cad.	CAMİ ARSASI	Yeni Baba Vakfı	10.3.937 de 50.-L ya satıldı.
21	"		Alaybey	Alaybey	Cami arsası	Ferhatoğlu	[illegible] Cami arsası [illegible] ya [illegible] satıldı
22	"		Şehitler	Şehitler	Mescit arsası	Selvili Mescit	928 de satıldı.
23	"		Alaybey	Alaybey	" "	Saraçoğlu Vakfı	" "
24	"		"	"	" "	Hacı Ahmet	" "
25	"		Karahisar	Tekkeyokuşu	tekke arsası	Seyyçali baba	" "
26	"		Deveboynu	Deveciyan	Mescit arsası	Deveciyan vakfı	" "
27	"		Kırhane Ma.	Kırhane	mescit arsası	Kırhane vakfı	" "
28	"		Karakidar	Karyağdı	tekke [illegible]	Alibaba	929 "
29	Manisa	457 ada 4 parsel	Sakarya	İstasyon	MESCİT	Moralı Ali VAKFI	150.-L ya Hazineye satıldı.
30	"	333 ada 2 parsel	Saruhan	Mürediye	mescit arsası	Amalar Vakfı	29.11.1937 de satıldı.
31	"	496 ada 11 parsel		Dağla	" "	Paşa Vakfı	937 de satıldı.
32	"	762 ada 17 parsel	Tunca Mh. EGE	Yeraloğlu	Mescit arsası	Turak ağa vakfı	satılmıştır.
33	"		Şehitler	[illegible] Mescidi	Arsa! Mescit	Hacıoğlu	200.-L ya [illegible]oğlu İsmail'e satıldı.
34	"	593 ada 24 parsel	Soyındırlık		Mescit arsası	Tuğcu Zade ef. vakfı	28.11.1967 de [illegible]
35	"	5720 [illegible]	İzmak Çelebi	[illegible] Sk.	" "	Çifli Zade Ali ef.	28.11.1967 de 5449 .-L ya satıldı.
36	Turgutlu	H.74/12	~~MESCİT ARSASI~~ Çayırlı		Mescit arsası	Mescit arsası	Kefil Hoca Mescidi	19.8.1937 de 60 liraya satıldı.
37	"	74/13	Yılmazlar		Camii arsası	Dibek camii	201.-L 29.9.937.-L satıldı.
38	"	73/102	Altay		Mescit arsası	Tekke Mescidi	5.10.1937 de satıldı.
39	"	74/6	Mazkurt		" "	[illegible] Mescidi	29.5.937 de satıldı.
40	"	74/21	Turgutlar		" "	[illegible] Mescidi	" " "
41	"	74/10	Turan		" "	Turan Oğlu Mescidi	11.8.937 [illegible] ile satıldı.
42	"	37/43	Altay	7 Eylül	" "	[illegible]oğlu Mescidi	Ağustos 942 tarihinde [illegible]
43	"	91/16	Turan	[illegible] Hoca [illegible]		[illegible] Hoca Mescidi	125.-L ya 15.12.942 de satıldı.
44	"	73/98	Altay		CAMİ ARSASI	TAŞLI CAMİİ	231.-L ya 19.8.937 de satıldı.
45	"	74/8	Turan		Mescit arsası	Buğuç Zade Mescidi	227.-L ya 937 de satıldı.
46	"	73/99	Bozkurt		Cami ARSASI	Yeni Cami	265.-L ya 942 de satıldı.
47	"	73/97	Altay		" "	Tahtalı Camii	235.-L ya 19.8.937 de satıldı.
48	"	73/105	Özyurt		Mescit arsası	Develioğlu Mescidi	15.8.937 de 200.-L ya satıldı.

49-50-51-52- Avuçcu Camii, Kerem Camii, Yanıç Camii, Eski Müftü CAMİİ, Acmalı Mescit, Tontaoğlu Mescidi, Sancıkçı Mescidi, 53-54-55-56-57-Çiftehan ÇCamii, Dancacı Mescidi, 1936-1945, 1941, 1944, 1937, 1944, 1940, 1939, 1937 de satılmış ancak [illegible] bulunan bu cami ve mescitler Cami ve Mescit olarak kalmış sadece SANDIKÇI MESCİDİ'nin akıbeti meçhuldür. Yani bu cami ve mescitler satışa tabi tutulmuş ancak alan vatandaşlar Cami olarak muhafaza etmişler. Bunda da maksatları, o sıralarda cami ve mescitleri ermeni ve amaleler alıp depo ve ev yapmaya başlayınca, Müslümanlar Cami ve Mescit olarak muhafaza etmek [illegible] satın alıp cami ve mescitleri kurtarmışlardır.

Edirne'de Satılan Vakıf Malları Listesinden Bir Sayfa

2.12.1. EDİRNE BÖLGESİNDE SATILAN VAKIF BİNALARIN MUHTASAR LİSTESİ (1)

Satılan Bina	Alan	Satış Bedeli	Satıldığı Tarih
Abdurrahman Camii	Keresteci Ali oğlu Hasan Özveren	275 TL	Eylül 1940
Alemdar C.minaresi,arsası	?	?	Ekim 1944
Ali Paşa mescidi arsası	Ahmed oğlu Ali Ertüfekçi	20 Krş	Ocak 1941
Atik Ali Paşa Tekkesi	Edirne Maliyesi	44	
Arslanzâde Türbesi	Edirne Maliyesi	44 TL	Aralık 1947
Balaban Paşa Camii	?	30 TL	Ağust. 1926
Balaban Paşa camii arsası	Belediye Anbar Memuru ve merkez tahsildar Osman Türkkan	23 Krş.	Aralık 1940
Çanaklı Camii	Eski keresteci Cafer Çolpan	400 TL	Eylül 1938
Çanaklı Cami arsası	Murat Kök	20 Krş.	Ekim 1940
Çoban Ali Dergâhı arsası	Müteahhit Mehmet Ökter	299 TL	?
Dava Hatip Camii	Müteahhit Mehmet Ökter	50 TL	Eylül 1940
Derviş Ali mescidi	Eski keresteci Ali oğlu Mehmet	100 TL	Kasım 1937
Dökici hamza mescidi	Musevi Bohor	25 Krş.	Mart 1939
Eski Ham.mes.Su Hazinesi	Bevvab Sinan mah.Hatice Hanım	5 TL	Eylül 1928
Esmehan Sultan C.	Keresteci Nazlı Mehmet	70 TL	Hazir. 1928
Fenfen Camii	Keresteci Hasan oğlu Mehmed	105 TL	Nisan 1940
Fatma Sultan Camii	Yorgancı İsmail Yiliha	50 TL	- 1938
Fenari Hacı Ahmed B.Camii	?	121 TL	Aralık 1926
Fındık Fakih Camii	Eski keresteci topal mehmet	106 TL	Şubat 1935
Fındık Fakih Camii arsası	Musevi Ruben	20 KRş.	Eylül 1940
Gülbahar Camii avlu duvarı	Çiçekci Sezai	65 TL	Mart 1935
Gülbahar Camii	Eski Keresteci Cafer Coşkun	70 TL	Ekim 1933
Gülbahar Camii bakiyesi	Sadeddin Sönmez	80 TL	Eylül 1940
Güzelce Baba tekkesi	?	146 TL	Ekim 1926
Haceri Camii	Beden Terbiyesi Başkanlığı	70 TL	Hazir. 1940
Hacı Alimiddin Camii	Belediyece istimlak	1000 TL	Ağust. 1053
Hacı İslam Mescidi	?	230 TL	Aralık 1926
Hacı Mustafa mescidi arsası	?	Satılmıştır.	?
Hacı Safa mescidi	Mahkeme kararıyla Belediyeye intikal	-	?
Hadım Balaban Camii	E.keresteci Hasan oğlu Mehmet	200 TL	Aralık 1928

§. 13- OSMANLI DEVLETİ'NİN YAPISI VE DOĞU-GÜNEYDOĞU SİYÂSETİ HAKKINDA BAZI MÜTÂLA'ALAR

1- Osmanlı Devleti'nin hukuk yapısı hakkında birbirinden kıymetli eserler neşrettiniz. Son olarak da, Osmanlı Kanunnâmeleri serisinin üçüncü cildini yayınladınız. Sizi böyle bir çalışma yapmaya sevkeden temel sâikler nelerdir?

Osmanlı Devleti müslüman bir devlettir ve tabiatıyla hukuk nizâmı olarak İslam hukukunu kabul ve tatbik etmiştir. Yani kurulduğu günden bu yana, hukukun her alanında, İslam hukukunun hükümlerini, uygulamadaki bazı hatalarla birlikte uygulamaya devam etmiştir. Hakikat-ı hal bu olduğu halde, hem Batılı ve Osmanlı düşmanı yazarların ve hem de yaptığı her şeyi güzel ve eskiden yapılan her şeyi çirkin göstermek isteyen Cumhuriyetin ilk yıllarındaki malum zihniyetin gayretleriyle, realite tam tersine çevrilmiştir. Sanki Osmanlı Devleti'nde hukuk ve özellikle insan hakları, 1839 tarihli Tanzimat Fermanı'yla başlamış gibi bir hava verilmek istenmiştir. Batılı ilim adamları, bir çoğu bilerek, kendi ülkelerindeki hakka ve hukuka saygının 19. yüzyıldan başladığı gerçeğini, Osmanlı Devleti'nde de öyle görmek ve göstermek istemişlerdir. Batıda insan hakları, 1789 Fransız insan hak ve hürriyetleri beyannâmesiyle başladığı halde, Osmanlı Devleti'ndeki insana ve onun haklarına saygının Kur'ân ve sünnetle ve de Veda Hutbesiyle başladığı gerçeğini, Batılılar görmek istememişlerdir. Hayvan haklarından Batıda ancak 20. yüzyılın ortalarına doğ-

ru bahsedilmeye başlandığı halde, Yavuz'un Umumî Kanunnâmesi'nde hayvan haklarıyla ilgili hüküm bulunmasını, bilmemekte veya bilmek istememektedirler.

Bir diğer önemli husus da, İslam âleminin Batının bu menfi telkinlerine aldanmış olmalarıdır. İslam âleminde ve hususan Arap âleminde, ilim adamları ve entellektüeller, tamamen Batının te'siri altında kaldıklarından, Osmanlı Devleti'nin İslam hukukunu tatbik ettiği ihtimalini hatırlarına bile getirmemişlerdir. Bu ihtimali düşünmeyince, Osmanlı Devleti'ni Padişahın emirleriyle idare edilen tam bir monarşi olarak görmüşlerdir. Halbuki Osmanlı Devleti, İslam hukuk tarihinde, İslam hukukunu bütün müesseseleriyle ve ehl-i sünnetin çizgisinden ayrılmayarak uygulayan ve uygulamaları elimizde yazılı belgeler halinde bulunan tek İslam devletidir.

Bu sebeple şunu önemle vurgulamak istiyorum ki, İslamî ilimler ve özellikle İslam hukuku ile alakalı araştırmalar, eğer Osmanlı tatbikatı görülmeden yapılmışsa mutlaka eksiktir. Bunun tersi de doğrudur. Yani Osmanlı Devleti ve müesseseleriyle alakalı araştırmalar, eğer İslamî ilimlere mürâca'at edilmeden yapılmışsa, mutlaka eksik kalacaktır.

Son bir sâik de, Osmanlının kendi özyurdunda ve hatta müsbet fikir mahfillerinde dahi yanlış tanınmasıdır. Ne acıdır ki, Osmanlı Devleti'nin, ülkemizdeki ilim adamları tarafından da tam olarak anlaşıldığı söylenemez. Hele tarih boyunca Osmanlı Devleti'ne ayak bağı olmuş şi'î bir devletin son zamanlardaki menfî propagandaları da bunları eklenirse, müslüman halkımızın da Osmanlıyı tam anlayamadığı esefle müşâhede edilecektir.

Bu ve benzeri sâiklerle, Osmanlı Devleti'nin kanunnâmelerini yayınlayarak, doğru olanı meraklılarına sunmak istedik. İstedik ki, kanunnâmeler neşredilsin. Ta ki, bu kanunnâmelerin Osmanlı hukukunun tamamını teşkil etmediği, asıl Osmanlı hukuk nizâmını İslam hukukunun oluşturduğu ve bu

kanunnâmelerin ise, İslam hukukunun verdiği müsaade çerçevesinde, İslam hukukçuları ve yetkili devlet adamları tarafından hazırlanmış hukukî metinler olduğu; Osmanlı kanunnamelerinde İslam hukukuna açıkça aykırı bir hüküm bulunmadığı; Osmanlı Devleti'nin bu kanunnameler ve şer'î-i şerif dediği İslam hukuku hükümleri çerçevesinde, hakka ve hukuka ri'âyet ettiği anlaşılsın.

2- Osmanlı Kanunnameleri isimli eserinizle ilgili olarak, geçtiğimiz sene Sayın Cumhurbaşkanımız sizi makamına kabul edip, bir müddet görüştüler. Araştırmalarınız konusunda sizden ne tür istekleri oldu? Sayın Cumhurbaşkanının konuya yaklaşımı sizce nasıl?

Sayın Cumhurbaşkanı ile böyle bir görüşmemiz olmuştur. Sayın Cumhurbaşkanımızın doğru tarihin yazılması konusunda çok hassas olduğunu ve özellikle hukuk tarihine meraklı bulunduğunu müşahede ettim. Sayın Cumhurbaşkanımız, bu çeşit çalışmalarla aleyhimizdeki menfî telkinlerin bertaraf edilebileceğini; ecdadımızın tarihinde hakkın ehemmiyeti açık olduğundan Batıdaki gibi hakdan değil, daha ziyade hakkın yerli yerince icrası demek olan adâletten bahsedildiğini ve Osmanlı Devleti'nin gerileme sebeplerinin başında hukuktaki gerilemenin de bulunduğunu tahmin ettiğini belirttiler.

Ve önemle, Osmanlı Devleti'nin hangi tedbirlerle başta doğu ve güneydoğu bölgeleri olmak üzere, bir çok bölge halkını asırlarca huzur içinde bareber yaşatabildiğini sordular. Osmanlı Devleti'nin gerileme ve yıkılış sebeplerini araştırmamız da, Sayın Cumhurbaşkanımızın arzuları arasındaydı.

3- Bugün okullarımızda Osmanlı tarihiyle ilgili çeşitli bilgiler okutulmaktadır. Bu bilgilerin muhtevası

hakkında neler söyleyeceksiniz?

Bu suali cevaplamadan evvel bir memnuniyet verici hale işaret etmek istiyorum. Son bir kaç yıl içinde okullarda okutulmak üzere, çok kıymetli yazarların doğru tarihi anlatan eserlerinin ve hatta ders kitaplarının yayınlandığını belirteyim. Yani okullarımızda yaygın olan eski ve bozuk tarih eğitiminin düzelmeye başladığını sizlere müjdelemek istiyorum. Ancak bu düzelme maalesef cüz'îdir.

Cumhuriyet döneminde okullarda okutulan Osmanlı tarihiyle ilgili bilgiler, maalesef resmî tarih mahiyetindedir ve yaklaşık % 30'u doğru değildir. Osmanlı Devleti tarafından yapılan fetihlerin bir işgal ve istila hareketi olduğunu vurgularcasına tasvirler yapıldığı gibi, Fâtih'in kardeşlerini sorumsuzca öldürdüğü ve II. Abdülhamid'in Kızıl Sultan olduğu ve benzeri yanlışlar da, normal şeyler tarzında öğrencilere maalesef verilmiş ve kısmen de verilmeye devam edilmektedir. Geçenlerde "Belgeler Gerçekleri Konuşuyor" adlı eserimizi okuyan bir lise öğrencisi, kendisinin evvela bunalıma düştüğünü; zira okulda öğrendikleriyle belgelerin tamamen zıt şeyler söylediklerini ve meseleyi biraz araştırınca belgelerin ecdadı hakkında doğruyu söylediğini telefonla bana iletmişti. Yeni nesil, tarihi hakkında çarpıtılmış bilgiler okuma belâsından mutlaka kurtarılmalıdır. Aksi takdirde, millet olarak düştüğümüz millî kompleksden kurtulmamız mümkün olmayacaktır.

4- Araştırmalarınızı yaparken ne tür zorluklarla karşılaşıyorsunuz? Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden yeterince yararlanabiliyor musunuz?

Araştırmalarımız esnasında karşılaştığımız zorlukların başında maddî kaynak geliyor. Zira ilmî araştırmalar, maddî

imkânların varlığını istiyor. Ancak samimi olarak gayret gösterirseniz, Allah'ın bu konuda da yardımını açıkça görürsünüz. Bir diğer zorluk, kütüphanelerin bazısında gördüğümüz bürokratik engeller. Kültür Bakanlığı'nın yazmalardan aldığı telif ücreti. Bazan Paris'deki Millî Kütüphane'de bulunan bir yazmayı, Kültür Bakanlığı'na bağlı bir kütüphanedeki yazmadan daha hızlı ve daha ucuz elde edebiliyoruz. Bir diğer zorluk, ilmî araştırmalarımızda ekip halinde çalışmaya alışamayaşımız. Her şeyi bizatihî yapmak durumundasınız. Neşredilen eserlerimin tamamını bizzat kendim tashih ediyorum ve hatta belge pikajlarını da evde ben yapıyorum.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden tam olarak yararlanma meselesine gelince, tasnifi yapılan bütün belgelerden istifade etme imkânına sahibiz. Ancak tasnifi henüz tamamlanmamış belgelerden şimdilik mahrumuz. Bir tek istisnası var; zülf-i yâra dokunan son döneme ait bazı belgelerin araştırmacılara verildiğini söylemek ve hatta katalogda görebilmek çok zor. Hatta bu sebepledir ki, yani bazı tabuların yıkılması korkusuyla Genelkurmay, Cumhurbaşkanlığı ve Meclis'deki arşivlerde araştırma zorlukları olduğunu da kimse inkâr edemez. Umarız birgün gelir; belgeler konuşur ve tabular yıkılır.

5- Osmanlı Devleti'nin hukukî yapısı ve Padişahın yetkileri konusunda, bilhassa son zamanlarda bazı iddialar var. Osmanlı devlet yapısının laikliğe dayandığı, padişah otoritesinin sınırsız olduğu, şeyhülislamların padişahların emir ve istekleri doğrultusunda fetva verdiği gibi. Bütün bu iddiaların gerçeklik payı var mıdır?

Bu sorunuz müstakil bir sohbet mevzuu. Ancak anahatlarıyla cevaplandırmak istiyorum. Sorudaki iddialar ve doğru bildiğim cevapları şöyle:

Osmanlı Devleti'nin laik bir devlet olduğu iddiası Cumhuriyet dönemi ilim adamlarıyla Batılı müsteşriklerin ortaya attığı bir iddia. Ancak ispat edilememiş ve ispatı mümkün olmayan bir iddia. Delil olarak gösterilen husus ise, Osmanlı Devleti'nin İslam hukuku hükümlerini değil, kendi hazırladığı kanunları uyguladığı nazariyesi. Halbuki 11 ciltte tamamlanacak olan Osmanlı Kanunnâmeleri adlı eserimiz ve özellikle de I. Cildin ilk 300 sayfalık kısmı mütalaa edilince anlaşılacaktır ki, bütün kanunnâmeler, Osmanlı hukuk sisteminin sadece % 15'ini teşkil ediyor ve bu kısımda da şer'î hükümlere aykırılık yok. Geriye kalan % 85'lik kısım ise, fıkıh kitaplarında ifadesini bulan şer'î hükümler yani İslam hukuku hükümleri. Nitekim bir fıkıh kitabı olan Mültek'al-Ebhur, Osmanlı Devleti'nin resmî hukuk kodu yani kanunu olarak fermanlı tesbit edilmiş. İslam hukukunun tanıdığı yetkiler çerçevesinde düzenlenen kanunnâmeleri örfî hukuk denilse dahi laik bir hukuk şeklinde vasıflandırmak, hukuku, hukukun kaynaklarını ve kanunlaştırma yollarını bilmemek demektir. Ancak bu fikrin arkasında yatan asıl gaye başkadır ve bu da laik bir hukuk nizamını efkâr-ı âmmede meşru gösterme emel ve arzusudur.

Osmanlı Devleti, ders kitaplarında anlatıldığı gibi, Batılı anlamda bir mutlakıyet rejimi değildir. Padişah, sadece icrânın yani yürütmenin başıdır. Padişahın yasama ve kadı olma vasıflarını taşımadıkça yargı hakkı yoktur ki, padişahın otoritesi sınırsız olsun. Zira sadece yürütmede tam yetkili olan padişahı, bu yetkisinde de bağlayan ve sınırlayan bağlar vardır: Bunlar da şer'î hükümler ve bunlara dayanılarak hazırlanan kanunlardır. Padişahın bırakınız açık bir şer'î hükme aykırı olarak yetkisini kullanmasını, hukukçular arasında tartışmalı olan bir meselede dahi, zayıf da olsa fetva almadan hukuka aykırı olarak yetkisini kullanması mümkün değildir.

Şeyhülislamların padişahların emir ve istekleri doğrultusunda fetva verdiği ise, abartılmış ve demagoji ile nakledilmiş bir mesele. Şeyhülislamların padişahın tayini ile bu göreve

geldikleri doğrudur. Ancak bu, onların emirlerine göre hareket etmeleri demek değildir. O zaman başta Anayasa Mahkemesi üyeleri olmak üzere, bütün hâkimlerin Cumhurbaşkanının emrine göre karar verebileceğini de kabul etmeniz gerekir. Bu saçmadır. Şeyhülislam, manevî açıdan padişahtan üstündür. Zira padişahın görevden alınmasına da fetva verebilir. Onun görevi, alınan kararların şer'î hükümlere aykırı olup olmadığını tesbittir. Bu tesbitini icrâ etmede, şeyhülislamların şahsiyeti ve ilmî kişiliği de mühimdir. Elbetteki şer'î hükümlere aykırı olan Kanuni'nin bir fermanını yırtarak "Padişah emriyle nâ-meşrû' olan nesne meşrû' olmaz; padişah dedi diye haram olan şey helâl olmaz" diyen Ebussuûd ile, makamı için zayıf hukukî görüşlere göre fetva veren şeyhülislam bir tutulamaz. Ancak her ikisi için de geçerli bir hakikat var: şeyhülislamın zayıf da olsa şer'î bir hükme dayanmadan hiç bir kararı fetva ile tasvip edemeyeceği.

6- Eleştirilen hususlardan birisi de, Yavuz Sultan Selim'in, devletin birlik ve bütünlüğü adına gerçekleştirdiği bazı uygulamalar. İsyanları bastırış şekli. Bu konuda neler söyleyeceksiniz?

Yavuz Sultan Selim, Anadolu'yu şi'îleştirme gayesi güden Şah İsmail'in gayretleri karşısında pasif kalan babasının yerine geçen bir padişah. Şu anda büyük bir İslam devletinin başkanının ifadesiyle, eğer Yavuz'un bu manada gayretleri olmasaydı, şu anda İslam ülkelerinin yarısı şi'î idi. İşte Yavuz'un bazı isyanları bastırırken yaptığı işleri, abartarak gayr-ı meşrû gösteren, onun gelmesi ile oyunu bozulan İranlılardır. Ne acıdır ki, onların telkinlerine bizim bazı saf müslümanlar da aldanmaktadırlar.

İsyanları bastırma şekline gelince, İslam hukuku, devlete isyanı bağy adı altında bir had suçu olarak değerlendirmekte

ve cezasını da bizzat Kur'ân açıklamaktadır: İtaat edinceye kadar muharebe. Şimdi Kur'ân'ın bu emrini icrâ etmek, kabahat midir? Yavuz'un kardeşleri Korkut ve Ahmed, İranlıların ve Venediklilerin tahrikleriyle devlete isyan etmişlerse, Yavuz'un bunlara karşı Kur'ân'ın emrini uygulaması şer'î görevidir. Eğer bu görevini ifâ etmeseydi, suçlu duruma düşerdi. Başta İbn-i Kemâl, Zenbilli Ali Efendi ve İdris-i Bitlisî gibi eski âlimler ve asrımızda da Bedîüzzaman gibi zatlar, Yavuz Sultan Selim'i ittihâd-ı İslamın bayraktarı olarak tavsif etmektedirler. Bu gür sadalar yanında, elbette bazı sinek vızıltıları da olacaktır.

7- Malumunuzun olduğu üzere, Osmanlı'nın son dönemlerinde önem kazanan Harem konusu da çeşitli tenkitlere hedef olmaktadır. Türk ve İslam düşmanlığı yapan bir çok yabancı filmde, ısrarla nazara verilen bu uygulamanın aslı nedir? İslam'da kölelik ve câriyelik müesseseleri konusunda açıklık getirir misiniz?

Bu mevzu da ayrı bir makale veya kitap konusu. "*İslam Hukukunda Kölelik Müessesesi ve Osmanlıda Harem Uygulaması*" isimli bir araştırma serisi hazırlıyoruz. Meseleyi bütün yönleriyle inceleyecek ve arşiv belgeleriyle temel kaynakları konuşturacağız. Ancak burada şu kadarını söyleyebilirim:

Bu mevzu kasden istismar edilen meselelerden biri. "Her üren köpeğe taş atmaya kalkışırsan, yeryüzünde taş kalmaz" kaidesi burada da geçerli. Ancak saf zihinleri bulandırmamak için bazı gerçeklerin bilinmesinde yarar var.

İslam hukukundaki hükümler iki kısım: Birincisi, İslamın bizzat tesis ettiği hükümler. Bunlar mutlak güzel ve hayır. İkincisi ise, İslamın bizzat tesis etmediği, belki daha önce cemiyette var olan şeklini tadil ettiği ve vahşî şeklinden kurtararak medenî bir kalıba soktuğu meseleler. Kölelik de bunlar-

dan biri. Yani İslamiyet köleliği bizzat vaz' etmemiş, kendisi koymamış; belki eskiden beri var olan bu müesseseyi, bütün bütün birden kaldırmak mümkün olmadığından, vahşî şeklini medenî kalıba sokmuş.

Osmanlı Devleti'ndeki Harem meselesinin aslında kölelikle doğrudan bir ilgisi yoktur. Dolaylı bir alaka sözkonusudur. Zira harem, yabancıların giremiyeceği ve ancak dînen müsaade edilen insanların girip çıkabileceği aile demektir. Padişahlar da insan olduğuna göre onların da haremi olacaktır. Koskoca Osmanlı Devleti 400 sene Topkapı Sarayı ile milyonlarca kilometrekarelik yerleri idare etmiştir. Yani Topkapı Sarayı, Osmanlı Devleti'nin asırlarca, Cumhurbaşkanlığı Köşkü, Başbakanlığı, bakanlıkları ve ordu binasıdır. Yoksa bütün saray, padişahın evi değildir. Padişahın evine Harem denmektedir. Topkapı Sarayı, padişahın evi ve Harem de, padişahın câriyeleri ile âlem yaptığı yer manasına değildir. Harem, padişahın evi yani ailesinin oturduğu yer demektir. Elbetteki padişahın evinde hanımları ve çocuklarının yanında, evin mutfak, çamaşır ve temizlik işlerine bakacak hizmetliler de bulunacaktır. Bugün de Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde, berberiyle, aşçısıyla ve diğer hizmetlileriyle toplam en az 100 tane hizmetli vardır kanaatindeyim. İşte Osmanlı padişahları, bu hizmetlilerin şer'î hükümlere uygun olarak çoğunluğunu câriyelerden seçmişlerdir. Ancak bu câriyelerin tamamı, aynı zamanda karı-koca münasebetine girdiği kadınlar olarak görülmemelidir. Zira bunların çok az bir kısmı, özel anlamda padişahın şer'an münasebet kurması da câiz olan câriyeleridir. Bunun için de şer'î hükümler vardır. Harem'de hizmet gören câriyelerin çoğunluğu, sadece hizmetli vasfıyla burada bulunmaktadırlar ve hatta bir kısmı yine sarayda hizmet gören erkek kölelerle evlidirler. Başkasıyla evli olan câriyeler, kocaları dışında kimse ile ilişkiye giremezler; sadece hizmetçi olarak çalışırlar. Aksi bir düşünce, evinde bugün de hizmetçi kadın çalıştıranların onlarla münasebet kurduğu düşüncesine

bizi götürür ki, bunun da saçmalığı ortadadır. Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunan belgelere lutfedip bakanlar, Harem yani padişahın evinde çalışan câriye kadın kölelerin, ne kadarının mutfakta, ne kadarının çamaşırda ve ne kadarının kime hizmet ettiğini daha iyi müşahede edebileceklerdir.

8- Osmanlı Kanunnameleri isimli kitabınızdan, Osmanlı İslam hukukunun bir çok konuda çağına ve sonrasına öncülük ettiğini görüyoruz. Bu konuda neler söyleyeceksiniz?

Bu konuda son sözü Osmanlı Kanunnâmeleri adlı eserimiz söylemektedir. Ancak şunu kısaca belirtelim ki, dünya hukuk tarihinde çok önemli hukukî gelişmelerin öncülüğünü, bazı iddiaların aksine, müslüman ecdadımızın yaptığını, yapılan bu çalışma açıkça göstermektedir. Dünyada ilk yazılı Tapu Kanununun, ilk Esnaf ve Standartlar Kanunnamesinin, Hayvan Haklarıyla alakalı ilk düzenlemelerin ve benzeri ilklerin çoğunu Osmanlı kanunnamelerinde bulmak mümkün. Ayrıca iltizâm usulü gibi bazı vergi tahsil metodlarının da, günümüzdeki modern uygulamalara da örnek teşkil edecek tarzda Osmanlı Devleti'nde tanzim edildiğini belirtmek istiyoruz. Kısaca, bir kısım iddiaların aksine, bazı şeyler vardır ki, zaman onları eskitmez. Güneş gibi ve meyveler gibi. Osmanlı Kanunnâmeleri'nde de bu tür eskimeyen şeylerin bulunduğunu hatırlatmakla yetiniyorum.

9- Bilhassa son zamanlarda şiddetlenen bir "Kürt" hadisesi var. Bugün Kürt diye isimlendirilen bu tâifenin Osmanlı sınırları içerisine iltihakı nasıl olmuştur ve bu konuda nasıl bir siyâset takip edilmesi gerekir?

Sizin de tesbit ettiğiniz gibi, Doğu'da yaşayan Kürtler, Osmanlı Devleti tarafından ilhâk edilmemiş; belki onlar kendi rıza ve istekleriyle istimâlet ile yani kendi arzularıyla Osmanlı Devleti'ne iltihâk etmişlerdir. Konu ile ilgili daha uzun bilgi için, bu kitabın ilk makalesini dikkatle okumak gerekmektedir.

10- Bu bilgilerin ışığında, bugün Güneydoğu ve Doğu Anadolu'nun bazı bölgelerinde şer mihrâklar tarafından alevlendirilen bölücü faaliyetler karşısında, devletimizin ne tür tedbirler alması gerekir?

Avrupalı devletlerin ve Amerika'nın tavsiye ettiği tedbirlerin tamamına yakınının aleyhimize olduğu kanaatindeyim. Asıl tedbir, Anadolu'da yaşayan insanlarımıza alışılagelmiş bir zihniyetle değil, Osmanlı Devleti'nin baktığı ve muvaffak olduğu İslamî bir bakışla bakabilmektedir.

Şarkı uyandıracak ve terakkî ettirecek sadece ve sadece din duygusudur. Asr-ı saadet ve Osmanlı dönemi bunun en bâriz misalidir.

11- Sizce bu Kürt meselesini kimler, hangi devletler tahrik etmektedirler ve bundaki maksatları neler olabilir? Geçmişteki örnekleri ışığında konuyu aydınlatır mısınız?

Çok açıktır ki, Kürt meselesini tahrik eden, İslamın gelişmesinden ve hususan Türk-İslam dünyasının büyümesinden ve en önemlisi de 21. asrın müslüman Türk asrı olmasından korkan batılılardır. Tahrik eden devletlerin başında, ebedî Türk ve müslüman düşmanı İngiltere ve Fransa gelmektedir. Amerika ise onların gayelerine vasıta olan şuûrlu bir jandarma görevini ifa etmektedir. Kısaca 21. asırda yükselecek ve

Türklerin bayraktarlık yapacağı İslamın sadasına karşı, bir haçlı seferi sözkonusudur. Bu tahriklerden maksatları, yerleştirmeye çalıştıkları ve bizim hâriciyemizin de maalesef oyunlarına âlet olduğu çekiç gücü, Irak'taki aynı bahanelerle Türkiye'ye karşı da yakın gelecekte kullanmaktır. Zira benzerlerini, tarih içinde de yapmışlardır. İttihat ve Terakki'nin tavizci politikalarından yararlanan Amerikalılar ve Batılılar, arka arkaya Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizde okullar açarak aynı sinsi politikalarını, ayrı bir Kürdistan ve Ermenistan şeklinde halka dikte ettirmişlerdir. Ancak, Bedîüzzaman'ın da isabetle belirttiği gibi, Doğu halkının dindarlığı 1910 ve takip eden yıllardaki kıpırdanmalara mani' olmuştur. Bugün bölge halkında o zamanki din duygusu bulunmadığı gibi, devletimizde de bu karşı silahı kullanacak zihniyet maalesef mevcut değildir. Gaye Türklerle diğer milletler arasındaki kopmaz bağ olan iman ve din bağını koparmak, arkasından vatan bağını da bertaraf ettikten sonra bölgede birbirine düşman kardeş kuvvetler teşkil etmektir.

12- Şimdiye kadar yayınlanmış kitaplarınızın ana hatları konusunda özet bilgi verir misiniz? Halihazırda yaptığınız ve gelecekte gerçekleştirmeyi düşündüğünüz çalışmalar nelerdir?

Ona yakın kitabımız arasında en önemli yeri elbette ki *Osmanlı Kanunnâmeleri* ihrâz etmiştir. 11 ciltte tamamlanacak olan bu eserin 4. cildinin hazırlıkları sürmektedir. Şu anda üzerinde çalıştığım ana meşgale budur. Kanunî devrindeki merkezî ve umumî kanunnâmeleri derleyecek olan bu cilt, ciltler içinde en kapsamlısı olacaktır. Ayrıca bu kaynak çalışmalardan süzülerek elde edilen ve çarpıcı bazı misalleriyle doğru tarihimizi, hukukumuzu ve müesseselerimizi anlatan "*Belgeler Gerçekleri Konuşuyor*" adlı çalışmamız, Millî Eğitim-

ce de öğrenci ve öğretmenlere tavsiye edilmiştir. İlk üç cildi çıkan bu serinin 4. cildi hazırlık safhasındadır. Hocam Prof. Halil CİN ile birlikte kaleme aldığım "*Türk-İslam Hukuk Tarihi*" adlı iki ciltlik eser de, hem bir ders kitabı ve hem de hukuk tarihimizle alakalı meseleleri özet bir şekilde takdim gayesini gütmektedir. Bunların dışında "*Eski Anayasa Hukukumuz ve Örnek Bir İslam Anayasası*" eserimiz ve makalelerimiz bulunmaktadır.

Allah nasib ederse, Osmanlı Kanunnâmeleri serisinden sonra, Osmanlı Hukukunun temelini teşkil eden ve fıkıh kitaplarındaki şer'î hükümleri yansıtan 6 ciltlik "Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyatı"nı neşre hazırlamak istiyorum. Bu çalışma, daha önce neşredilen aynı adlı 1000 sayfalık ve tek ciltlik çalışmamızın genişletilmiş şekli olacaktır. Daha başka projelerimiz de mevcuttur. Bütün bunlar için milletimizden dua ve Allah'dan muvaffakıyetler niyaz ediyorum.

KAVRAM FİHRİSTİ

A

B

C

Ç

D

E

F

G

H

İ

J

K

Ö

P

R

S

Ş

T

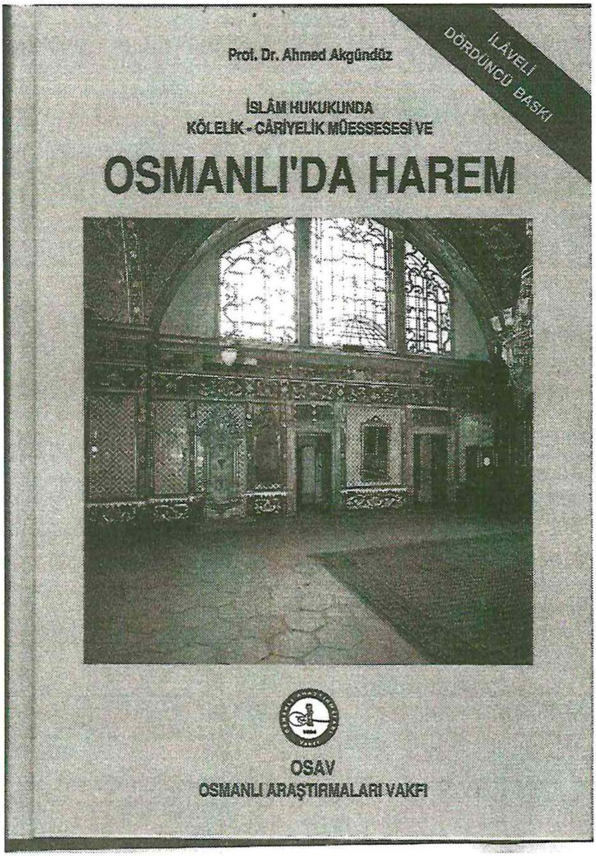
U

Ü

V

Y

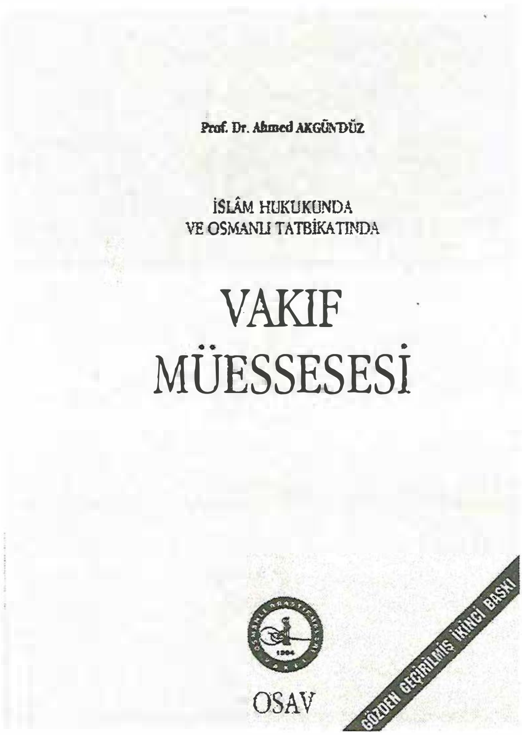
Z

"İslâmda kölelik ve câriyelik meselesinin ve özellikle de harem konusunun, bilen bilmeyen herkes tarafından çeşitli mahfillerde dile getirildiğini ve kasıtlı olarak İslâmiyet ve Osmanlı Devleti aleyhinde bir iftirâ kampanyası şeklinde kullanıldığını esefle müşâhede ediyoruz. Özellikle Cumhuriyet kurulduktan sonra kaleme alınan eserlerin çoğu, tamamen Osmanlı Devleti'ni kötülemeye yönelik olmasından dolayı, kötülemek için kullanılan malzemelerin arasında harem ve cariyelik konusu başı çekmiştir.

İşte kölelik-cariyelik ve Osmanlı'da Harem konusunda gerçekleri öğrenmek istiyorsanız bu Kitabı mutlaka okumalısınız. Ve eğer ecdadınızı ve tarihinizi seviyorsanız, mutlaka bir iki dostunuza bu Kitabı okutmalısınız."

(Orta Boy, 528 Sayfa, Kuşe Kâğıt, Renkli Baskı, Şömize Cilt ve Bol Resimli, İlâveli Dördüncü Baskı)

Vakıf medeniyetinin temel esaslarını teşkil eden vakıf hükümlerini, vakfın tarifini, vakıf çeşitlerini; camilerin, köprülerin, medreselerin ve Ayasofya gibi müesseselerin hukukî durumlarını; vakıf hukukunun aslî ve istisnâî hükümlerini öğrenmek; her hangi bir arazi, ev veya hanın vakıf malı olup olmadığını merak ediyor ve manevî mesuliyetten kurtulmak istiyorsanız; İstanbul'un üçte ikisinin nasıl vakıf olduğunu merak ediyorsanız; ecdadımızdan kalan vakıfların nasıl çar çur edildiğini ve milyarlık vakıf malların bir kaç yüz liraya nasıl satıldığını belgeleriyle görmek; kısaca vakıf medeniyeti ile ilgili 1926 yılından evvel olup bitenleri okumak diliyorsanız, Evinizdeki Kütüphânenizi bu Kitap'tan mahrum bırakmayınız.

Ayrıca bu Kitap ile alakalı bir Gazete yazarının iftiralarına verilen cevapları da, gözden geçirilmi° olan ikinci baskıda bulabileceksiniz.

(Orta Boy, 608 Sayfa, 1. Hamur Kâğıt, Bez Cilt, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı)

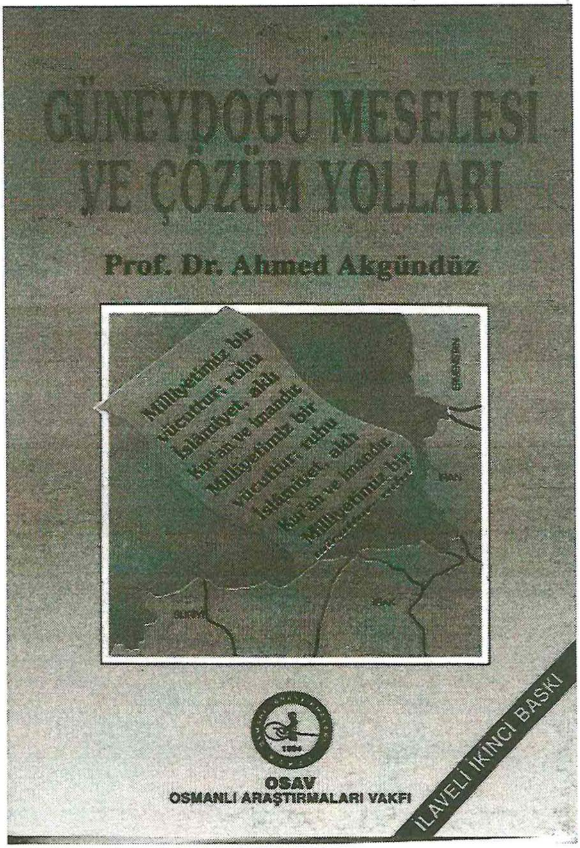

İslâm Hukukunun Karahanlılar, Selçuklular ve Osmanlılar başta olmak üzere müslüman Türk Devletlerinde nasıl tatbik edildiğini merak ediyorsanız, iki cilt ve 800 sayfadan olu°an bu eseri mutlaka Kütüphânenizde bulundurmalısınız.

Kitabın **1. Cildi**nde, İslâm Kamu Hukukunun, yani Anayasa Hukuku, İdare Hukuku, Ceza Hukuku, Devletler Umûmî Hukuku, Mâlî Hukuk ve Yargılama Hukukununun bütün hükümleri-ni, tarih boyu yapılan başta Mecelle olmak üzere, hukukî düzenlemelerle birlikte okuyacaksınız.

Kitabın **2. Cildi**nde ise, İslâm Özel Hukukunun yani ?ahsın Hukuku, Aile Hukuku, Miras Hukuku, Borçlar Hukuku, E°ya Hukuku, Ticaret Hukuku ve Devletler Hususi Hukukunun hükümlerini öğreneceksiniz. Mecelle, Hukuk-ı Aile Kararnamesi gibi İslâmî kanunların hükümlerini de bu Kitap'ta işlenmiş bulacaksınız.

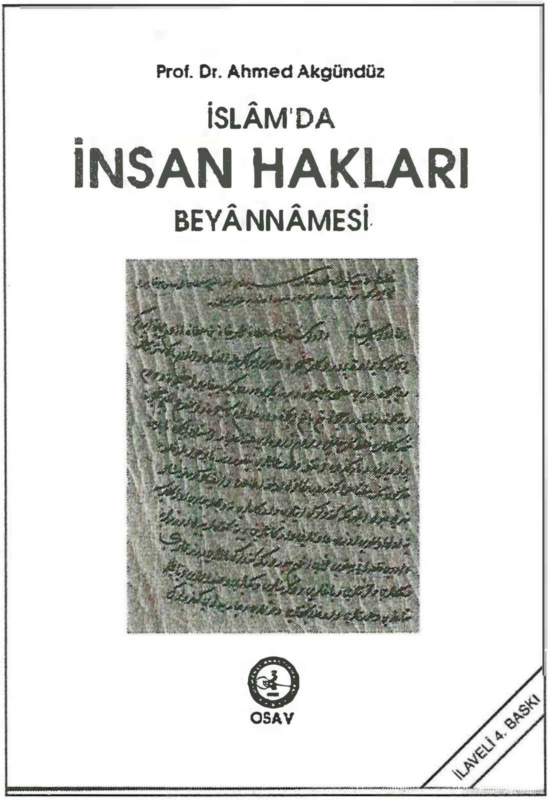
(2 Cilt, Orta Boy, Her Cildi 400 Sayfa, 1. Hamur, Bez Cilt, Üçüncü Baskı)

"Milliyetimiz bir vücuttur; ruhu İslâmiyet , aklı Kur'an ve imandır" ana teması içinde, Güneydoğu Mesesinin sebeplerini ve çözüm yollarını irdeleyen bu eser, mevcut yaralara uygun olarak hazırlanmış İslâmî bir reçetedir. Tarih boyu İslâmın bayraktarlığını yapan Türk Milletinin Anadolu'da Kürtlerle münâsebetlerinin ne olduğunu; Yavuz Selim'in bunlara karşı muâmelelerini; fitnenin ne zaman ve kimin tahriki ile başladığını; asrın Allâmesi Bediüzzaman'ın bu meseleye getirdiği çözüm tekliflerini; Bediüzzaman'a göre müsbet ve menfi milliyetçiliğin ne gibi manalar ifade ettiğini ve kısaca belgeler ve Kur'an'ın düsturları ışığında Güneydoğu Meselesini öğrenmek istiyorsanız, bu Kitabı okumalısınız.

Birinci Baskısı kısa zamanda tükenen Kitabın, ilâveli ve küçük ebatta basılan ikinci baskısını kaçırmayınız.

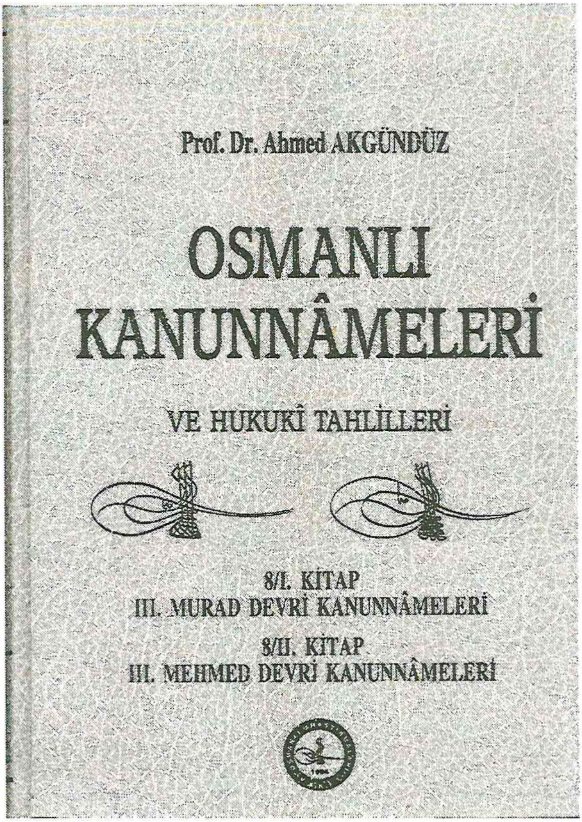
(Küçük Boy, 166 Sayfa, 1. Hamur, Lüks Karton Kapak)

Kitap okununca anlaşılacaktır ki, bizim tarihimizde insan hak ve hürriyetlerinin gelişimi ve inkişafı diye bir şey yoktur. Zira 1400 yıllık İslâm tarihinde insanların temel hak ve hürriyetleri hiç bir zaman tartışılmamış ve yaradılıştan Allah'ın zaten insanlara bu temel hak ve hürriyetleri ihsân ettiği kabul edilmiştir. Yani bizim tarihimizde, Batı Hukuk Tarihinde olduğu gibi, insanların temel hak ve hürriyetlerini tanıyalım mı tanımayalım mı tartışmasına gerek görülmemiştir. Kur'an-ı Kerim, **"Biz, Âdem oğullarını mükerrem yani şerefli ve onurlu kıldık."** buyururken, zengin-fakir, siyah-beyaz veya kuvvetli-zayıf ayırımını yapmamıştır. İnsan olan herkes Allah'ın yaratığı olmak açısından aynı şerefe sâhiptir. İmanın ve ibâdetin şerefi ayrıca bir imtiyazdır.

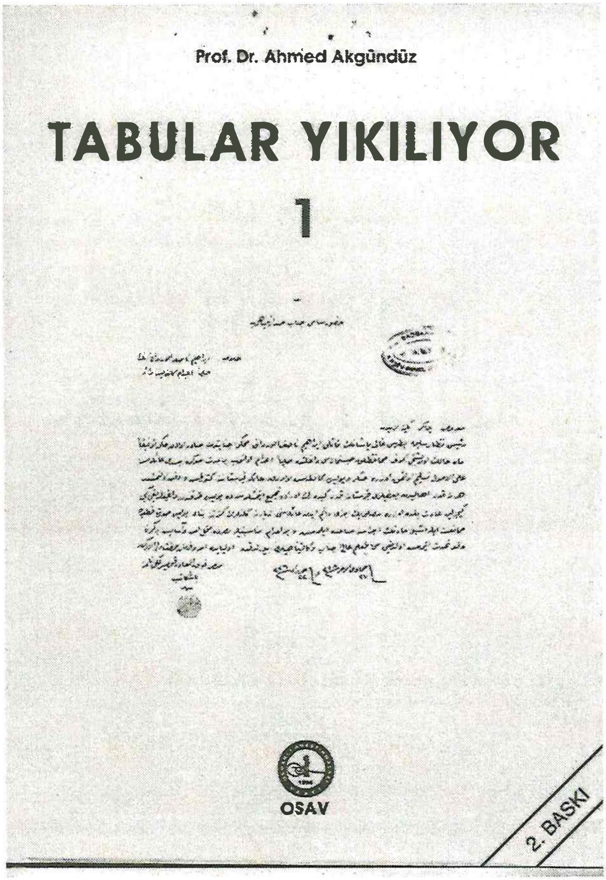
O halde bizim hukuk tarihimizde hak ve hürriyetlerin gelişmesi değil, bunlara riâyet edilip edilmemesi yani **adâlet** ve **zulüm** mefhumları tartışılmıştır. Demek ki, bizim tarihimizde insan haklarının ve hürriyetlerinin tanınıp tanınmaması değil, bunların rahat kullanılıp kullanılmaması mevzubahistir.

(I. Hamur, 144 Sayfa, İlâveli 4. Baskı, Lüks Karton Kapak)

"Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri" adlı eserin, en son 9. Cildi neşredilmiş bulunmaktadır. Onuncu Cildinin telif hazırlıkları bitmek üzere olan Kitabın, 12 ciltte tamamlanacağı tahmin olunmakta ve yaklaşık 750 küsur Osmanlı Devletine ait Kanunnâmenin asılları, latin harfleriyle metinleri ve hukukî izah ve tahlilleri bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin 36 Eyâletinin, yüzlerce sancağının ve kısaca 20 milyon km^2 üzerinde yer alan binlerce kazâ, köy ve mezraların tarihini öğrenmek istiyenler; Osmanlı Devleti'nin İslâm Hukukunu nasıl tatbik ettiğini merak edenler; kısaca belgeler ışığında doğru tarihi kendisi öğrenmek ve evlatlarına da öğretmek istiyenler, bir baş ucu kitabı olarak bu külliyâtı kütüphânelerinde bulundurmalıdırlar.

(Büyük Boy, 1. Hamur, Bez Cilt, 9 Cilt, Her Cildi Ortalama 750 Sayfa)

"**Tabular Yıkılıyor serisinin 1. Cildini** eline alanlar, çok farklı ve önemli mevzularla kendilerini başbaşa bulacaklardır. Evvelâ İslâm'ın hükümlerinin değişip değişmediği konusunda doyurucu izahlar verilmeye çalışılmıştır. Bunu takiben son zamanlarda televizyonlarda ve yazılı basında adından çokça söz edilen **"İstanbul Kanatlarımın Altında"** adlı iftirânameye doğru cevabı bu Kitapta görmek mümkün olduğu gibi, belgeler ışığında IV. Murad'ın hayatını ve ona yapılan iftirâların cevaplarını da bu kitapta bulmak mümkün olacaktır. Ayrıca, İslâm'da Kadının miras hakkı üzerinde koparınaların gerçek yüzünü; **Merhûm Turgut Özal**'ın talebi üzerine hazırlanan Rumeli'deki Osmanlı Hâkimiyeti ve Osmanlı Devletin'de Dev°irme meselesi adlı iki raporu; ve bunlara benzer dikkat çekici ve çok ehemmiyet arz eden meselelerin ayrıntılı izahlarını bu kitapta okuyacaksınız."

(Küçük Boy, 256 Sayfa, 1.Hamur Kâğıt, Lüks Karton Kapak)

"Belgeler Gerçekleri Konuşuyor" adıyla yayınlayacağımız serinin bu **Dördüncü** kitâbında da, birbirinden enteresan yazılarla sizlerle beraber olacağız. Bu yazılar arasında şu anda Devletimizin başına önemli bir problem olarak çıkan doğu ve güneydoğu hâdiselerinin gerçek reçetesi ve bu reçetenin belgeler ışığında tarihi boyutu, Cumhuriyet nesli tarafından yanlış tanınan Bediüzzaman Said Nursi'nin gerçek şahsiyeti ve Güneydoğu problemi ile alakalı hem Büyük Millet Meclisine ve hem de 1955'lerde Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'e sunduğu gerçek reçeteler, Avrupalı Devletler tarafından ısrarla ve kasden savunulan, Osmanlı Devletinin Arap topraklarına zorla girdiği yalanının belgelerle çürütülmesi ve benzeri önemli konular bulunmaktadır

Şunu tekrar ifade edelim ki, yaşanan olayları kaydeden tarih, gerçeklerin en doğru şahididir. Dünya milletleri içerisinde en çok tarih yapan millet, müslüman Türk milleti olduğu gibi, en çok tarih arşivine ve tarih materyaline sahip olan da bu millettir. Ne acıdır ki, tarihine ait belgeleri en az değerlendiren ve tarihini bu belgelere ve gerçeğe en uzak bir şekilde kaleme alan da biz olmuşuzdur. Kanaatimize göre, başta Osmanlı Arşivi olmak üzere, tarihî vesikalarımız gün ışığına çıkarsa, yazılı tarihimizin yüzde otuzunun yaşanan tarihimize uygun olmadığı gün gibi ortaya çıkacaktır.

Tk. ISBN: 975 - 7268 - 21 - 6
Cilt ISBN: 975 - 7268 - 25 - 9

9 789757 268253